

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
ÚSTAV SLAVISTIKY A VÝCHODOEVROPSKÝCH STUDIÍ**

Diplomová práce

Miroslav Tomek

UKRAJINSKÉ MONARCHISTICKÉ Hnutí NA ÚZEMÍ ČSR V LETECH 1922–1939

**UKRAINIAN MONARCHIST MOVEMENT ON THE TERRITORY OF
CZECHOSLOVAKIA 1922 – 1939**

Praha 2011

PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph. D.

Děkuji tímto všem, kdo mi ochotně poskytli potřebné materiály, informace a užitečné rady pro zpracování této diplomové práce.

Zvláště děkuji panu PhDr. Stanislavu Tumisovi, M.A., Ph. D. za cenné připomínky, vstřícnost a odborné vedení.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne ...

podpis

Pavlo Skoropadskyj, Vjačeslav Lypynskyj, Ivan Poltavec Ostrjanycja, Svaz ukrajinských zemědělců v Československu, ukrajinský monarchismus, hetmanské hnutí, ukrajinská emigrace v Československu, Nykyfor Horbanjuk

Pavlo Skoropadsky, Vyacheslav Lypynsky, Ivan Poltavets-Ostrianytsia, Union of Ukrainian Agrarians in Czechoslovakia, Ukrainian monarchism, Hetmanite movement, Ukrainian emigration in Czechoslovakia, Nykyfor Horbaniuk

Diplomová práce pojednává o ukrajinském monarchistickém hnutí na území meziválečného Československa. Práce popisuje jeho ideologické kořeny, rozvoj, počet přívrženců, vztahy k ostatním ukrajinským politickým hnutím a jeho spolupráci s československými agrárními organizacemi. Snaží se ukázat, jaké mělo vztahy s evropským centrem hetmanského hnutí. Pozornost je věnována také českému postoji k tomuto hnutí. Práce pojednává i o zprávách, v nichž československá policie a zpravodajské služby popisovaly aktivity Skoropadského přívrženců v Československu a v zahraničí. Poslední kapitola je věnována životu Nykyfora Horbanjuka, pražského zástupce Ivana Poltavce-Ostrjanyci.

The thesis deals with the Ukrainian monarchist movement on the territory of Czechoslovakia in the interwar period. It describes its ideological origin, development, number of adherents, relations with other Ukrainian political movements and its cooperation with Czechoslovakian agrarian organizations. It tries to analyze its relation to the European centre of Hetmanite movement. It also pays attention to the Czech attitude to this movement. Further on, the thesis studies the accounts which the Czechoslovakian police and intelligence services held of the activities of Skoropadsky's adherents in Czechoslovakia and abroad. The last chapter is dedicated to the life and deeds of Nykyfor Horbanyuk, Ivan Poltavets-Ostrianytsia's representative in Prague.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	8
1 Z Ukrajiny do emigrace	13
1.1. Centrální rada a hetman Skoropadskyj	13
1.2 Ukrajinská emigrace v Evropě	15
1.2.1 Politické proudy ukrajinské emigrace	15
1.2.2 ČSR jako intelektuální centrum ukrajinské emigrace	17
1.2.3 Ruská pomocná akce	18
2 Ukrajinský monarchismus	20
2.1 Vjačeslav Lypynskyj	20
2.1.1 Carský důstojník, historik a diplomat	20
2.1.2 Tvůrce chliborobské ideologie	22
2.1.3 USChD	27
2.1.4 Rozhod se Skoropadským	30
2.2 Hetmanské hnutí v třicátých letech	33
2.3. Další uchazeči o trůn	34
2.3.1 Novodobý Varjag z rodu Habsburků	34
2.3.2 S Hitlerem za ukrajinský kozácký národ	36
3 Chliboroby v ČSR	40
3.1. Mezi Prahou a Poděbrady	40
3.1.1 Založení	40
3.1.2 Rozvoj monarchistických organizací	46
3.2 Chliboroby a agráři	67
3.2.1 Idea „Zelené internacionály“	67
3.2.2 Kontakty Ukrajinců s československými agrárními organizacemi	70
3.2.3 V řadách Svazu slovanské agrární mládeže	72
3.3 Kulturní aktivity	82
3.3.1 Sdružení sv. Vladimíra Velkoknížete Ukrajiny-Rusi v Praze	82
3.4 Od počátku třicátých let do okupace	84
3.4.1 1930–31 – roky změn	84
3.4.2 Hetmanské hnutí a československé bezpečnostní orgány	89
3.4.3 „Příprava úkladů o republiku“	95
4 Příklad Horbanjuk	100
4.1 Povstalecký ataman Vohoň	100
4.2 UNAKOTO a čeští fašisté	103
4.3 Těžký život hochštaplera	107
Závěr	109
Seznam použité literatury a pramenů	114
Seznam příloh	123

Seznam použitých zkratek

ABS – Archiv bezpečnostních složek

BHO – Бюро гетьманских организаций в ЧСР (Bureau hetmanských organizací v ČSR)

CUOChO – Центральна управа об'єднаних українських хліборобських організацій (Ústřední vedení sjednocených ukrajinských zemědělských organizací)

HH – Група гетьманців (Skupina hetmanců)

HUOChKO – Гетьманська управа об'єднаних хліборобських та інших класових організацій (Hetmanské vedení sjednocených zemědělských a jiných třídních organizací)

LUN – Легія українських націоналістів (Legie ukrajinských nacionalistů)

MNO – Ministerstvo národní obrany

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

NA – Národní archiv

NOF – Národní obec fašistická

OUN – Організація українських націоналістів (Organizace ukrajinských nacionalistů)

SHD – Союз гетьманців-державників (Svaz hetmanců-etatistů)

SChH – Союз хліборобів-гетьманців (Svaz zemědělců-hetmanců)

SSAM – Svaz slovanské agrární mládeže.

SUCh – Союз українських хліборобів (Svaz ukrajinských zemědělců)

SUSCh – Союз українських студентів-хліборобів (Svaz ukrajinských studentů-zemědělců)

UAH – Українська академічна громада (Ukrajinská akademická obec)

UDChP – Українська демократична хліборобська партія (Ukrajinská demokratická zemědělská strana)

UHA – Українська господарська академія (Ukrajinská hospodářská akademie)

UHK – Український громадський комітет (Ukrajinský občanský výbor)

UNAKOR – Український національний козацький рух (Ukrajinské národní kozácké hnutí)

UNAKOTO – Українське національне козацьке товариство (Ukrajinské národní kozácké společenství)

UNR – Українська народна республіка (Ukrajinská lidová republika)

UNVKT – Українське національне вільно-козацьке товариство (Ukrajinské národní volnokozácké společenství)

US – Український стяг (Ukrajinská zástava)

USChD – Український союз хліборобів-державників (Ukrajinský svaz zemědělců-etatistů)

UVU – Український вільний університет (Ukrajinská volná universita)

ZUNR – Західноукраїнська народна республіка (Západoukrajinská lidová republika)

Úvod

Předkládaná práce má je příspěvkem k historiografii ukrajinské emigrace v ČSR. Postihuje vznik a vývoj ukrajinských emigrantských organizací monarchistické orientace. Je založena z velké části na archivním výzkumu. Potřebné materiály se nalézají především ve fondu „Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace“ v Národním archivu, kde se dochoval původní archiv jedné z monarchistických organizací za roky 1922-1931. Jde především o protokoly ze schůzí a valných hromad, korespondenci s ústředím i korespondenci, vedenou jednotlivými členy v organizačních záležitostech.

Další materiály, především z provenience československých bezpečnostních složek, jsou uchovávány též v Národním archivu ve fondech Prezidia ministerstva vnitra, Policejního ředitelství 1921-1930 a 1931-1940, Zpravodajské ústředny a Prezidia zemského úřadu. Zde se nalézají souhrnné zprávy o ukrajinské emigraci jako celku, i informace, týkající se jednotlivých osob a organizací. Zvláštní kapitolu tvoří protokoly z výsledků zadržených příslušníků hnutí. Tyto texty jsou zpravidla důkladněji zpracované a informačně hodnotnější zejména v pozdějším období, asi od poloviny třicátých let – tehdy se v důsledku zvýšení mezinárodního napětí soustředila pozornost na všechny potenciálně nepřátelské cizí organizace. Hledání v těchto fondech je velmi obtížné, proto jsem využil služeb Archivu bezpečnostních složek. Ten na mou žádost vypracoval zprávu,¹ obsahující signatury složek, kde se podle kartotéky Ministerstva vnitra nacházejí zmínky o konkrétních osobách, spojených s ukrajinským monarchistickým hnutím. Dále jsem prostudoval dokumenty, týkající se ukrajinské emigrace, v archivu Ministerstva zahraničních věcí, konkrétně v II. sekci 1918-1939. Okrajově jsem se zabýval i některými materiály z poválečného období, uchovávanými přímo v Archivu bezpečnostních složek.

Hnutí bylo příliš marginální, než aby mělo smysl zkoumat soustavně dobový československý tisk, avšak jisté množství souvisejících zmínek bylo nalezeno právě díky policejním zprávám. Bezpečnostní složky pravidelně reagovaly na novinové články, které se týkaly ukrajinské emigrace, a prověřovaly uváděná fakta. Články, nalezené jako přílohy policejních hlášení proto jistým způsobem doplňují studované archivní materiály.

Z publikovaných pramenů jsem využil především korespondenci Dmytra Dorošenka a Vjačeslava Lypynského. D. Dorošenko, který se sice nikdy nestal v ČSR členem žádné

¹ Zpráva Archivu bezpečnostních složek, odd. AF FMV – Na Struze, 9. 11. 2010. Vypracovala M. SOUKUPOVÁ.

monarchistické organizace, ale byl považován za „exponenta hetmanského ústředí“, žil v ČSR v letech 1922-1926 a později do Prahy pravidelně dojížděl. V dopisech V. Lypynskému, ideologovi hetmanského hnutí, který byl jeho dlouholetým přítelem, se často vyjadřuje k aktivitám monarchistického hnutí v ČSR. V. Lypynskij se v dopisech, psaných D. Dorošenkovi, zmiňuje především o svých plánech a představách a vysvětluje mu v nich své postoje. Konkrétní pokyny ohledně činnosti hnutí V. Lypynskij tímto způsobem ovšem neudílel.²

Pro lepší přiblížení života ukrajinské emigrace v ČSR jsem využil i memoárovou literaturu. Z hetmanců, činných na území ČSR, bohužel zanechal kratičké vzpomínky jen Ivan Kalynovyč. Obsáhlé vzpomínky, které se ovšem hetmanského hnutí týkají jen nepřímo, pocházejí z pera Vasyla Prochody, jenž studoval v Poděbradech ve stejném období, kdy se zde čile rozvíjelo monarchistické hnutí.³

Téma V. Lypynského a hetmanského hnutí je již v ukrajinské historiografii zpracováno poměrně široce, byť práce mají kolísavou úroveň, avšak pozornost se zpravidla věnuje jen centru tohoto hnutí, které se nacházelo v Berlíně,⁴ a práci V. Lypynského jakožto filosofa a politologa.⁵ V devadesátých letech byla opět publikována základní díla V. Lypynského.⁶

2 I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський – Архів том 6 – Листи Дмитра Дорошенка до Вячеслава Липинського, Philadelphia 1973. Uvedený citát je ze s. 192. P. ЗАЛУЦЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський – повне зібрання творів, архів, студії – Архів том 1 – Листування, Philadelphia – Kyiv 2003.

3 I. КАЛИНОВИЧ, Професор Дмитро Іванович Дорошенко, [online], [cit. 04. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://www.siver-litopis.cn.ua/arh/2007/2007n4/2007n04r07.pdf>>; В. ПРОХОДА, Записки непокірливого, книга II. На чужині, Neu Ulm 1972.

4 Např.: Ю. ТЕРЕЩЕНКО, Вячеслав Липинський і Вільгельм Габсбург: на політичних перехрестях. In: Молода Нація, č. 4, 2002, s. 91-126; Т. ОСТАШКО, В. Липинський - чільний діяч українського гетьманського руху. In: Гетьманський альманах, č. 1, 2002, s. 64-80; ТАЗ, Засновники українського союзу хліборобів державників, In: Гетьманський альманах, č. 1, 2002, s. 81-90; ТАЗ, Павло Скоропадський - лідер українського гетьманського руху. In: Український історичний журнал, č. 4, 2008, s. 96-110; Б. КОВАЛЬ. Павло Скоропадський та гетьманський рух в еміграції. In: О. ЛУПАНОВ (ред.), Останній гетьман, Kyiv 1993, s. 155-166; Г. ПАПАКІН, Павло Скоропадський: перші роки на еміграції. In: Український історичний журнал, č. 4, 2008, s. 81-95. Nejnověji se dočkala důkladného zpracování otázka vztahů Skoropadského hnutí a německé vlády: F. GOLCZEWSKI, *Deutsche und Ukrainer, 1918–1939*, Paderborn 2010.

5 Např.: В. ПОТУЛЬНИЦЬКИЙ, Нариси з української політології (1819-1991), Kyiv 1994, s. 150-226; К. ГАЛУШКО, Гетьманська ідеологія В. Липинського 1920-1929 рр.: проблеми інтерпретації. In: Студії з архівної справи та документознавства, č. 5, 1999, s. 64-70; ТЫЖ, "Хліборобська ідеологія" В. Липинського у системі східноєвропейського аграризму. In: Український історичний збірник 1999, č. 2, роč. 2, 2000, s. 164-200. Tomuto tématu se věnovala ve značné míře již historiografie ukrajinské diaspory, např.: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ, Спадщина Вячеслава Липинського і сучасна Україна. In: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна, Kyiv, Philadelphia 1994, s. 15-30; I. RUDNYTSKY, V. Lypynskij's Political Ideas from the Perspective of our Times. In: Harvard Ukrainian Studies, č. 3-4, роč. 9, 1985, s. 342-357. Zájem o V. Lypynského se projevuje i v současné polské historiografii, viz např.: Т. СТРИЖЕК, *Українська ідея народова okresu міжвоєнного*, Wrocław 2000, s. 60-109.

6 В. ЛИПИНСЬКИЙ, Листи до братів-хліборобів, Kyiv – Philadelphia 1995; ТЫЖ, Універсалізм у

Patrně nejdůležitějším zpracováním této tematiky, jehož jsem se přidržel v úvodních kapitolách, pro mne byla kniha Kyryla Haluška *Konservator na tli doby*,⁷ shrnující působení V. Lypynského jako ideového vůdce hetmanského hnutí a analyzující zevrubně také rozkol, k němuž v tomto hnutí došlo na přelomu dvacátých a třicátých let. Z „periferních“ oblastí se dočkalo svého zpracování jen hnutí v Polsku,⁸ a také aktivity Pavla Skoropadského ve Velké Británii.⁹ Monarchisté přitom, jak můžeme soudit na základě zmínek v dobové literatuře a v archivních pramenech, vyvíjeli činnost mimo jiné v Rumunsku,¹⁰ Bulharsku¹¹ a Jugoslávii.¹²

Hetmanské hnutí v ČSR se dočkalo zmínky jen v pracích K. Haluška, který zkoumal vztah „chliborobské“ ideologie V. Lypynského a meziválečného agrarismu,¹³ a v práci V. Troščynského,¹⁴ jenž popsal meziválečnou ukrajinskou politickou emigraci jako celek. V pracích, jež se u nás objevily v devadesátých letech, jsou bohužel zmínky o ukrajinských monarchistech v ČSR nanejvýš stručné a často i poněkud nepřehledné.¹⁵ Ukrajinská emigrace na našem území jako komplexní jev byla kromě dobových zpracování¹⁶ popsána jen v drobné práci Bohdana Zilynského.¹⁷ Vztah české společnosti k Ukrajincům v meziválečném období zkoumal David Svoboda.¹⁸ Působení D. Dorošenka v ČSR se věnovali Dmytro Burim a

хліборобський ідеології. In: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна, Київ – Philadelphia 1994, s. 267-275; ТҀЖ, Матеріали до програми [Української демократичної хліборобської партії]. Передмова. Нарис програми української демократичної хліборобської партії. In: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна, Київ – Philadelphia 1994, s. 253-266.

7 K. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі доби*, Київ 2002.

8 O. САВЧУК, *Гетьманський рух у Польщі у 1920-30-і рр.* In: O. ЛУПАНОВ (ред.), *Останній гетьман*, Київ 1993, s. 167-175.

9 P. СИРОТА, *З історії одного судового процесу або гетьманська справа у міжвоєнній Великій Британії* [online], [cit. 17. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um4-5/Dokumenty/3-SYROTA%20Roman.htm>>.

10 A. ХЕРСОНЕЦЬ, *Допис з Румунії*. In: *Хліборобська Україна, книжка третя, збірник V і VI, 1921*, s. 177-178.

11 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, 1927, s. 127, *Союз Українських Хліборобів в Ч.С.Р. 19 червня 1927 р. Ч. 361, м. Подєбради, До Центральної Управи О. У. Х. О. Ванзее – Берлін*.

12 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 22-23, *Центральна Управа Обєднаних Українських Хліборобських Організацій, Ч. 366. 28.X.1926, Ванзее, До Союзу Українських Хліборобів в Чехо-Словац. Рес-ці*.

13 K. ГАЛУШКО, *"Хліборобська ідеологія"*, s. 195-197.

14 B. ТРОЩИНСЬКИЙ, *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище*, Київ 1994, s. 175-176.

15 Např. S. TEJCHMANNOVÁ, *Politická činnost ruské a ukrajinské emigrace v Československu v letech 1920-1939*. In: V. VEBER a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945*, Praha 1993, s. 3-19; J. VACEK, *Institucionální základna ukrajinské emigrace v Československu v letech 1919-1945*. In: V. VEBER a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945*, Praha 1993, s. 35.

16 Např. С. НАРІЖНИЙ, *Українська еміграція*, Praha 1942.

17 B. ZILYNSKYJ, *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917 – 1945 (1994)*, Praha 1995.

18 D. SVOBODA, *Ukrajinská otázka v českém meziválečném myšlení a politice*. In: *Slovanský přehled*, č. 3, roč. 44, 2008, s. 539-558.

Thomas Prymak.¹⁹

Mým záměrem je pojednat, především na základě archivních pramenů, o cílech a formách činnosti hetmanského hnutí na území ČSR od jeho založení až do německé okupace. Pro období dvacátých let je obzvláště zajímavé téma spolupráce hetmanců s mezinárodním agrárním hnutím, jev, který byl do značné míry v rozporu s ideologií „chliborobů“. Informace o dějinách mezinárodního agrárního hnutí jsem čerpal z článků některých českých a polských historiků.²⁰ Aktivity hnutí v období protektorátu měly v zásadě změněných podmínkách totalitního režimu podstatně jinou podobu i rozsah, a proto se jim v této práci nevěnuji.

Činnost hnutí během třicátých let bohužel nemohla být rozebrána příliš podrobně vzhledem k tomu, že nebyly nalezeny příslušné prameny. Nelze vyloučit, že archiv hnutí za roky 1931-1938, zabavený při vyšetřování v roce 1938²¹ bude ještě objeven.

Samostatnou kapitolu věnuji dalšímu pretendentovi na titul hetmana, Ivanu Poltavci-Ostrjanycovi, a jeho pražskému vyslanci Nykyforu Horbanjukovi. Činnost I. Poltavce-Ostrjanyci, který byl dříve v odborné literatuře zmiňován jen okrajově,²² se v poslední době dočkala odpovídajícího zpracování zejména v knize Volodymyra Lobodajeva.²³ Život N. Horbanjuka, který je na Ukrajině takřka neznámý, čeští historici analyzovali natolik, nakolik měly vztah k meziválečné Národní obci fašistické.²⁴ Pavel Žáček se věnoval jeho pozdějším osudům.²⁵ Ne zcela využity zůstaly materiály shromážděné československou policií k činnosti N. Horbanjuka v souvislosti s procesem proti Radolu Gajdovi. Množství dalších informací o

19 Д. БУРИМ, Д. І. Дорошенко та український гетьманський рух на еміграції. In: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського: Збірник праць молодих вчених та аспірантів, Т. 3, Київ 1999, s. 445-462; T. PRYMAK, *Dmytro Doroshenko: A Ukrainian Interwar Historian of the Interwar Period*. In: Harvard Ukrainian Studies, č. 1-2, roč. 25, 2001, s. 31-56.

20 J. ROKOSKÝ, *Formování Mezinárodního agrárního bureau ve dvacátých letech 20. století*. In: Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století, Uherské Hradiště 2000, s. 83-105; A. INDRASZCZYK, *Zielona Międzynarodówka*, Warszawa 2008; K Svazu slovanské agrární mládeže existuje doposud jediná práce: J. LIS, *Słowiański Związek Młodzieży Wiejskiej*. In: Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego, č. 10, 1968, s. 300-344.

21 NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 85-86, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. Číslo: 1346/2 ai 1938. V Užhorodě dne 13. dubna 1938. Ing Muraško Vasil a spol. - podezření z přípravy úkladů o republiku. Státnímu zastupitelství v Užhorodě*.

22 Např. В. ТРОЦІНСЬКИЙ, *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище*, Київ 1994, s. 172-173.

23 В. ЛОБОДАЄВ, *Революційна стихія - Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр.*, Київ 2010, s. 269-295. Ke spolupráci Poltavce-Ostrjanyci s nacisty a ruskými emigranty také: M. KELLOG, *The Russian Roots of Fascism*, New York 2005.

24 T. PASÁK, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha 1999, s. 88-92; M. NAKONEČNÝ, *Český fašismus*, Praha 2006, s. 93-94. A. KLIMEK – P. HOFMAN, *Vítěz, který prohrál*, Praha 1995, s. 196-198. Kromě toho je spolupráce československých fašistů s Ukrajinci široce zmiňována ve vzpomínkách Františka Bauera: F. BAUER, *Moje zkušenosti z národní obce fašistické*, Praha 1928, s. 60-76.

25 P. ŽÁČEK, *Rakouský pašerák agentem StB* [online], [cit. 17. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1129/rakousky-paserak-agentem-stb>>. Předmětem článku není sám N. Horbanjuk, avšak je zde zmiňován jako oběť únosu, provedeného StB.

N. Horbanjukovi, týkajících se především jeho činnosti za okupace a bezprostředně po ní, se nalézá v Archivu bezpečnostních složek. Tato dokumentace byla sebrána StB v padesátých letech, když byl N. Horbanjuk souzen za udavačství v období protektorátu. Lze říci, že v případě N. Horbanjuka existuje přebytek pramenů, které je obtížné náležitým způsobem zhodnotit a zpracovat. Kapitola věnující se tomuto tématu by tedy měla být jen jakýmsi nástinem, spojujícím do jednoho celku různé etapy jeho dobrodružného života.

1 Z Ukrajiny do emigrace

1.1. Centrální rada a hetman Skoropadskyj

Novodobý ukrajinský stát vznikl v letech 1917-1918. Po březnové revoluci se utvořila Centrální rada (Центральна рада) jako nejvyšší orgán, zastupující zájmy ukrajinského národa. Když se na konci léta 1917 zhroutila rusko-německá fronta, Ukrajina se ocitla v krajně obtížném postavení, které ještě zkomplikoval říjnový bolševický převrat v Petrohradě. Centrální rada, která do té doby prosazovala federaci s demokratickým Ruskem, se rozhodla pro samostatnost a dne 22. ledna 1918 vyhlásila IV. universalem nezávislost Ukrajinské lidové republiky (Українська народна республіка – dále jen UNR). Východiskem z těžké situace bylo uzavření mírové smlouvy s Německem a Rakouskem. Výměnou za ochranu před bolševiky přislíbila UNR dodávat Ústředním mocnostem tolik potřebné potraviny. Na území Ukrajiny vstoupila téměř půlmilionová německá a rakouská vojska. Spolupráce s UNR však nenaplnovala očekávání nových spojenců. Členům Centrální rady scházely praktické zkušenosti s řízením státu a na jejich socialistické plány se německá strana dívala se značnou nedůvěrou. Vláda UNR nemohla zabezpečit vykonání své části smlouvy, neboť nedisponovala odpovídajícím státním aparátem.²⁶

Němci se tedy rozhodli dosadit vládce, který by lépe odpovídal jejich požadavkům. Během dubna 1918 padla volba na Pavla Skoropadského (1873-1945), carského generála a současně potomka starého ukrajinského rodu. P. Skoropadskyj měl Ukrajině vládnout jako hetman, stejně jako jeho předek Ivan Skoropadskyj v 18. století. 29. dubna přijal P. Skoropadskyj v Kyjevě pomazání, zatímco německý oddíl rozehnal zasedání Centrální rady. Pod názvem „Ukrajinský stát“ (Українська держава), se objevil nový útvar, v mnohém zásadně odlišný od UNR. Místo ukrajinské inteligence v něm měli mít hlavní slovo pozemkoví vlastníci a zámožní rolníci. To pochopitelně vedlo ke změně politického kursu. Hetman, disponující diktátorskými pravomocemi, zrušil pozemkovou reformu, kterou zahájila Centrální rada, a proti vzpurným vesničanům vysílaly místní úřady trestné expedice, složené z německých vojáků. Na periferiích se obnovila funkční státní správa, často složená z bývalých carských úředníků.²⁷

Členy nové vlády byli převážně lidé, spojení s carským Ruskem. Třebaže většina z nich byla ukrajinského původu, sami se za Ukrajince nepovažovali. Výjimkou byl historik D.

²⁶ О. СУБТЕЛЬНИЙ, *Історія України*, Київ 1991, s. 301-310.

²⁷ Tamtéž, s. 310-312; О. РЕСНТ, *Павло Скоропадський*, Київ 2003, s. 8-15.

Dorošenko, jenž se v hetmanově vládě stal ministrem zahraničí. Ukrajinská radikální inteligence a tím i většina existujících ukrajinských stran se k novému státu stavěli odmítavě. Dokud však měl hetman podporu Němců, v zemi panovala relativní stabilita, což bylo patrné zvláště ve srovnání s poměry v Rusku, které prožívalo otřesy revoluce a začínající občanské války. Ukrajina se stala útočištěm pro mnoho uprchlíků z Ruska, především pro důstojníky, již se chystali vstoupit do některé z protibolševických armád.²⁸

Za vlády Skoropadského zaznamenaly velký rozvoj ukrajinské kulturní instituce. Zakládala se ukrajinská gymnázia a vznikly dvě nové ukrajinské university. V Kyjevě byla založena národní knihovna i archiv. V listopadu 1918 zahájila svou činnost ukrajinská akademie věd.²⁹

Na podzim 1918 bylo již jasné, že porážka Centrálních mocností je neodvratná. Ukrajina přitom potřebovala silného spojence – Němci nedovolili budovat ukrajinskou armádu a země byla před pravděpodobnou bolševickou agresí bezbranná. P. Skoropadskyj se odhodlal k zoufalému kroku a 14. listopadu 1918 vyhlásil jednostranně federaci s (nebolševickým) Ruskem. Chtěl tak Ukrajině získat pomoc dohodových mocností, které se stavěly proti rozdělení Ruska, ale místo toho proti sobě definitivně obrátil ukrajinsky cítící část obyvatelstva.³⁰

Téhož dne začalo lidové povstání proti hetmanovi. Ukrajínští politici využili nespokojenosti venkovského obyvatelstva se zrušením pozemkové reformy a německými rekvizicemi, aby obnovili UNR. Nepočtené oddíly hetmanova vojska z většiny přešly na stranu povstalců. Nebylo síly, která by se jim mohla postavit na odpor a za měsíc již byla povstalecká armáda v Kyjevě. P. Skoropadskyj se evakuoval spolu s německými jednotkami.³¹

V tutéž dobu v Haliči vznikla Západoukrajinská lidová republika (Західноукраїнська народна республіка – dále jen ZUNR). 22. ledna 1919 se oba bratrské státy oficiálně sloučily, avšak sjednocení zůstalo jen na papíře – stále tu byly dvě vlády a dvě armády. Díky tomu, že v ústavním Rakousko-Uhersku se mohl ukrajinský národ rozvíjet rovnoměrněji, než v carské říši, byla ZUNR pevnějším a lépe organizovaným státem, než její východní obdoba. Vzhledem k převaze Poláků, podporovaných dodávkami vojenského materiálu z Francie, si však haličská ukrajinská republika udržela samostatnost jen do léta 1919.³² Některé její

28 О. СУБТЕЛЬНИЙ, *Історія України*, s. 311-312.

29 Tamtéž, s. 312.

30 Tamtéž, s. 313.

31 Tamtéž, s. 313-314.

32 Tamtéž, s. 321-325.

jednotky překročily v poslední fázi bojů s Poláky hranice ČSR a byly zde poté internovány.³³ To byl počátek ukrajinské emigrace v Československu.

Povstalci utvořili Direktorium, v jehož čele stál nejprve Volodymyr Vynnyčenko a po něm Symon Petljura. Ani nová vláda UNR však nemohla spoléhat na širokou podporu obyvatelstva Ukrajiny. Rolníci, kteří v řadách povstalecké armády bojovali proti hetmanovi, se často vraceli domů – jejich válka byl především bojem o zemi, za pozemkovou reformu. Značnou část Petljurovy armády v té době tvořily neukázněné oddíly atamanů, tedy partyzánských velitelů, jen neochotně se podřizujících vrchnímu velení. Nekontrolovatelní ozbrojenci se podíleli na hrůzných pogromech proti židovskému obyvatelstvu Ukrajiny, jež tehdy propukly v plné síle.³⁴

UNR nedokázala čelit útoku bolševiků, který přišel v lednu 1919. V červnu 1919 už rudá vojska ovládala většinu Ukrajiny. Reorganizované oddíly UNR, spojené s tou částí armády ZUNR, která při ústupu před Poláky přešla na východní Ukrajinu, sice na konci léta 1919 opět došly až ke Kyjevu, ale na obzoru se objevil nový nepřítel – Děnikinovi bílí. Na podzim 1919 S. Petljura odešel i se zbytky armády do Polska. V dubnu 1920 se vláda UNR oficiálně vzdala nároku na území východní Haliče, což jí umožnilo uzavřít s Poláky spojení proti bolševikům. Na jaře 1920 došla polská a ukrajinská vojska opět až do Kyjeva, ale poté je Rudá armáda obrátila na ústup, který skončil až v hloubi Polska. Roku 1921 uzavřelo Polsko v Rize se sovětským Ruskem mírovou dohodu. To byl pro Ukrajince konec těžkého a neúspěšného boje za nezávislost.³⁵ Vojáky UNR čekalo vyčerpávající období pobytu v polských a rumunských internačních táborech.³⁶

1.2 Ukrajinská emigrace v Evropě

1.2.1 Politické proudy ukrajinské emigrace

Ukrajincům, kteří se aktivně účastnili boje za vytvoření nezávislého státu, nezbylo poté, co jejich snahy skončily neúspěchem, nic jiného než odchod do ciziny. Šlo zejména o politiky, vojáky a příslušníky národně orientované inteligence. Cílem emigrantů byly především Československo, Polsko, Rumunsko, Rakousko, Německo a Jugoslávie.³⁷

33 B. ZILYNSKYJ, *Ukrajinci v Čechách*, s. 22.

34 O. СУБТЕЛЬНИЙ, *Історія України*, 316-318.

35 Tamtéž, s. 316-318, 325-327.

36 B. ТРОЩИНСЬКИЙ, *Міжвоєнна українська*, s. 21-23.

37 J. VACEK, *Institucionální základna*, s. 35.

V Polsku se usadila exilová vláda UNR, vedená S. Petljurou. Vzhledem k tomu, že Direktorium se roku 1920 vzdala nároku na západoukrajinská území, nepředstavovala její činnost pro Polsko žádné ohrožení a vláda se naopak těšila jisté podpoře ze strany polského státu. To však citelně podryvalo její autoritu mezi dalšími emigranty, neboť ti spolupráci s Polskem chápali jako zradu ideálu ukrajinské jednoty (соборність). Politický proud, reprezentovaný vládou UNR, označil ukrajinský historik Volodymyr Troščynskyj za liberálně demokratický.³⁸

Vláda ZUNR pod vedením diktátora Jevhena Petruševyče³⁹ se usadila ve Vídni, kde vyvíjela diplomatickou činnost směřující k obnovení ukrajinské státnosti ve východní Haliči. Roku 1923 však Rada velvyslanců v Paříži rozhodla o tom, že východní Halič zůstane polským územím. Poté J. Petruševyč exilovou vládu rozpustil a sám odjel do Berlína.⁴⁰

Levicově orientovaná část ukrajinské politické emigrace byla soustředěna převážně ve Vídni a v Praze. Vídeň byla sídlem komunistické strany V. Vynnyčenko, Praha pak oporou ukrajinských eserů, kteří zde založili tzv. Ukrajinský sociologický institut (Український соціологічний інститут), ve dvacátých letech štědře podporovaný československou vládou. Jeho ředitelem byl Mikyta Šapoval. V případě organizace V. Vynnyčenko je třeba zdůraznit, že i přes název – Zahraniční skupina Ukrajinské komunistické strany (Закордонна група Української комуністичної партії), šlo o organizaci levicovou, avšak ne prosovětskou. Sám V. Vynnyčenko pobýval v roce 1920 v Moskvě i na sovětské Ukrajině, kde mu nabízel funkci předsedy Rady lidových komisařů, avšak byl sovětskou realitou rozčarován a odešel opět do emigrace.⁴¹ Vídeň byla místem, jež upřednostňovali všichni ukrajínští politici, kteří se vyhraňovali proti UNR. Proto se zde na počátku 20. let setkali i přívrženci ukrajinské monarchie.⁴²

P. Skoropadskyj se po odchodu z Ukrajiny na nějakou dobu stáhl z politického života. V letech 1919-1921 pobýval ve švýcarském Lausanne. Ještě předtím v Berlíně stihl napsat paměti, v nichž události roku 1918 popisoval ze svého pohledu. Udržoval kontakty s ukrajinskými i ruskými emigranty a také s bývalými členy své vlády.⁴³ Je příznačné, že řada z nich se v té době zcela ztotožnila s ruskou emigrací a na svou účast při budování

38 В. ТРОЩИНСЬКИЙ, *Міжвоєнна українська*, s. 61.

39 ZUNR vznikla jako demokratický stát, avšak v souvislosti s kritickou situací v létě 1919 převzal prezident Jevhen Petruševyč diktátorské pravomoci. О. СУБТЕЛЬНИЙ, *Історія України*, s. 323-324.

40 В. ТРОЩИНСЬКИЙ, *Міжвоєнна українська*, s. 28.

41 Tamtéž, s. 116-117.

42 Tamtéž, s. 171.

43 Г. ПАПАКІН, *Павло Скоропадський*, s. 82-83.

hetmanského státu se snažila zapomenout.⁴⁴

1.2.2 ČSR jako intelektuální centrum ukrajinské emigrace

Počet Ukrajinců v ČSR rostl díky přílivu ukrajinských vojáků, kteří prchali z internačních táborů v Polsku a Rumunsku. Kromě nich přicházeli různými cestami, legálně i nelegálně, také civilisté.⁴⁵ Ze statistického výzkumu, provedeného mezi ukrajinskými, běloruskými a gruzínskými studenty v létě 1924 z iniciativy Červeného kříže se dozvídáme, že 64,3 % zkoumaných osob se do ČSR dostalo nelegálně: „Přecházeli hranice velmi často za těžkých podmínek, s velkým rizikem, často přes Karpaty pokryté sněhem, v lehkém oděvu a obuvi.“⁴⁶ Kolem roku 1922 v Československu pobývalo až 20 000 ukrajinských emigrantů.⁴⁷ Československá vláda přistupovala ke všem politickým proudům ruské i ukrajinské emigrace liberálně. Svou činnost u nás mohly legálně vyvíjet ukrajinské politické strany nejrůznějšího zaměření.⁴⁸

Ve Vídni, dobře známé haličským Ukrajincům jako místo jejich studií nebo politické činnosti, byla v lednu 1921 založena Ukrajinská volná universita (Український вільний університет - dále jen UVU).⁴⁹ Ta v daný okamžik představovala jediné ukrajinské vyšší vzdělávací zařízení vůbec, neboť na sovětské Ukrajině v té době vysoké školy evropského typu neexistovaly – nahradila je „lidová učiliště“ – a v Polsku nejenže byly uzavřeny ukrajinské katedry Lvovské university, které existovaly v době Rakouska-Uherska, ale ukrajinská mládež dokonce nesměla studovat na polských vysokých školách.⁵⁰ Již na podzim roku 1921 se UVU přesunula do Prahy, kde podle slov svých zástupců mohla počítat až s tisícovkou ukrajinských studentů.⁵¹ UVU poskytovala vzdělání na dvou fakultách, filosofické a právnické. Je třeba podotknout, že ačkoliv vnější forma studia, indexy, zkoušky i závěrečné

44 Tamtéž, s. 84.

45 В. ТРОЩИНСЬКИЙ, *Міжвоєнна українська*, s. 28.

46 Л. ШРАМЧЕНКО, *Українське, білоруське та грузинське студентство на високих школах в Чехословацькій Республіці : (статистичний нарис)*, Poděbrady 1927, s. 3.

47 В. ТРОЩИНСЬКИЙ, *Міжвоєнна українська*, s. 29; К. LEWANDOWSKI, *Sprawa ukraińska w polityce zagranicznej Czechosłowacji*, Wrocław 1974, s. 246.

48 S. TEJCHMANNOVÁ, *Politická činnost*, s. 10-14.

49 М. ШАФОВАЛ, *До генези концепції UVU*. In: М. ШАФОВАЛ – Р. ЯРЕМКО (упоряд.), *Universitatis Libera Ucrainensis 1921-2006*, Munchen 2006, s. 18.

50 К. КОЛЕССА, *Александр Колесса и Украинский Свободный университет в Праге (идея, работа, достижения)*. In: М. MAGIDOVÁ a kol. (sest.), *Международная конференция “Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов”* : Прага, 14-15 августа 1995 г.: сборник докладов, Praha 1995, sv. 2, s. 716.

51 М. ШАФОВАЛ, *До генези*, s. 20.

práce plně odpovídaly zvyklostem, přijatým na Karlově universitě, UVU ve skutečnosti neměla právo udělovat jakékoliv tituly. Doktorské tituly, získané na základě často náročného studia, nebyly nikdy a nikde uznávány, jak o tom svědčí archivní dokumenty.⁵² Ostatně výraz „svobodná“ (nebo lépe „volná“) v názvu znamenalo právě volnost studia, které studenti často chápali jako dodatek ke studiu na některé z českých vysokých škol.⁵³

Nešlo o jedinou z ukrajinských kulturních institucí, jež podnikla podobný krok. Kromě toho se v Praze zakládaly další kulturní instituce. Tak si Praha do poloviny dvacátých let získala postavení význačného centra ukrajinské emigrace.⁵⁴ V první polovině dvacátých let v ČSR studovalo více mladých Ukrajinců než v Polsku. Stipendium v roce 1924 údajně dostávalo 1506 ukrajinských studentů, přičemž celkový počet studujících mohl překračovat až 2000.⁵⁵

K UVU v následujících letech přibýly i další ukrajinské vzdělávací instituce. Šlo zejména o Ukrajinskou hospodářskou akademii (Українська господарська академія – dále jen UHA) v Poděbradech, založenou roku 1922, dále Pedagogický institut Mykoly Drahomanova a Ukrajinské studio výtvarných umění⁵⁶ v Praze, které zahájily svou činnost roku 1923, a také Ukrajinské gymnázium v Řevnicích, založené roku 1925.⁵⁷ Existence těchto ústavů zajistila, že československá ukrajinská diaspora byla stále „omlazována“ nově příchozími mladými lidmi, zejména haličskými Ukrajinci, kteří chtěli získat vyšší vzdělání v ukrajinštině. Zvláště lázeňské Poděbrady se díky velké koncentraci ukrajinské studentské mládeže staly skutečným centrem politického života emigrace.⁵⁸

1.2.3 Ruská pomocná akce

Tím, co umožnilo ukrajinským emigrantům, aby se v ČSR věnovali i něčemu jinému než zápasu o bezprostřední existenci, byla Ruská pomocná akce. Na počátku dvacátých let

52 Např. NA, Praha, fond Ministerstva školství, karton č. 1110, sign. 4V, s. 1006.

53 Український Студент, č. 1-2., 1923, s. 104.

54 Т. ПОТУЛЬНИЦКА-СИДОРЧУК, *Венский и Пражский периоды культурно образовательной деятельности украинской эмиграции в межвоенный период*. In: M. MAGIDOVÁ a kol. (sest.), *Международная конференция “Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов”* : Прага, 14-15 августа 1995 г. : сборник докладов, Praha 1995, sv. 2, s. 700-701.

55 K. LEWANDOWSKI, *Sprava ukrajinška*, s. 252.

56 Někdy též uváděno jako Ukrajinská akademie, srovnej: B. ZILYNSKYJ, *Ukrajinci v Čechách*, s. 30; J. VACEK, *Institucionální základna*, s. 37.

57 V. VEBER a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945*, Praha 1996, s. 18. Viz také J. VACEK, *Institucionální základna*, s. 35-45.

58 B. ZILYNSKYJ, *Ukrajinci v Čechách*, s. 31-32.

poskytovalo Československo jistou formu pomoci všem příchozím z bývalé ruské říše, ale v první řadě šlo o program podpory studentů, kterým mělo být umožněno studium na československých vysokých školách a na školách nově vzniklých pro potřeby emigrantů. Příchozí byli v první řadě Rusové, ale také Ukrajinci, Bělorusové, Kalmykové, Arméni a Gruzíni. Celková částka vynaložená na tento velkolepý podnik, dosáhla do roku 1925 téměř 300 miliónů tehdejších korun.⁵⁹

Rozdělováním pomoci mezi ukrajinské uprchlíky byl pověřen Ukrajinský občanský výbor (Український громадський комітет – dále jen UHK). Pomoc se netýkala všech – šlo v první řadě o studenty. Roku 1921 byl založen Česko-ukrajinský komitét pomoci ukrajinské mládeži (Чесько-Український комітет допомоги українській молоді). Tato instituce, v níž byli zastoupeni profesori UVU, čeští profesori, česká a ukrajinská mládež, členové UHK a také představitelé Bělorusů, rozdělovala finanční podporu mladým Ukrajincům, kteří měli zájem studovat v ČSR. V první řadě byla tato podpora určena bývalým vojákům, nacházejícím se v internačních táborech. V akademickém roce 1923-24 již komitét zajišťoval podporu pro 1 430 ukrajinských a běloruských studentů.⁶⁰

Stipendium se v různých obdobích a pro různé příjemce pohybovalo v rozmezí od 300 do 600 korun.⁶¹ Část se někdy vydávala v naturáliích. Na další rok bývalo stipendium potvrzováno až poté, co student splnil předepsané minimum studijních povinností a tuto skutečnost patřičným způsobem doložil.⁶²

59 O. МУШИНКА, *Український громадський комітет у Чехо-Словаччині та його роль у розвитку україністики*. In: M. МУШИНКА (uporяд.), Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету Міжнародна наукова конференція (Пряшів-Свидник, 12-15 червня 1991 р.). Матеріали, Кувів 1992, s. 275; M. BUBENÍKOVÁ, *Проект допомоги Чехословацької республіки емігрантам из советської Росії - „Русская акція“*. In: V. VEBER a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945*. Praha 1995, s. 15.

60 *Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci*, Praha 1924, s. 22.

61 Koprivová mluví o 300-500 Kč pro dobu po roce 1922, viz A. KOPŘIVOVÁ, *Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století)*, Praha 2003, s. 6.; statistické údaje z roku 1924 uvádějí 600 Kč, viz J. ШРАМЧЕНКО, *Українське, білоруське та грузинське студентство на високих школах в Чехословацькій Республіці : (статистичний нарис)*, Poděbrady 1927, s. 28. Podle téhož autora bylo stipendium roku 1927 sníženo na 450 Kč a přibýlo studentů, kteří ho nedostávali vůbec.

62 Український Студент, č. 3-4, r. 1924, s. 62.

2 Ukrajinský monarchismus

2.1 Vjačeslav Lypynskij

2.1.1 Carský důstojník, historik a diplomat

Vjačeslav Lypynskij (1882-1931) pocházel ze staré polské šlechtické rodiny, jež se v 18. století usadila na ukrajinské Volyni. Původně se jmenoval Waclaw Lipiński a jeho rodným jazykem byla polština. Narodil se a zemřel jako římský katolík.⁶³ Polský autor Adolf Bocheński ho označil za jednu ze čtyř velkých postav 20. století, které dala světu polská „szlachta kresowa“,⁶⁴ vedle Józefa Piłsudského, Josepha Conrada a Felixe Dzeržinského.⁶⁵ Přesto svůj život věnoval Ukrajině. Svě polskosti⁶⁶ se nikdy nevzdal, měl ale za to, že loajalita šlechtice náleží zemi, kde se narodil a jež byla domovem jeho předků. Usiloval po celý život o to, „aby polonizovanou část ukrajinského obyvatelstva znovu integroval do ukrajinského národního společenství.“⁶⁷

V letech 1902-1903 sloužil v carské armádě jako důstojník jezdeckta. Po skončení vojenské služby vystudoval agronomii v Krakově, poté rok pobýval v Ženevě, kde studoval sociologii, a vrátil se do Krakova, aby se tam věnoval historii. Již tehdy se u něj poprvé projevila tuberkulóza. V době před první světovou válkou žil na venkovské usedlosti poblíž Umaně na Ukrajině. Přispíval do ukrajinského i polského tisku a psal historická díla. Do roku 1914 uveřejnil několik prací, jimž se dostalo velmi dobrého přijetí. Historické studie psal v tomto období, na rozdíl od publicistiky, polsky.⁶⁸

Ve svých textech, například ve studiích, obsažených ve sborníku *Z dziejów Ukrainy* (1912),⁶⁹ se zabýval především obdobím povstání Bohdana Chmelnyckého. Spatřoval V B. Chmelnyckém jednoho z hlavních tvůrců ukrajinské státnosti, jehož pokus však za nepříznivých historických podmínek skončil neúspěšně. Podle interpretace V. Lypynského hrála v tomto povstání klíčovou roli polsko-ukrajinská šlechta, podporující B.

63 K. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 49-50.

64 Tj. polská nebo zpolonizovaná šlechta z krajů na pomezí Polska a ruské říše, tedy z dnešního Běloruska a Ukrajiny.

65 A. BOCHENSKI, *Ukraiński Maurras*. In: Harvard Ukrainian Studies, č. 3-4, roč. 9., 1985, s. 454.

66 K otázce místa V. Lypynského v polské historii srovnej: T. STRYJEK, *Ukraińska idea*, s. 64-65.

67 I. RUDNYTSKY, *V. Lypynskij's Political*, s. 345.

68 K. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 49-56.

69 K dalším patřila například: *Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu na tle jego dziejów*, Kraków 1909; práce o roli polské šlechty v ukrajinské historii. B. МАСНЕНКО, *Роль В. Липинського у становленні державницького напрямку української історіографії*. In: Молода Нація, č. 4, 2002, s. 37. Kromě těchto knih V. Lypynskij uveřejnil jen menší studie, jeho historické dílo není příliš rozsáhlé. Tamtéž, s. 50-51.

Chmelnyckého.⁷⁰ Tím se jeho výklad zásadně lišil od toho, který čtenářům nabízeli jiní ukrajinští historici tohoto období, především Mychajlo Hruševskij. Ten pod vlivem narodnické ideologie viděl v ukrajinské minulosti především boj lidových mas proti panské zvlí, v Chmelnyckého povstání pak za nejdůležitější považoval úlohu mas prostých kozáků (чернь).⁷¹ Narodničtí historici (a politici, neboť v ukrajinském kulturním a politickém životě počátku 20. století se tyto dva obory lidské činnosti často překrývaly) měli za to, že „v konfliktech lidu a vlády je vždy vina na straně vlády. Neboť zájem pracujícího lidu - toť nejvyšší zákon každé společenské organizace, a nemá-li se pracující lid ve státě dobře, má právo vyrovnat si s ním účty“.⁷² Narodnictví, jež v historiografii i v politice stavělo na první místo zájmy pracujících mas, bylo na počátku 20. století v ruské části Ukrajiny mezi inteligencí převažující ideologií.⁷³ V. Lypynskij naopak kladl důraz na státnost a roli šlechty při jejím utváření. Stal se zakladatelem tzv. etatistické⁷⁴ školy (державницька школа) v ukrajinské historiografii,⁷⁵ jejímž hlavním reprezentantem se později stal D. Dorošenko.⁷⁶

Po vypuknutí první světové války byl V. Lypynskij mobilizován a účastnil se těžkých bojů Samsonovovy armády ve Východním Prusku. Brzy se mu však vrátila nemoc a byl zproštěn polní služby. V době březnové revoluce se nacházel v Poltavě. Oddíl, jemuž velel, se ukrajinizoval a chtěl vstoupit do služeb Centrální rady, její představitelé se ale na podobné projevy iniciativy šlechticů a důstojníků dívala s podezřením.⁷⁷ V. Lypynskij armádu opustil a věnoval se politické činnosti. Stal se jedním z tvůrců programu Ukrajinské demokratické zemědělské strany (Українська демократична хліборобська партія – dále jen UDChP).⁷⁸

Strana, jež zastupovala zájmy zámožných rolníků, požadovala vytvoření samostatné Ukrajiny, což v době, kdy socialisté ještě počítali s rusko-ukrajinskou federací, zdaleka nebylo

70 O. PRITSAK, *V. Lypyns'kyj's Place in Ukrainian Intellectual History*. In: *Harvard Ukrainian Studies*, č. 3-4, roč. 9., 1985, s. 260.

71 S. PLOKHU, *Unmaking Imperial Russia*, Toronto – Buffalo – London 2005, s. 196. K narodnickému chápání ukrajinské historie, zvláště u Mykoly Kostomarova a Volodymyra Antonovyče, srovnej O. PRITSAK, *V. Lypyns'kyj's Place in Ukrainian Intellectual History*. In: *Harvard Ukrainian Studies*, č. 3-4, roč. 9., 1985, s. 256-258.

72 М. ГРУШЕВСЬКИЙ, *Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання*. In: *Борітєся-поборєте*, 1920, č. 1, s. 12-13. Cit. podle: В. ПОТУЛЬНИЦЬКИЙ, *Нариси з української*, s. 17.

73 Jeho představiteli byli například historikové M. Kostomarov a V. Antonovyč. Tamtéž, s. 15-18.

74 Ukrajinský výraz „державник, державницький“ patrně ještě nebyl do češtiny překládán. Překlad vychází z převodu anglického, jak ho používá Alexander Motyl, překládající „державник“, jako „statist“. Tomuto anglickému slovu v češtině nejlépe odpovídá výraz „etatista“, ačkoliv i zde existují nežádoucí konotace zvláště z oblasti hospodářského života. A. MOTYL, *The Turn to the Right*, New York 1980, s. 26.

75 В. МАСЕНКО, *Роль В. Липинського*, s. 39.

76 Tamtéž, s. 54.

77 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 56-58.

78 Tamtéž, s. 58.

samozřejmě.⁷⁹ Lypynskij jako autor programu se odvolával na historii a poukazoval na to, že s koncem vlády dynastie Romanovců ztratila platnost i úmluva, přijatá Prejaslavskou radou, jíž Ukrajina roku 1654 vstoupila do unie s Ruskem.⁸⁰ Strana požadovala vyhlášení „Ukrajinské demokratické republiky“.⁸¹ V obavách ze „státní trustifikace národního hospodářství, s níž na Ukrajinu po válce přijdou cizí státní národy“⁸² volala po „široké státní kontrole národního hospodářství“,⁸³ samozřejmě v zájmu zemědělců. Dalším z bodů programu byla pozemková reforma, která by odstranila „statkářské latifundie“.⁸⁴ Reforma ale měla proběhnout podle západoevropského vzoru a rolníkům měla přinést soukromé vlastnictví země, ne „demagogicky“ obnovovat přežitky obcí.⁸⁵ Činnost UDChP však nebyla příliš úspěšná a strana nezískala významnější podporu.⁸⁶

Hetman P. Skoropadskij jmenoval po svém příchodu k moci V. Lypynského velvyslancem Ukrajiny ve Vídni. Zde musel řešit řadu rozporů mezi zájmy Ukrajiny a Rakouska-Uherska. Jako velvyslanec v Rakousku působil i po svržení hetmana, v létě 1918 však kvůli nesouhlasu s politikou Direktorata ze své funkce odešel. Zůstal v Rakousku, kde začal psát knihu, v níž chtěl vyjádřit své stanovisko k ukrajinské politice a vysvětlit neúspěchy boje za nezávislost.⁸⁷

2.1.2 Tvůrce chliborobské ideologie

Hlavním teoretickým dílem V. Lypynského jsou *Lysty do bratřiv-chliborobiv* (Dopisy bratrům zemědělcům), které psal od roku 1919 a postupně uveřejňoval ve sborníku *Chliborobska Ukrajina*. Roku 1926 je vydal knižně. Jde o velmi rozsáhlé pojednání, kniha má 470 stran.⁸⁸ Zvolená forma dopisů odpovídá tradici, kterou v ukrajinské politické literatuře založil narodnický politik a myslitel Mykola Drahomanov.⁸⁹

Již v předcházejících letech zformuloval autor nový výklad minulosti Ukrajiny. Nyní

79 О. СУБТЕЛЬНИЙ, *Історія України*, s. 302.

80 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Матеріали до програми*, s. 255-257.

81 Tamtéž, s. 259.

82 Tamtéž, s. 256.

83 Tamtéž, s. 261.

84 Tamtéž, s. 262.

85 Tamtéž, s. 263.

86 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 58.

87 Tamtéž, s. 60-62.

88 Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ, *Археографічний вступ*. In: В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Листи до братів-хліборобів*, s. 15-16.

89 О. PRITSAK, *V. Lypyns'kyj's Place*, s. 257-259.

však vystoupil s kritikou současné situace a nastínil svou představu, kam by se měla Ukrajina ubírat v budoucnosti a jak vybudovat ukrajinský národ. Sledoval přitom konkrétní, praktické cíle – věda jako taková ho nezajímala.⁹⁰

Ve svých politických dílech vytvořil V. Lypynskij novou původní archaicky znějící terminologii, která značně znesnadňuje případný překlad. Ostatně pokud je známo, jeho dílo se dosud žádného překladu do jiného jazyka nedočkal. Specifické je už samo ukrajinské slovo „хлібороб“, tedy poetický knižní výraz pro zemědělce. „[Lypynského] chliboroby dosti přesně odpovídají tomu, co komunistická propaganda nazývala v ruštině kulak nebo v ukrajinštině kurkul. [...] Tato prosperující vrstva skutečně v agrárním sektoru společnosti představovala ekonomicky nejprogressivnější sílu“.⁹¹

Jak zdůrazňuje Omeljan Prytsak, za nejdůležitější jev v lidské společnosti V. Lypynskij považoval stát.⁹²

„Národem nazývám produkt těchto složitých vzájemných vztahů mezi státem a společností. Národ je realizací chtění být národem. Není-li chtění ve formě ideje, není ani národ. Ale národ není ani tehdy, když je chtění a idea, avšak neuskuteční se v materiálních formách státu“⁹³

Podle O. Prytsaka „stát přirovnával k otci, společnost k matce a národ k dítěti, jež je produktem jich obou“.⁹⁴

Nová elita, která by dala vzniknout zamýšlenému ukrajinskému státu, měla podle V. Lypynského vzniknout zčásti vzestupem nejlepších příslušníků lidových vrstev, a zčásti „reintegrací odcizených starých elit“.⁹⁵ Vrstva, považovaná jak ukrajinskými socialisty, tak nacionalisty za neukrajinskou, v sobě podle názoru V. Lypynského, jak píše Ivan Lysjak-Rudnyckij, obsahovala „hospodářsky nejproduktivnější, nejvzdělanější a politicky nejzkušenější elementy obyvatelstva“.⁹⁶ V. Lypynskij neměl zájem na zachování starých, předrevolučních pořádků a privilegií – chápal nutnost zásadních společenských změn. Šlechta

90 W. ISAJIW, *The Political Sociology of V. Lypynskij*. In: In: Harvard Ukrainian Studies, č. 3-4, roč. 9., 1985, s. 293.

91 I. RUDNYTSKY, *V. Lypynskij's Political*, s. 344; srovnej také Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ, *Спадщина Вячеслава*, s. 23. Z uvedených důvodů ponechávám slovo chliborob v dalším textu bez překladu tam, kde se domnívám, že má označovat především příslušníka této vrstvy ukrajinského obyvatelstva, případně přívržence ideologie, vytvořené V. Lypynským. V některých případech umísťuji ukrajinský výraz do závorčky, abych naznačil, že v daném kontextu lze slovo vykládat různě.

92 O. PRITSAK, *V. Lypynskij's Place*, s. 260.

93 В. ЛІПІНСЬКИЙ, *Листу до братів-хліборобів*, s. 387.

94 O. PRITSAK, *V. Lypynskij's Place*, s. 260. Viz také В. ЛІПІНСЬКИЙ, *Листу до братів-хліборобів*, s. 382.

95 I. RUDNYTSKY, *V. Lypynskij's Political*, s. 344.

96 Tamtéž.

však podle něj měla být „prvkem kontinuity v životě národa, jehož rozvoj byl charakterizován velmi značnou diskontinuitou“.⁹⁷

Není tedy naším cílem uchování šlechty, a tím spíše ne návrat do minulosti. [...] Nikdo neví lépe než my, že ve své většině je naše šlechta – jak poruštěná, tak popoštěná – již zdegenerována. [...] Ale je také zákonem přírody, že zdravý plod se rodí jen na dorostlém stromu. A starý strom, než zahyne, musí kolem sebe rozsít svá zdravá semena, aby se z těch zdravých semen začal nový, obrozený život.⁹⁸

V. Lypynskij ve svém díle popsal tři základní způsoby vlády, které nazýval ochlokracie (охлократія), klasokracie (класократія) a demokracie. Tato základní uspořádání současně měla představovat tři stupně rozvoje národa. Ochlokracie měla být vláda úzké skupiny aristokracie prostřednictvím síly nad nediferencovanou masou lidu, typická pro kočovné národy. Pod klasokracií rozuměl V. Lypynskij aristokratickou vládu nad „dobře rozvinutou společností tříd, v níž každá třída přímo ovládá výrobní prostředky a současně má silné tradice, určitý vlastní způsob práce a vlastní duševní rysy, vycházející z rasové čistoty.“⁹⁹ Demokracie pak představuje fázi úpadku, kdy již neexistují jednotlivé třídy a materiální rozvoj je chaotický. Demokratická společnost sestává z odcizených individuí, nenávidících se navzájem, a udržovaných pohromadě jen zbytky vazeb, vytvořených v předcházejícím, ochlokratickém nebo klasokratickém období.¹⁰⁰

Klasokratický stát na Ukrajině by podle V. Lypynského měl mít formu „monarchie práce“ (трудова монархія). V takovém státě na spolupráci jednotlivých tříd dohlíží „Hospodář-Panovník“ který „musí stát nad třídami, nad stranami, nad celou zemí a nad celým národem“, a nese odpovědnost za celou zemi „před svými vlastními potomky, před svou rodinou, před svým synem-následníkem tak, aby za budoucnost národa, v jehož čele stojí, odpovídala svou budoucností i jeho rodina.“¹⁰¹

Vládce není „prvním šlechticem“, ani „prvním proletářem“, je *Hospodářem národní práce* [zvýraznění původní]. Pracuje sám, jako člověk, stojící v čele armády a státní správy, a současně ochraňuje práci celého národa zvnějšku a zabezpečuje potřebný klid a pořádek uvnitř.¹⁰²

97 Tamtéž, s. 346.

98 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Листи до братів-хліборобів*, s. 75.

99 W. ISAJEW, *The Political Sociology*, s. 297.

100 Tamtéž.

101 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Листи до братів-хліборобів*, s. 37.

102 Tamtéž, s. 38.

Dbá také na udržování třídního smíru, nezbytného k produktivní práci:

Hospodář [panovník] stojí nad rolníkem i nad průmyslovým dělníkem [protože] v zájmu takového státu je dosáhnout kompromisu, soužití a jednoty práce mezi oběma [těmito] silami, a nikoliv podporovat vzájemnou nenávist mezi nimi v zájmu jedné či druhé, rolnické nebo dělnické diktatury.¹⁰³

Současně ponechává produkujícím třídám veškerou možnou volnost iniciativy a rozhodování, která jim umožňuje zabývat se povznesením hospodářského života.

O záležitostech továrny ať mluví bezprostředně dělník s technikem-továrníkem, záležitosti zemědělství ať si vesnice řeší sama. Skutečný pokrok a kultura se rodí jen v bezprostřední činnosti a boji produkujících tříd, nezasažených politickým parlamentárním šarlatánstvím.¹⁰⁴

K. Haluško interpretuje klasokracii jako „systém stavovských profesních korporací“. Stavovský systém měl V. Lypynskému podle K. Haluška umožnit „návrat k tradičním předindustriálním, ‚opravdovým‘ hodnotám a překonání zmasovění společnosti“.¹⁰⁵ Korporativismus se v Evropě ve dvacátých letech rozvíjel například ve fašistické Itálii. Je známo, že V. Lypynskij v roce 1925 příznivě hodnotil projekt nové italské ústavy, která měla rozdělit občany Itálie do skupin podle oborů činnosti.¹⁰⁶

Se soudobými evropskými radikálními pravicovými hnutími spojovala V. Lypynského i ostrá kritika kapitalismu.

Na celém světě nyní zuří smrtelný boj dvou zákonů: *zákona země* a *zákona kapitálu*. Starého práva občanského, opírajícího se o vlastnictví země, a nového práva obchodního, opírajícího se o vlastnictví kapitálu. Je to boj dvou nesmiřitelných světónázorů. Člověka jako hlavy vlastního venkovského hospodářství – a člověka jako člena anonymní akciové společnosti. Výrobce materiálních hodnot, nezbytných pro život, bojujícího bezprostředně s přírodou – a stříhače kupónů, vymýšlejícího burzovní kombinace. [...]

Je to boj dvou vzájemně se vylučujících společenských řádů. Úcta ke *jménu* zemědělce [chliboroba] a bojovníka, bránícího svou zemi, ač je jejich individualita těsně svázána zákony povinnosti, zákonem zemědělské práce a války – a úplná lhostejnost ke *jménu* a původu nějakého burziána nebo majitele „firmy“, třebaže je jeho osoba liberálními zákony kapitálu osvobozena ode všech povinností

103 Tamtéž.

104 Tamtéž.

105 K. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 191.

106 Tamtéž. s. 184.

[všechna zvyrazněni původní].¹⁰⁷

Jeho vyhraněný monarchismus však byl evropským hnutím té doby až na výjimky¹⁰⁸ cizí, a fašismu byl pro V. Lypynského jen formou ochlokratické diktatury. Komunismus i fašismus podle něj „organizují do bojovných zástupů od půdy odtržené masy, spojují je železnou disciplínou teroru a povzbuzují fanatismem třídní či rasové nenávisti“.¹⁰⁹

I. Lysjak-Rudnyckyj zdůrazňuje, že V. Lypynskij se stavěl proti nacionalismu i socialismu. Ukrajínští politici ovlivnění těmito ideologiemi podle něj reprodukovali funkční neúplnost národa a tím i jeho permanentní ne-státnost, protože „vylučovali velké segmenty ukrajinského obyvatelstva buď jako takzvané třídní nepřátele, nebo jako údajné cizince“.¹¹⁰ V. Lypynskij považoval takové omezování národa jen na příslušníky některých tříd nebo etnických skupin za zásadně chybné. Přijímal i nevyhnutelnou existenci levicové, revoluční opozice:

Není nic strašného na tom, že máme revolucionáře. Strašné je, že máme jenom revolucionáře. Abychom vyléčili tuto smrtelnou jednostrannost národa, potřebujeme konzervatince s pozitivním programem, ne jen s negací revolucionářů.¹¹¹

Revolucionáři i nacionalisty byli převážně příslušníci inteligence. O nich V. Lypynskij soudil, že nemají předpoklady k politickému vůdcovství a výkonu vlády, neboť nejsou bezprostředně propojeni s ekonomickou a vojenskou silou. Měl naopak za to, že Ukrajina může vlastní státnosti dosáhnout jen tehdy, když se na boji za nezávislost bude podílet i část historické šlechty, která se účastní života společnosti jako výrobci a vojáci.¹¹²

Wsewolod Isajiw poukazuje na to, že V. Lypynskij se inspiroval Georgesem Sorelem, neortodoxním francouzským marxistou a syndikalistou počátku 20. století. V řadě názoru se s ním samozřejmě rozcházel, ale do značné míry přebíral jeho kritiku demokracie, inteligence a socialistického hnutí. Sorel pravděpodobně měl „podstatný vliv na Lypynského myšlenku o

107 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Листи до братів-хліборобів*, s. 32-33.

108 Nejznámější takovou výjimkou je francouzské monarchistické hnutí Action française Charlese Maurrased. Nicméně V. Lypynskij nesdílel vypjatý nacionalismus Maurrased, proti ukrajinskému nacionalismu se naopak jasně vymezoval. А. БОЧЕНЬСЬКИЙ, *Українські Мауррас*, s. 461-462.

109 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Універсалізм ухліборобський*, s. 269.

110 I. RUDNYTSKY, *V. Lypyns'kyj's Political*, s. 344.

111 Dopis V. Lypynského Osypu Nazarukovi ze dne 18. února 1925, citováno podle: I. ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ, *Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту*. In: I. ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський – Архів том 7 – Листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського, Philadelphia 1973, s. XLVI.

112 I. RUDNYTSKY, *V. Lypyns'kyj's Political*, s. 345.

významu iracionálního chtění jako činitele při budování národa“.¹¹³

Kritika demokracie měla v díle V. Lypynského důležité místo, jež do značné míry vyplývala z jeho osobní zkušenosti. Sám se stal svědkem toho, jak ničivé může být počinání vykořeněných lidí. Snažil se tedy vytvořit alespoň teoreticky takové společenské uspořádání, které by tyto ničivé síly ovládalo.¹¹⁴

Klíčovým stabilizujícím prvkem v nové společnosti měla být podle V. Lypynského dědičná monarchie. Ve svém přesvědčení vycházel ze studia historie. Soudil, že příčinou pádu ukrajinského kozáckého státu v 17. století bylo to, že Bohdan Chmelnyckyj nedokázal zavést dědičnou hetmanskou vládu. Jak píše I. Lysjak-Rudnyckyj, volitelnost hetmana podle V. Lypynského „usnadňovala šíření anarchistického frakcionářství“ a také umožňovala cizí zásahy do ukrajinských záležitostí.¹¹⁵ Dynastie měla být podle představy V. Lypynského konstituční, omezená zákonem: „Nechceme pochopitelně staré carské samoděržaví, tu poloasiatskou *demokratickou* despotii, jež se v okamžicích nebezpečí *zachraňovala vždy pomocí davu, pomocí pohromů*. [zvýraznění původní]“.¹¹⁶

V. Lypynskij uznával, že vytvořit novou dynastickou tradici v zemi jako Ukrajina je takřka nemožné, chtěl proto využít starého rodu, jehož nárok na dynastickou vládu má jisté historické oprávnění. Právě proto podporoval P. Skoropadského, jehož předek byl hetmanem v 18. století. P. Skoropadskij se ke svému historickému právu sám přihlásil tím, že v roce 1918 hetmanství obnovil.¹¹⁷

Svým dílem se V. Lypynskij stal zakladatelem a hlavním představitelem konzervativního směru v ukrajinském politickém myšlení.¹¹⁸ Ačkoliv se jeho koncepce nedočkaly uskutečnění, staly se nejprve ideologií hetmanského hnutí, působícího mezi ukrajinskými emigranty v řadě zemí Evropy i v Severní Americe, a později inspirací pro myslitele především v ukrajinské diaspoře.¹¹⁹

2.1.3 USChD

Teoretické úvahy o budoucnosti Ukrajiny brzy přerostly v konkrétní politický projekt.

113 W. ISAJIW, *The Political Sociology*, s. 288.

114 W. ISAJIW, *The Political Sociology*, s. 301.

115 I. RUDNYTSKY, *V. Lypyns'kyj's Political*, s. 350.

116 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Листи до братів-хліборобів*, s. 42.

117 I. RUDNYTSKY, *V. Lypyns'kyj's Political*, s. 352.

118 В. ПОТУЛЬНИЦЬКИЙ, *Нариси з української*, s. 184.

119 Т. ОСТАШКО, *В. Липинський – чільний*, s. 78.

Mezi jeho první stoupence patřili kromě V. Lypynského Serhij Šemet, Oleksandr Skoropys-Joltuchovskij a D. Dorošenko, tedy vesměs lidé, kteří v roce 1918 za vlády hetmana zastávali vysoké funkce.¹²⁰ Na sklonku roku 1920 založili společně Ukrajinský svaz zemědělců-etatistů (Український союз хліборобів-державників – dále jen USChD). Ve svém manifestu volali po tom, aby boj za nezávislost Ukrajiny nevedly strany, ale organizace celých společenských tříd.¹²¹ Podle stanov USChD zavrhoval „principy stranickosti, hlasování, voleb atd., protože vedou k rozvoji kariérismu, demagogie, nezodpovědnosti, rozbrojů, rozkolu a oslabení uvnitř samé organizace.“ Nahradit je měla „selekce, praxe, výběr, solidarita a disciplína.“¹²²

Organizaci měla řídit Rada přísězných (Рада присяжних). Předsedou Rady se stal V. Lypynskij, avšak tato funkce nebyla spojena s žádnými zvláštními pravomocemi. Rada ostatně podle stanov rozhodovala konsensuálně, nejdůležitější tedy byla přirozená autorita jednotlivých členů. Z tohoto hlediska nemohlo být pochyb o tom, že V. Lypynskij měl tehdy poslední slovo.¹²³ Stabilní ukrajinský stát mohl podle názoru zakladatelů USChD vybudován jen za dodržení těchto podmínek:

- a) samoorganizace každé třídy a každé Země [tj. regionu] do jednotného, uceleného a zdravého politicko-ekonomického organismu b) spojení všech tříd a všech Zemí stálým a jednotným principem nacionální a státní jednoty, personifikovaným v osobě nezměnitelné a nevolené Hlavy národního státu. Odpovídající formou státu je Monarchie práce [Трудова монархія].¹²⁴

Sjednocení zemědělské třídy měla napomoci pozemková reforma, provedená „v zájmu státu“ a „na základě historicky na Ukrajině vytvořené individuální držby půdy“.¹²⁵

Již nedlouho předtím vyšlo první číslo nového časopisu nebo spíše sborníku *Chliborobska Ukrajina*. V něm V. Lypynskij publikoval úvodní část své zamýšlené knihy *Lysty do brativ chliborobiv*.¹²⁶ Kromě teoretických textů zde vycházely články o historii, ekonomice, a též vzpomínky věnované nedávným událostem na Ukrajině. *Chliborobska Ukrajina* si získala mezi ukrajinskou emigrací značný ohlas.¹²⁷

120 Oleksandr Skoropys-Joltuchovskij (1880-1950) byl guberniálním starostou v Chelmu a D. Dorošenko ministrem zahraničí. Serhij Šemet (1875-1957), byl v roce 1918 představitelem UDChP a ostře se stavěl proti svržení hetmana. Т. ОСТАШКО, *Засновники українського*, s. 83-85.

121 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 64.

122 *Статут і Реглямент Українського Союзу Хліборобів Державників*, Видін 1925, s. 4.

123 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 67.

124 *Статут і Реглямент*, s. 2.

125 Tamtéž.

126 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 63.

127 Tamtéž, s. 68.

V roce 1921 se utvořily organizace obdobného zaměření v Německu a v Polsku. V Polsku ještě v té době vyvíjel činnost také zahraniční výbor původní UDChP. Chliborobské hnutí se formovalo i v dalších centrech ukrajinské emigrace v Evropě. USChD vedl jednání s P. Skoropadským, který se měl stát živým představitelem monarchické myšlenky. P. Skoropadskyj si ale uvědomoval, že mezi většinou Ukrajinců není monarchie příliš populární, a nebyl si jist, zda je správný čas k novému vstupu do politiky.¹²⁸ Odhodlal se vstoupit do USChD až v listopadu 1921, když mu předtím V. Lypynskyj sdělil, že v opačném případě se Svaz stane jeho politickým protivníkem. Nestal se však členem organizace jako hetman, ale jen jako jeden z členů Rady přísěžných.¹²⁹

V červnu 1922 se v Reichenau v Rakousku, kde v té době V. Lypynskyj žil, uskutečnila porada chliborobských organizací. Na této poradě vzniklo Ústřední vedení sjednocených ukrajinských zemědělských třídních organizací (Центральна управа об'єднаних українських хліборобських організацій – dále jen CUOChO). Předsedou se stal Ivan Leontovyč a tajemníkem S. Šemet. CUOChO mělo být jakýmsi koordinačním centrem hnutí, zatímco Rada centrem ideologickým.¹³⁰ V roce 1921 se P. Skoropadskyj přestěhoval do Berlína, kde si ve Wannsee¹³¹ koupil velkou vilu. Berlín se pak logicky stal i sídlem CUOChO. Centrem hnutí byl přímo hetmanův dům, kde žil též tajemník Šemet.¹³²

Hetmanské hnutí se na počátku dvacátých let úspěšně rozvíjelo v USA a Kanadě, kde žilo mnoho Ukrajinců, kteří tam odešli často ještě před válkou za lepším životem. Hlavní zásluhu na tom měl Osyp Nazaruk, Haličan, který po porážce ZUNR odešel do USA a postupně přešel na konzervativní a monarchistické pozice. O. Nazaruk si dopisoval s V. Lypynským, který měl o úspěchy hnutí v Kanadě a ve Spojených státech velký zájem. Pod jeho vlivem se k hetmanovi roku 1924 přihlásila Síčová organizace (Січова організація). V Americe vycházely hetmanské noviny *Sič a Ameryka*.¹³³

P. Skoropadskyj usiloval o získání podpory německé vlády, která by hnutí umožnila rozvinout širší činnost. V roce 1926 se mu skutečně podařilo dosáhnout zřízení Ukrajinského vědeckého ústavu v Berlíně (Український науковий інститут в Берліні, Ukrainische Wissenschaftliche Institut in Berlin – dále jen UNI-B), jehož ředitelem se stal D. Dorošenko.

128 Tamtéž, s. 69.

129 Tamtéž, s. 70.

130 Tamtéž, s. 70-71.

131 Předměstí Berlína.

132 О. ОТТ-СКОРОПАДСЬКА, *Спогади мого дитинства*. In: П. СКОРОПАДСЬКИЙ, *Спогади*, Kyiv – Philadelphia 1995, s. 404.

133 І. ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ, *Назарук і Литницький*, s. XXV-XXVI.

Ústav měl sloužit rozvoji ukrajinské vědy, především historie a filosofie. V prvním roce jeho existence zde pracoval i V. Lypynskij, avšak pobyt v nezdravém berlínském klimatu mu definitivně podlomil zdraví. UNI-B podporoval vědeckou práci svých stálých zaměstnanců a též poskytoval několik stipendií pro mladé vysokoškolsky vzdělané emigranty, kteří zde pod vedením pracovníků ústavu psali své práce.¹³⁴

Od roku 1927 P. Skoropadskij dostával z rozhodnutí prezidenta Paula von Hindenburga pravidelnou peněžní podporu od německé vlády, ale ta byla určena především pro něj a jeho rodinu.¹³⁵ Rozhodně nemohl financovat žádné velké politické akce.¹³⁶ Nedostatek finančních prostředků byl ostatně příznačný pro ukrajinskou emigraci jako celek. Hetmanské hnutí podezřívali z toho, že dostává finanční prostředky od německých monarchistů a průmyslníků,¹³⁷ ale není pravděpodobné, že by tomu tak bylo. V. Lypynskij mohl na začátku dvacátých let pokračovat ve své teoretické práci jen díky tomu, že mu peněžně vypomohla vláda ZUNR, jež si u něj objednala knihu, která měla být syntézou ukrajinské historie. Tu však nemocí sužovaný V. Lypynskij nikdy nenapsal.¹³⁸ V pozdějších letech ho podporoval zámožný kanadský Ukrajinec Orest Žerebko, jenž zakoupil práva na některé jeho publikace a také napřed zaplatil za 1000 výtisků knihy *Lystů do bratřiv-chliborobiv*, čímž umožnil její vydání.¹³⁹

V březnu 1927 se CUOChO transformovalo na Hetmanské vedení sjednocených zemědělských a jiných třídních organizací (Гетьманська управа об'єднаних хліборобських та інших класових організацій – dále jen HUOChKO). Změna názvu poukazovala na to, že organizace zemědělců (chliborobů) se v té době většinou již přihlásily k P. Skoropadskému jako budoucímu hetmanovi.¹⁴⁰

134 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 78. Zajímavostí je, že V. Lypynskij měl během dvacátých let přednášet také na UVU v Praze, avšak vzhledem k špatnému zdravotnímu stavu nakonec do Prahy nikdy nepříjel. К. ГАЛУШКО, *Гетьманська ідеологія*, s. 68.

135 P. Skoropadskij dostával 1000 marek měsíčně až do roku 1945. Tento „Ehrensold“, tedy čestnou odměnu, získal na přímluvu generála Wilhelma Groenera. Před rokem 1927 mu byly vypláceny jen příležitostné finanční podpory. F. GOLCZEWSKI, *Deutsche und Ukrainer*, s. 475-476.

136 Dcera P. Skoropadského, Olena Ott-Skoropadská vzpomíná, že její matka musela na zahradě pěstovat mnoho ovoce a zeleniny, aby rodina vyžila. V případě jakýchkoliv neočekávaných výdajů odnášel hetmanův tajemník S. Šemet do zastavárny „rodinné stříbro“, velkolepý čajový servis z matčiny výbavy. О. ОТТ-СКОРОПАДСЬКА, *Спогади мого дитинства*. In: П. СКОРОПАДСЬКИЙ, *Спогади*, Kyiv – Philadelphia 1995, s. 415-416.

137 Viz např. zprávu československých bezpečnostních orgánů z roku 1935, podle níž měl být Skoropadskij „jedním z hlavních akcionářů průmyslové banky v Hamburku“. NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 57-58, *Čj. 17.758 pr. ai 35 I. Organizace Ukrajinské emigrace, jmenovitě Konovalecova Ukrajinská organizace nacionalistická. Presidiu zemského úřadu v Praze.*

138 І. ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ, *Назарук і Липницький*, s. XX-XXII.

139 Tamtéž, s. XXXVI.

140 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 78.

2.1.4 Rozchod se Skoropadským

Od roku 1928 žil těžce nemocný V. Lypynskij v Badeggu¹⁴¹ v Rakousku, kde mu jeho bratři koupili dům. S dalšími členy hnutí od té doby udržoval kontakt většinou jen prostřednictvím dopisů. Je pravděpodobné, že toto odloučení bylo jedním z faktorů, které přispěly k pozdějšímu rozkolu v hnutí.¹⁴² Během dvacátých let se zostřoval rozpor mezi idealismem V. Lypynského a požadavky praktické politiky. V těžkých materiálních podmínkách života v emigraci se hetmanské hnutí mohlo jen těžko vyhýbat kompromisům a spoléhat se výhradně na vlastní síly, jak to vyžadovala teorie.¹⁴³

Konflikt mezi V. Lypynským a P. Skoropadským pramenil především z toho, že P. Skoropadskij se chtěl ujmout role reálného vůdce, zatímco V. Lypynskij si přál, aby zůstal pouze jakousi zástavou hnutí. Vzdávající sebevědomí P. Skoropadského pramenilo z toho, že díky svým kontaktům v Německu dokázal získávat prostředky pro činnost organizace, konkrétně na zřízení vědeckého ústavu. Navíc, jak píše K. Haluško: „pro většinu hetmanců byla osoba hetmana přijatelnějším symbolem hnutí, než náročné traktáty Lypynského.“ Od roku 1928 docházelo mezi chliboroby k otevřeným sporům.¹⁴⁴ Opozici vůči V. Lypynskému představovali především někdejší spoluzakladatelé USChD, O. Skoropys-Joltuchovskij a S. Šemet. V roce 1929 začal v Berlíně vycházet nový časopis, *Bjuleteň hetmanskoji upravj*, který vyjadřoval názory P. Skoropadského a berlínského ústředí, zatímco V. Lypynskij v té době žádný tiskový orgán k dispozici neměl.¹⁴⁵

Záminkou, která dala konfliktu vyplout na povrch, byla úmluva mezi P. Skoropadským a maďarským premiérem Istvánem Bethlenem. P. Skoropadskij pobýval v únoru a březnu 1929 v Maďarsku, kde s I. Bethlenem uzavřel dohodu, podle níž se vzdává nároků na území Podkarpatské Rusi, jež v té době náležela Československu. Na oplátku dostal jistou peněžitou podporu. Jednání vedl P. Skoropadskij na vlastní pěst, ostatní z členů USChD o něm nic nevěděli.¹⁴⁶

V. Lypynskij, podněcovaný svým důvěrníkem Mykolou Kočubejem, jenž byl v té době předsedou HUOChIKO a jako jediný ho častěji navštěvoval v jeho rakouském ústraní,

141 Vesnice nedaleko Štýrského Hradce.

142 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 79.

143 Tamtéž, s. 84.

144 Tamtéž, s. 84-85.

145 Tamtéž, s. 88.

146 Tamtéž, s. 89.

protestoval proti tomu, že P. Skoropadskyj obchází Radu přísězných.¹⁴⁷ P. Skoropadskyj navštívil V. Lypynského v Badeggu a usmířili se, přičemž V. Lypynskyj mu předal na dobu své nemoci pravomoci předsedy Rady přísězných. Brzy se však situace opět vyhrotila. M. Kočubej tvrdil, že lidé z okolí P. Skoropadského šíří pomluvy o duševní nemoci V. Lypynského.¹⁴⁸ Během hetmanského sjezdu v Berlíně v roce 1930 účastníci v rezoluci prohlásili, že příčinou nedorozumění mezi P. Skoropadským a V. Lypynským je to, že Lypynského síly jsou podlomeny tuberkulózou. Sjezd se současně přihlásil k teoretickému dílu V. Lypynského, rozpory tedy spočívaly jen v rovině praktické činnosti.¹⁴⁹

V září 1930 nakonec V. Lypynskyj poslal Radě přísězných dopis, v němž na základě nedodržování stanov prohlásil USChD za rozpuštěný. Nato zveřejnil ve Lvovském deníku Dilo rozsáhlý článek Rozkol sered hetmanciv (Rozkol mezi hetmanci), který později vyšel také samostatně.¹⁵⁰ Tak se o sporech v monarchistickém táboře dozvěděla široká veřejnost. V. Lypynskyj zavrhl P. Skoropadského jako budoucího hetmana a navrhnul, aby hetmanská práva předal svému synovi Danylovi Skoropadskému (1904-1957).¹⁵¹

V. Lypynskyj se nechtěl smířit s tím, že P. Skoropadskyj svou činností jen opakuje chyby hetmanství, svrženého roku 1918. Přál si, jak píše K. Haluško, aby někdejší hetman „navazoval, ne kopíroval“. Snaha o restauraci režimu z roku 1918 podle něj musela od hetmanského hnutí odrazovat příslušníky mladší generace.¹⁵²

Spolu se svými nejvěrnějšími založil V. Lypynskyj novou organizaci, Bratrstvo ukrajinských klasokratů-monarchistů, hetmanců (Братство українських класократів-монархістів, гетьманців). Členy se stali Volodymyr Zalozeckyj a Vasyl Kučabskyj, kteří žili v Berlíně, M. Kočubej, jenž bydlel v té době v Bruselu, Roman Metelskyj z Prahy a Mychajlo Savur-Cyprijanovyč, tajemník V. Lypynského.¹⁵³

Několik měsíců před smrtí V. Lypynskyj napsal „věřte, že mé svědomí je čisté a že nyní jsem klidný, byť i těžce nemocen. Klidný jsem proto, že nyní již na mě neleží odpovědnost před Ukrajinou za p. Pavla Skoropadského a jeho skutky.“¹⁵⁴ P. Skoropadskyj a jeho praktická

147 Tamtéž, s. 90-91.

148 Tamtéž, s. 93.

149 Tamtéž, s. 92-95.

150 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Комунікат*. In: Збірник хліборобської України (неперіодичний орган), том I, рік 1931, Praha, s. 14-34.

151 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 95-96.

152 Tamtéž, s. 98.

153 Tamtéž, s. 96.

154 Ю. ТЕРЕЩЕНКО – Т. ОСТАШКО (упоряд.), *Вячеслав Липинський - з епістолярної спадщини*. Кувіп 1996, s. 169.

politika neodpovídaly vysokým nárokům V. Lypynského, teoretika, jenž si přál vidět v USChD jakýsi novodobý řád.

14. června 1931 V. Lypynskij zemřel.¹⁵⁵ Bratrstvo, které založil, vydalo dvě čísla *Zbirnyku chliborobskojj Ukrajiny*, ale kromě toho není o jeho další činnosti téměř nic známo. Většina hetmanců sice v době rozkolu podpořila P. Skoropadského a nikoli V. Lypynského, ale jím vytvořená ideologie přesto dále spojovala celé hnutí.¹⁵⁶

2.2 Hetmanské hnutí v třicátých letech

Po smrti V. Lypynského se upevnila pozice P. Skoropadského v hnutí. Provedl ve stanovách USChD změny, jež mu umožnily bezprostředně řídit HUOChIKO. To byla jen předzvěst změn, které přišly roku 1937, kdy hetman na varšavském zasedání Rady přísežných USChD rozpustil a založil Svaz hetmanců-etatistů (Союз гетьманців-державників – dále jen SHD). V nové organizaci bylo slovo hetmana zákonem. P. Skoropadskij tehdy zrušil i Radu přísežných.¹⁵⁷

Roku 1933 P. Skoropadskij oficiálně vyhlásil následnictví svého syna Danyla. Ten od roku 1933 pracoval v berlínském ústředí organizace. V roce 1937 vykonal Danylo cestu do Severní Ameriky, kde se setkal se zástupci tamních hetmanských organizací. O dva roky později, těsně před vypuknutím druhé světové války, pak hetman poslal svého syna do Velké Británie. To mělo být zárukou, že hetmanské hnutí nebude závislé výhradně na Němcích.¹⁵⁸

Hetman sám navštívil Velkou Británii již roku 1932, kdy jednal i s tamním ministerstvem zahraničí. Příliš však zřejmě na britské diplomaty nezapůsobil. V roce 1935 pak musel P. Skoropadskij vést ve Spojeném království soudní spor. Louis Tufnell, jenž byl od roku 1930 spolu s Volodymyrem Korostovcem členem anglo-ukrajinského výboru, který měl sbírat prostředky pro hetmanské hnutí, ho žaloval, neboť se nechtěl smířit s faktem, že byl o rok dříve ze služeb tohoto výboru propuštěn. Výbor od roku 1932 vydával časopis *The Investigator*, který se zabýval především ukrajinskou problematikou. Propaganda ukrajinského monarchistického hnutí ve Velké Británii nebyla příliš perspektivní, neboť v představách většiny Angličanů byla ukrajinská monarchie spojena s Německem. Ostatně i Tufnell se před soudem snažil poukazovat na to, že po něm chtěli, aby v časopise uveřejňoval

155 К. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 99.

156 Tamtéž, s. 102.

157 Т. ОСТАШКО, *Павло Скоропадський*, s. 105.

158 Tamtéž, s. 107.

„proněmecké“ články. Záležitost nakonec skončila mimosoudním řešením.¹⁵⁹

Na počátku třicátých let německá strana výrazně omezila financování UNI-B. Ředitelem institutu se namísto D. Dorošenka se stal historik filosofie Ivan Mirčuk, který se však netěšil ve vědeckých kruzích příliš dobré pověsti.¹⁶⁰

Hetmanské hnutí, jež se během třicátých let příliš nerozvíjelo, muselo čelit šířícímu se ukrajinskému nacionalismu Organizace ukrajinských nacionalistů (Організація Українських Націоналістів – dále jen OUN), představujícímu mladší a dravější ideologii, lépe odpovídající atmosféře Evropy v předvečer druhé světové války. Tam, kde nacionalisté zasahovali bezprostřední účastí svých členů a měnili chod událostí, jako v případě Podkarpatské Rusi, která získala na podzim roku 1938 autonomii a stala se centrem ukrajinského politického života, hetman vydával tiskové zprávy.¹⁶¹

2.3. Další uchazeči o trůn

2.3.1 Novodobý Varjag z rodu Habsburků

Kromě P. Skoropadského se na počátku dvacátých let objevil další potenciální ukrajinský panovník. Byl jím Vilém Habsburský(1896-1948), známý také jako Vasyl Vyšyvanij. Úvahy o tom, že by Ukrajina mohla dosáhnout samostatnosti pod vládou panovníka z evropského rodu se mezi ukrajinskými intelektuály objevovaly již před první světovou válkou. Ohledně jména však tehdy ještě názory rozcházely a mluvilo se kromě Habsburků též například o kandidatuře syna německého císaře Viléma II.¹⁶²

Vilém byl synem rakouského arcivévody Karla Štěpána. Vyrůstal především v Polsku a již v mládí se seznámil s Ukrajinci a jejich kulturou.¹⁶³ Během první světové války navázal kontakty s četnými představiteli haličských Ukrajinců, kteří ho považovali za svého spojence v nejvyšších kruzích habsburské říše.¹⁶⁴ Na jaře 1918 se Vilém jako důstojník rakouské armády objevil na Ukrajině. Už tehdy vznikly fámy, že se má stát vládcem Ukrajiny, avšak

159 P. СИРОТА, *З історії одного судового процесу або гетьманська справа у міжвоєнній Великій Британії* [online], [cit. 17. 04. 2011]. Dostupné z:

<<http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um4-5/Dokumenty/3-SYROTA%20Roman.htm>>.

160 F. GOLCZEWSKI, *Deutsche und Ukrainer*, s. 619-620.

161 О. РЕЄНТ, *Павло Скоропадський*, s. 263-266.

162 Ю. ТЕРЕЩЕНКО, *В'ячеслав Литинський і Вільгельм Габсбург: на політичних перехрестях*. In: Молода Нація, č. 4, 2002, s. 94-95.

163 T. SNYDER, *The Red Prince*, London, 2009, s. 165-170.

164 Ю. ТЕРЕЩЕНКО, *В'ячеслав Литинський*, s. 102-103.

nezdá se pravděpodobné, že by rakouská nejvyšší místa skutečně měla takový plán.¹⁶⁵ V roce 1918 se mladý Habsburg seznámil také s V. Lypynským, jenž byl v té době ukrajinským diplomatem.¹⁶⁶

Během roku 1919 působil V. Vyšyvanyj jako důstojník ve službách UNR, kde měl na starost styky s cizinci.¹⁶⁷ Od roku 1920 žil ve Vídni a stýkal se mimo jiné i s ukrajinskými emigranty, sdruženými kolem V. Lypynského, jenž ho v té době vysoce cenil.¹⁶⁸ Na jaře 1921 se však s V. Lypynským definitivně rozešel, neboť měl výhrady proti stanovám USChD, které považoval za málo demokratické. V té době také uveřejnil své vzpomínky, v nichž se negativně vyslovoval o hetmanu P. Skoropadském.¹⁶⁹

Namísto USChD podpořilo V. Vyšyvaneho Ukrajinské národní volnokozácké společenství (Українське національне вільно-козацьке товариство – dále jen UNVKT), založené v Berlíně v roce 1920 z iniciativy Ivana Poltavce-Ostrjanyci, bývalého hetmanova tajemníka. Členové této organizace založili ve Vídni týdeník *Soborna Ukrajina* (Jednotná Ukrajina), kde tiskli články, vyzývající ke sjednocení Ukrajinců kolem V. Vyšyvaneho. V roce 1921 začal V. Vyšyvanyj vyvíjet politickou činnost, jež mu snad měla otevřít cestu k ukrajinskému trůnu.¹⁷⁰ Založil ukrajinský syndikát a hledal investory, kteří by vložili své peníze do budoucí nezávislé Ukrajiny. Společníci měli být odměněni přednostním přístupem na ukrajinský trh. Kromě toho získal podporu od tajné bavorské Pittingerovy organizace.¹⁷¹ V. Vyšyvanyj cestoval po internačních táborech, kde se v té době nacházeli bývalí ukrajinští vojáci, a získával dobrovolníky, již měli projít výcvikem v Bavorsku a poté bojovat proti bolševikům. Přitom údajně zavítal i do Československa.¹⁷²

Na jaře 1921 osoba V. Vyšyvaneho nepřímo vyvolala polemiku mezi ukrajinským publicistou Jevhenem Čikalenkem a V. Lypynským. J. Čykalenko publikoval článek, v němž s odkazem na legendární vznik kyjevského státu volal po tom, aby na Ukrajinu opět přišel nový Varjag – měl na mysli příslušníka některé západoevropské dynastie. Všeobecně se soudilo, že šlo o narážku na V. Vyšyvaneho.¹⁷³ V. Lypynskyj odpověděl rozsáhlou statí v časopise

165 Tamtéž, s. 109.

166 Tamtéž, s. 111-112.

167 T. SNYDER, *The Red Prince*, s. 123-124.

168 Ю. ТЕРЕЩЕНКО, *В'ячеслав Литинський*, s. 115.

169 Tamtéž, s. 118. Právě pro svou přichylnost k demokracii nebo spíše rovnostářství si za války vysloužil od svých kolegů-důstojníků přezdívku „Rudý kníže“. T. SNYDER, *The Red Prince*, s. 84.

170 Ю. ТЕРЕЩЕНКО, *В'ячеслав Литинський*, s. 118-119.

171 T. SNYDER, *The Red Prince*, s. 142-143.

172 Tamtéž, s. 144-145.

173 Ю. ТЕРЕЩЕНКО, *В'ячеслав Литинський*, s. 120-121.

Chliborobska Ukrajina, v níž zdůraznil, že ukrajinský „organický a zdravý konzervatismus“ nezbytně potřebuje „opěrný bod“ v „historické tradici a historické kontinuitě“. Takovým „opěrným bodem“, mohlo podle něj být jen „naše tradiční historické hetmanství“. ¹⁷⁴ Přitom poněkud paradoxně mluvil o hetmanství dědičném, jež v ukrajinských dějinách s výjimkou pokusu B. Chmelnyckého zajistit následnictví svému synovi nikdy neexistovalo. ¹⁷⁵

Na podzim 1921 investoři, kteří svými příspěvky činnost V. Vyšyvaného umožňovali, přestali věřit, že je jeho úspěch reálný, a přestali akci podporovat. Na jaře 1922 uzavřelo Německo v Rapallu smlouvu se sovětským Ruskem. Pokračovat v úsilí se zdálo být beznadějně. V. Vyšyvanij zanechal politiky a odjel za urozenými příbuznými do Španělska. ¹⁷⁶ Od té doby se již politického života ukrajinské emigrace aktivně neúčastnil. ¹⁷⁷

2.3.2 S Hitlerem za ukrajinský kozácký národ

Ivan Poltavec-Ostrjanycja (1892-1957) byl původně carským jezdeckým důstojníkem ukrajinského původu, jenž se nadchnul pro kozáckou minulost a změnil si jméno z ruského Poltavcev na „ukrajinštěji“ znějící Poltavec. Přídomek Ostrjanycja si zvolil, neboť prý byl po matce potomkem někdejšího hetmana Ostrjanyci, který roku 1638 vedl protipolské povstání. Příznačným detailem z jeho životopisu je, že se v červnu 1917 v Petrohradě, kde byl v té době frekventantem školy posádek obrněných automobilů, vloupal do historického muzea, aby tam ukradl staré kozácké prapory a zbraně. Poté Petrohrad opustil a odešel na Ukrajinu. ¹⁷⁸

V roce 1917 působil z pověření Centrální rady jako jeden ze zakladatelů oddílů Volných kozáků (Вільне козацтво). Tyto jednotky měly být na Ukrajině čímsi na způsob domobrany. Název byl zvolen tak, aby připomínal slavnou kozáckou minulost Ukrajiny. I. Poltavec-Ostrjanycja se však pokusil vzít celou věc do svých rukou a ztratil důvěru Centrální rady. ¹⁷⁹ Hetman Skoropadskyj si ho po příchodu k vládě vybral jako svého tajemníka, který měl podle

174 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Покликання Варягів, чи організація хліборобів*. In: Хліборобська Україна, книжка четверта, Рік 1922-1923, Збірник VII і VIII, s. 335-336.

175 Лурунський si byl tohoto rozporu jako historik samozřejmě vědom, ale dědičnost vlády považoval za nezbytnou pro legitimizaci státu. Srovnej: І. СІКОРА, *Концепція "дідичного гетьманату" Вячеслава Липинського у світлі сучасного трактування легітимності політичної системи*. In: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна, Kyiv, Philadelphia 1994, s. 129-131.

176 T. SNYDER, *The Red Prince*, s. 146-149.

177 Ю. ТЕРЕЩЕНКО, *В'ячеслав Липинський*, s. 125.

178 В. ЛОБОДАСВ, *Революційна стихія*, s. 113-114. K. „Ostrjanycja: tamtéž, s. 285; M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 52.

179 В. ЛОБОДАСВ, *Революційна стихія*, s. 114.

starých tradic titul generálního písaře (генеральний писар). V novém postavení se mohla naplno rozvinout jeho záliba v ceremoniálech a dávných kozáckých obyčejích. I. Poltavec-Ostrjancja se prý zabýval především ožívováním kozácké minulosti v každodenním životě a vymýšlením nových uniforem.¹⁸⁰

Po hetmanově pádu odešel do Německa, kde se podobně jako P. Skoropadskij usadil nejprve v Berlíně. Kromě toho, že tu přispíval do různých ukrajinských časopisů, shromáždil kolem sebe několik dalších důstojníků někdejší hetmanovy armády, s nimiž v podobě UNVKT obnovil Volné kozáctvo. Na podzim roku 1920 nabídl P. Skoropadskému jménem této organizace titul hetmana, ale ten ho odmítl.¹⁸¹ Místo toho se tedy I. Poltavec-Ostrjancja připojil k hnutí, jež v roce 1921 vzniklo ve Vídni kolem V. Vyšyvaného. Nemohl tu však nejspíše hrát vedoucí roli, a proto organizaci po několika měsících opustil. Pro ostatní členy navíc představovaly problém kontakty, které v té době udržoval s ruskými monarchisty¹⁸²

Roku 1921 se přestěhoval do Mnichova a vstoupil do organizace ruských emigrantů, zvané Aufbau, kde vedl ukrajinskou sekci.¹⁸³ Zde byl jeho blízkým spolupracovníkem nacistický ideolog Alfred Rosenberg.¹⁸⁴ V dalším roce se pak začal zabývat založením vlastního kozáckého hnutí, jež začalo svou činnost v lednu 1923 pod názvem Ukrajinské národní kozácké společenství (Українське національне козацьке товариство – dále jen UNAKOTO).¹⁸⁵

Během let 1923-1924 I. Poltavec-Ostrjancja vydával časopis *Ukrajinskij kozak*, kam nejčastěji psal sám pod pseudonymem Bantyš-Kamenskyj. To už po vzoru německých nacistů propagoval antisemitismus a na obálce časopisu se vyjímala svastika. Časopis, v němž vyšel například rozhovor s A. Rosenbergem, si mezi ukrajinskou emigrací nezískal přílišnou oblibu.¹⁸⁶ Čtenáře uváděl spíše do rozpaků, neboť kombinace nacistických hesel a výrazů, asociujících se s ukrajinskou kozáckou minulostí, působila dosti neorganicky.¹⁸⁷

180 Tamtéž, s. 226-227.

181 Tamtéž, s. 270-274.

182 Tamtéž, s. 274-277.

183 M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 130. Aufbau bylo „konspirativní *völkisch* [národovecké] německo/běloemigrantské sdružení, sídlící v Mnichově, Aufbau: Wirtschafts-politische Vereinigung für den Osten (Rekonstrukce: ekonomicko-politická organizace pro východ) [...] Tento tajnůstkářský spolek měl bojovat proti mezinárodnímu Židovstvu a spolu s nacionálními socialisty svrhnout jak německou výmarskou republiku, tak sovětskou moc. Aufbau pomohlo Hitlerovu nacionálně socialistickému hnutí nemalými částkami.“ Organizace šířila „apokalyptickou běloemigrantskou konspirační teorii [...], podle níž hrozilo, že Židé, působící v neviditelné síti spolčující finančníky a vražedné bolševiky ovládnou svět a následně ho přivedou do záhuby.“ M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 1.

184 M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 255.

185 В. ЛЮБОДАСВ, *Революційна стихія*, s. 278.

186 Tamtéž, s. 279-281.

187 Tamtéž, s. 282.

Přesto se organizace poněkud rozrostla a její členové údajně působili v Československu, Švýcarsku, Jugoslávii, Rumunsku, Polsku a na sovětské Ukrajině. I. Poltavec-Ostrjanycja opakovaně žádal členy, aby mu posílali peníze na politickou činnost.¹⁸⁸ 1. července 1926 vydal svůj „I. universal“, jímž se prohlásil za ukrajinského hetmana. Jeho aspirace však nenašly mezi ukrajinskou emigrací odpovídající odezvu. Naopak byl všeobecně označován za podvodníka.¹⁸⁹

Od té doby až do Hitlerova nástupu k moci je o I. Poltavci-Ostrjanycovi známo jen málo.¹⁹⁰ Poté, co se říšským kancléřem stal A. Hitler, uvítal ho nadšeným dopisem, v němž ho přirovnal ke Karlu XII. Po roce 1933 se jeho hnutí opět dostalo zvýšené podpory od nacionálních socialistů.¹⁹¹ I. Poltavec-Ostrjanycja rozpustil UNAKOTO a založil novou organizaci Ukrajinské národní kozácké hnutí (Український національний козацький рух – dále jen UNAKOR). V roce 1933 se někteří členové UNAKOTO pokusili odvolat hetmanův universal a odstranit I. Poltavce-Ostrjanycu z vedení organizace. Nelze však říci, zda jejich provolání mělo nějaké následky.¹⁹²

V roce 1935 I. Poltavec-Ostrjanycja znovu psal A. Hitlerovi a sliboval mu pomoc ukrajinských kozáků v nadcházející válce. Nicméně německá strana již věděla, že jde o podvodníka, který téměř žádné stoupence nemá. Německé úřady ho označovaly za „megalomana“ a „avanturistu“¹⁹³ Svému postavení uškodil také tím, že přes něj údajně unikaly informace k sovětským agentům. Němci ho dokonce krátce uvěznil v koncentračním táboře. Po roce 1936 se ale dočkal rehabilitace a v letech 1937 a 1938 se opět objevil na výplatní pásce NSDAP.¹⁹⁴ V letech 1937 a 1938 nechal v Praze vydat dvě brožury, avšak není známo, zda měly mezi pražskými Ukrajinci nějaký ohlas.¹⁹⁵ Na konci třicátých let se zřejmě podařilo vybudovat nepřilíš početnou síť členů UNAKOR v části Ukrajiny, nacházející se pod polskou vládou, avšak Poláci ji v březnu 1937 odhalili a zlikvidovali.¹⁹⁶

188 Tamtéž, s. 284.

189 Tamtéž, s. 284-285.

190 Ohledně jeho jednání s československými fašisty viz kapitolu 4.2.

191 M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 256.

192 Zdá se, že toto provolání není ukrajinským badatelům známo. D. Hulaj, F. Poltavciv, I. Orlov a S. Josypiv mimo jiné psali: „Za tolik let jsme neviděli žádné důkazy, že Vůdce, jenž své zájmy vždy stavěl výše, než zájmy společné ukrajinské věci a využíval čestnou práci a jméno ukrajinského nacionálního kozáctva a podporujících ho občanských organizací ke svým vlastním potřebám, se staví k věci a k ukrajinskému národu upřímně.“ NA, Praha, fond UM, karton č. 18, inv. č. 440, *Українське національне козацьке товариство: До відома Українського Козацького Народу на Україні і по за нею суцього...*

193 M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 257; В. ЛОБОДАЄВ, *Револуційна стихія*, s. 287.

194 M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 258.

195 *Ідеологія Українського вільного козацтва "УНАКОР"*, Praha 1937; І. ПОЛТАВЕЦЬ-ОСТРЯНИЦЯ, *Степан Остряниця - гетьман України: 1638-1938*, Praha 1938.

196 В. ЛОБОДАЄВ, *Револуційна стихія*, s. 287.

Za války posílal I. Poltavec-Ostrjanycja A. Rosenbergovi memoranda, v nichž zdůrazňoval nutnost zřízení nového kozáckého státu. Ke konci války údajně pracoval v jednom německém úřadě v Praze, o jeho dalších osudech však není nic známo.¹⁹⁷

197 M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 264-265.

3 Chliboroby v ČSR

3.1. Mezi Prahou a Poděbrady

3.1.1 Založení

První známá organizace ukrajinských emigrantů monarchistické orientace vznikla v Praze 1. října 1922.¹⁹⁸ Jejím založení předcházela práce „iniciativní skupiny pro založení Ukrajinského svazu zemědělců“, jež provedla dvě přípravné schůze, 15. a 28. září, jichž se účastnilo osm, respektive sedmnáct osob.¹⁹⁹ Je pravděpodobné, že iniciátorem byl Mychajlo Tymofiev, člen USChD, který se v červnu 1922 účastnil porady představitelů emigrantských chliborobských organizací v Reichenau, mezi jejímiž účastníky byli i P. Skoropadskij a V. Lypynskij.²⁰⁰ Už z toho můžeme usoudit, že založení monarchistické organizace v Praze bylo součástí širšího záměru zorganizovat v Evropě tu část ukrajinské emigrace, která měla kladný postoj k bývalému hetmanu P. Skoropadskému a přijímala pozitivně koncepte, formulované teoreticky V. Lypynským.

Účastníci schůzí iniciativní skupiny připravovali svolání valné hromady na různých místech, případně v řadách různých organizací, kde se soustřeďovali příslušníci ukrajinské emigrace. Vasyl Muraško působil mezi studenty Ukrajinské hospodářské akademie v Poděbradech, Fedor Herman v Mělníku (patrně tedy mezi studenty Mělnické vinařské školy z řad ukrajinských emigrantů) a jistý Skoteckij²⁰¹ v řadách Ukrajinské akademické obce (Українська академічна громада – dále jen UAH).²⁰²

Na druhé přípravné schůzi 28. září byly nastíněny cíle, jimž se měla organizace věnovat „co nejdříve po založení“. Jednalo se o:

- 1) kontakt s CUOChO
- 2) kontakt s Mezinárodním Agrárním Bureau
- 3) kontakt s místními politickými

198 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 1, *Протокол загальних зборів Союзу українських хліборобів в Чехословаччині*. V časopise *Chliborobská Ukrajina* jsou zmiňovány kontakty, které údajně již v září 1921 navazovali představitelé ukrajinských chliborobů v Rumunsku s Prahou za účelem organizace společného sjezdu, nicméně není známo nic bližšího o tom, s kým konkrétně jednali. A. ХЕРСОНЕЦЬ, *Допис з Румунії*. In: *Хліборобська Україна, книжка третя, збірник V і VI, 1921, s. 177-178.*

199 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 311, s. 1, *Протокол засідання ініціативної групи Союзу українських хліборобів в Чехословаччині*; NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 311, s. 2-4, *Протокол засідання ініціативної групи Союзу українських хліборобів в Чехословаччині 28. 9. 1922 м. Прага.*

200 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 311, s. 6-7, *Протокол наради представників хліборобських організацій на еміграції в присутності пана гетьмана Павла Скоропадського в Райхенау 4-5 червня 1922 року*; Т. ОСТАШКО, *Засновники українського*, s. 81.

201 Zmíněný Skoteckij později zřejmě organizaci opustil a jeho jméno nelze dohledat.

202 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 311, s. 2, *Протокол засідання ініціативної групи Союзу українських хліборобів в Чехословаччині 28. 9. 1922 м. Прага.*

skupinami a činiteli 4) obrana zájmů členů 5) propaganda 6) vydavatelství 7) organizace sekcí ekonom., kultur., sportovní aj.²⁰³

V neděli 1. října se v pražském Obecním domě uskutečnila připravovaná valná hromada. Sešlo se 69 účastníků,²⁰⁴ avšak kromě nich se dostavili i další, nikým nepozvaní ukrajinští emigranti, členové profesní organizace Zemědělský spolek,²⁰⁵ k nimž se informace o chystané schůzi dostaly na konci září prostřednictvím jejich známých. Není jasné, zda přišli ze zájmu, z prosté zvědavosti, nebo je přilákala káva a malé občerstvení, nabízené zdarma organizátory, ale v každém případě byli velmi překvapeni, když „předsedou (schůze) byl zvolen nikoliv rolník, ale velkostatkář-monarchista (hetmanec) Leontovyč“. Poté, co si udivení rolníci vyslechli projevy generála A. Chodoroviče²⁰⁶ a M. Tymofieva, byli ze sálu vykázáni.²⁰⁷

Na valné hromadě byl přijat projekt stanov²⁰⁸ nové organizace, Svazu ukrajinských zemědělců (Союз українських хліборобів – dále jen SUCh), a zvolen její předseda, M. Tymofiev. Ten tuto funkci přijal pouze pod podmínkou, že bude předsedou jen prozatímním. Je pravděpodobné, že M. Tymofiev, jenž v ČSR pobýval do té doby jen krátce (pohyboval se předtím v Rakousku, mimo jiné vydal ve Vídni svou knihu o agrární bance), počítal s brzkým odjezdem do USA.²⁰⁹ Šlo patrně o příklad přesunů aktivních činitelů hnutí, prováděných za účelem posílení vazeb mezi centry ukrajinské monarchistické emigrace v různých evropských zemích.²¹⁰ M. Tymofiev zároveň seznámil účastníky valné hromady s činností dalších ukrajinských chliborobských organizací v Evropě, vysvětlil, proč v ČSR zatím taková

203 Tamtéž. K Mezinárodnímu agrárnímu bureau (dále jen MAB) více v kapitole 3.2.1.

204NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 1, *Протокол загальних зборів Союзу українських хліборобів в Чехословащині*.

205Jinak také Rolnický spolek. Tato organizace, provázaná s ukrajinskými esery, tedy levicově orientovaná, se věnovala především pořádání praktických odborných kursů pro své členy. V průběhu dvacátých let získával spolek nemalou finanční podporu (až 40 000 Kč měsíčně) od Ministerstva zahraničí. Organizace byla oficiálně založena až roku 1923. B. ZILYNSKYJ, *Ukrajinci v Čechách*, s. 33; NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 562, sign. 225-562-50, Č. j. 8368 pr. 4. června 1930. *Ukrajinští rolnický svaz, šetření*.

206Nikolaj Alexandrovič Chodorovič (1857-1936) – generálporučík carské armády, velitel kyjevského vojenského okruhu, vysoký vojenský činitel Ukrajiny za hetmana Skoropadského. Během svého působení v Kyjevě napomáhal formování českých legií. V emigraci v ČSR publikoval několik knih o československých legiích. Zemřel a je pochován v Praze. Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки*, Кувів 2007, s. 461.

207 *Porada ukrajinských monarchistů*, Československé noviny, č. 170 (5. 10), 1922, s. 3-4..

208Tyto původní stanovy z roku 1922 se bohužel nedochovaly.

209 Již v červnu 1923 se objevuje jeho článek, srovnávající život ukrajinské emigrace ve Starém a Novém světě, v deníku amerických Ukrajinců Svoboda: М. ТИМОФІВ, *Європа-Америка*. In: *Свобода*, 1923, č. 140 (16.6), Jersey City, s. 2. V listopadu 1924 se D. Dorošenko zmiňuje o tom, že si Tymofiev „proráží cestu“ v Americe. І. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 112.

210Сергій ШЕМЕТ, *Огляд Українського Хліборобського руху на еміграції в першій половині 1921 року*. In: *Хліборобська Україна*, книжка третя, збірник V і VI, 1921, s. 175.

organizace nevznikla, a pohovořil také obecně o ideologii chliborobských svazů.²¹¹

Ideovou rozkolísanost, panující v tomto období v prostředí ukrajinské emigrace, dobře ilustruje požadavek, vznesený účastníkem schůze, navrženým na zástupce předsedy svazu. Tento prohlásil, že funkci převezme pouze tehdy, zdůrazní-li se, že „Svaz za prvé není organizací ani monarchistickou, ani republikánskou, za druhé ani odbočkou jakékoliv jiné organizace“.²¹²

Do Rady SUC h bylo navrženo 17 kandidátů, kteří byli nakonec také zvoleni. Stanovilo se, že členové spolku budou platit členské poplatky ve výši 1% svých příjmů.²¹³ Na závěr valné hromady účastníci přijali rozhodnutí zaslat pozdravy „všem spřízněným chliborobským ukrajinským organizacím“, generálnímu tajemníkovi Mezinárodního Agrárního Bureau Jiřímu Fiedlerovi, představiteli agrárníků Adolfu Prokūpkovi, náměstkovi ministra zahraničí Václavu Girsovi a také V. Lypynskému, jako „ideologovi ukrajinského chliborobského hnutí“.²¹⁴

Zajímavé je, že uspořádání akce na tak prestižním místě, jakým bezpochyby byl a dodnes je Obecní dům, bylo možné patrně jen díky podpoře, udělené iniciativní skupině „od bratrsky s námi smýšlejících zemědělců ČSR, prostřednictvím pana Presidenta Prokūpka“ ve výši 3000 Kč. Další 4000 Kč Ukrajinci údajně vydali z vlastních prostředků.²¹⁵

Podrážděně naopak reagovaly na iniciativu ukrajinských „velkostatkářů“ a monarchistů ukrajinské i české levicové skupiny. V *Československých novinách* se údajně přičiněním²¹⁶ sociálnědemokratického poslance Vincence Charváta²¹⁷ objevila na počátku října celá série článků, které měly demaskovat nově vzniklou organizaci.²¹⁸ V prvním z nich, jenž vyšel v den konání valné hromady – což svědčí o značné pozornosti, věnované činnosti ukrajinských emigrantů – je kromě M. Tymofieva, jakožto člena „výkonného výboru“ mezinárodní ukrajinské organizace, zmíněn také jistý Zolotarenko, který údajně již na podzim 1921 v

211 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 1-3, *Протокол загальних зборів Союзу українських хліборобів в Чехословащині*.

212 Tamtéž.

213 Tamtéž.

214 Tamtéž.

215 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 1, *Panu Presidentu Zemědělské Rady Prokūpkovi, 4. 11. 1922*.

216 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 24-25, *Opis zprávy Policejního ředitelství v Praze Zemské správě politické v Praze ze dne 11. listopadu 1922*.

217 Vincenc Charvát (1889-1947) – politik, publicista a překladatel. Před první světovou válkou vystudoval slovanskou filologii, za války byl legionářem, později v letech 1920-25 poslancem Národního shromáždění za sociální demokracii. Během meziválečného období byl redaktorem různých novin. Překládal z ruské, ukrajinské a polské literatury. Podle J. MALÍNSKÝ, *Osobnosti sociální demokracie* [online], [cit. 28. 03. 2011]. Dostupné z: <<http://www.cssdbojkovice.wbs.cz/Osobnosti-Socialni-demokracie.html>>.

218 *Ukrajínští monarchisté*, Československé noviny, č. 167 (1.10.), 1922, s. 4.; *Porada ukrajinských monarchistů*, Československé noviny, č. 168 (3.10.), 1922, s. 3; *Porada ukrajinských monarchistů*, Československé noviny, č. 170 (5.10.), 1922, s. 3-4.

Praze vedl „monarchistickou propagandu ve prospěch německých pretendtů (uchazečů) na královský trůn ukrajinský“.²¹⁹ Zolotarenka však údajně odhalil a rozhodl se uprchnout, přičemž „zpronevěřil Ukrajinskému studentskému spolku [patrně UAH] 75 000 Kč“.²²⁰ *Československé noviny* uveřejnily též již výše zmíněné prohlášení členů ukrajinského Zemědělského spolku, v jehož závěru byla celá akce „zemědělců“ v ČSR jednoznačně odsouzena:

2. Svaz zemědělců na Ukrajině utvořili pouze velkostatkáři, hlavně neukrajinci, kteří pomocí německých bajonetů zavedli na Ukrajině hetmanstvo; na emigraci složení tohoto „Svazu zemědělců“ se nezměnilo. 3. Ukrajínští monarchisté, obávající se veřejně vystoupiti v ČSR jako na Ukrajině se svými monarchistickými názory, zneužili neprávem jména rolnictva a chtějí tímto falešným jménem oklamati jak veřejnost, tak i vládu a také některé ukrajinské společenské vrstvy.²²¹

Charakteristická je zmínka o „neukrajincích“ v řadách SUC. Je pravděpodobné, že levicově orientovaným pisatelům, vyrostlým na ukrajinském narodnictví, byl trnem v oku nejen carský generál A. Chodorovič, který, jak sám s politováním přiznal, ani nemluvil ukrajinsky,²²² ale i Volodymyr Leontovyč, který sice jakožto ukrajinský spisovatel ovládal ukrajínštinu dokonale, avšak současně patřil – dokud žil na Ukrajině – k bohatým statkářem.²²³ Zámožný býval pravděpodobně i blíže neznámý Bubnov, údajně majitel cukrovaru.²²⁴ Naopak V. Muraško ve svém vystoupení na valné hromadě „zdůraznil, že Svaz považuje za Ukrajince všechny, kteří skutečně jsou ukrajinského původu, a nejen ty, kteří si patentovali právo říkat si Ukrajinci a budovat ukrajinský stát“.²²⁵

V podobném duchu se nesl článek, uveřejněný o něco později v novinách *Večerní České slovo*, který navíc s jistým uspokojením přinášel informaci o tom, že akci již odsoudili představitelé ukrajinské emigrace:

219 *Porada ukrajinských monarchistů*, *Československé noviny*, č. 168 (3.10.), 1922, s. 3.

220 Tamtéž.

221 *Porada ukrajinských monarchistů*, *Československé noviny*, č. 170 (5.10.), 1922, s. 3-4.

222 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 1-3, *Протокол загальних зборів Союзу українських хліборобів в Чехословаччині*.

223 Volodymyr Leontovyč (1866-1933), ukrajinský spisovatel a mecenáš. Několik týdnů byl ve vládě hetmana Skoropadského ministrem zemědělství. Roku 1919 odešel do emigrace, žil v Bulharsku a v ČSR. Podle svých pamětí byl vlastníkem hospodářství o výměře cca 650 hektarů. В. ЛЕОНТОВИЧ, *Спомин утікача*. In: В. ЛЕОНТОВИЧ, *Зібрання творів*, sv. 3, Kyjiv 2005, s. 234.

224 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 24-25, Opis zprávy Policejního ředitelství v Praze Zemské správě politické v Praze ze dne 11. listopadu 1922.

225 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 1-3, *Протокол загальних зборів Союзу українських хліборобів в Чехословаччині*.

Demokratická část ukrajinské emigrace pořádá však protestní schůze a projevuje monarchistické buňce na území ČSR svou nevoli. V těchto dnech byla takováto větší schůze studentstva Ukrajinské Hospodářské Akademie v Poděbradech, a Ukrajinského Hromadného [sic!] Komitétu v Praze, kde byly vyneseny ostré resoluce a projevy nevole proti monarchistickým dobrodruhům.²²⁶

Tiskovou zprávu, rozeslanou organizátory valné hromady, kde se zakládající členové SUC h snažili české veřejnosti prezentovat v jiném světle, zřejmě nikde neotiskli:

Spolek tento jest organizace nestraničná a čistě třídní, která chce sjednotiti všechny ukrajinské zemědělské [chliborobské] elementy, kteří [sic!] dlí na emigraci v Československé Republice, - na základě ukrajinské státní idee a uznání neporušení principu soukromého vlastnictví půdy. Formy ukrajinského státnictví [sic!] – spolek předem nestanoví.²²⁷

Československá veřejnost mohla ocenit i zmínku o určitých reformních tendencích nové organizace: „Spolek stojí na principu žádaného vzrůstu na Ukrajině počtu malých a středních zemědělských hospodářství“. Prostředkem k tomu mělo být „vnitřně třídní porozumění mezi velkými a malými vlastníky půdy.“ V tiskové zprávě se mluvilo také o „nejvyšším kontaktu s Mezinárodním Agrárním Bureau“.²²⁸ *Československé noviny* asi také nijak nereagovaly ani na dopis M. Tymofieva, v němž se snažil jinak vyložit skutečnosti, na které se poukazovalo v článku o založení monarchistické organizace, a mimo jiné zdůraznil, že zmíněný Zolotareňko, jehož prý ani vůbec nezná, patrně neměl s novým spolkem vůbec nic společného.²²⁹ Podle mínění policie, jež zatím projevovala o novou ukrajinskou organizaci zájem spíše vlažný, byli skutečnými původci těchto článků ukrajinští esefi, zaujímající vedoucí postavení v UHK, „kteří tímto způsobem chtějí na spolek Ukrajinských zemědělců uvaliti podezření, že je monarchistickou organizací německou“.²³⁰

V týdnech a měsících následujících po založení organizace vyvíjeli její členové značnou aktivitu s cílem navázat kontakty s představiteli MAB, ministerstva zemědělství i ministerstva zahraničí. V zájmu toho, aby se představili jako organizace především profesní a apolitická, sdružující ukrajinské zemědělce v ČSR, navrhli dokonce široký program konání vzdělávacích

226 *Ukrajiniští monarchisté v naší republice se organizují*, Večerní České slovo, č. 236 (17.10), 1922, s. 2.

227 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 11, *Slavné Redakce. Prosíme o laskavé uveřejnění shora uvedené stati. Praha, dne 3. října 1922.*

228 Tamtéž.

229 NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, *Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, Dopis redaktorovi Československých novin, Michajlo Tymofiev, Praha, dne 2. října 1922.*

230 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, *Opis zprávy Policejního ředitelství v Praze Zemské správě politické v Praze ze dne 11. listopadu 1922.*

kursů a vydávání populárně-naučné literatury pro zemědělce. Program byl tak rozsáhlý, že by byl i v případě souhlasu a podpory ze strany ministerstva jen stěží uskutečnitelný, zvláště s ohledem na to, že nemalou část členstva tvořili v té době především studenti právě začínající své studium v ČSR.

Ostatně i jména navrhovaných přednášejících vypadají poněkud jako improvizace – uznávaný ukrajinský historik D. Dorošenko, toho času přednášející na Ukrajinské volné universitě, sotva byl tou pravou osobou, která by měla popularizovat moderní zemědělské techniky.²³¹

Šlo zřejmě o to, že se členové organizace snažili získat vůbec souhlas s legální existencí spolku, aby byly příslušnými úřady schváleny jeho stanovy, a též o pokus obdržet státní finanční podporu. Z pohledu pravicově orientovaných Ukrajinců byl UHK, teoreticky zastupující zájmy veškeré ukrajinské emigrace v ČSR, také zpolitizovanou organizací, která ale získávala pro svou činnost nemalé prostředky ze státního rozpočtu a následně je podle svého uvážení přerozdělovala mezi další ukrajinské organizace přičemž samozřejmě upřednostňovala ty, jež byly levicově orientovány. V čele tohoto výboru stál eser M. Šapoval,²³² jehož vztah k monarchistům byl zcela odmítavý.²³³

Když horečné úsilí, trvající několik měsíců, nejenže nevedlo k žádnému výsledku v podobě příspěvku ze státního rozpočtu, ale dokonce ani nebyly schváleny jeho stanovy,²³⁴ původní organizace ustrnula na místě. Bez finančních prostředků nebylo možné provádět žádné akce většího rozsahu. Jistá část zakládajících členů patrně na další činnost rezignovala.²³⁵

231 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 8-9, *dopis Republikánské straně zemědělského a malorolnického lidu ze dne 18. listopadu 1922*; tamtéž, s. 12, *dopis Generálnímu tajemníkovi Mezinárodního agrárního burea ing. Fiedlerovi*; tamtéž s. 19-20, *dopis Panu Ministru [sic!] Dru. Girsovi, 2. října 1922*; tamtéž, s. 29, *Прохання – До Міністерства Земельних Справ Чехо-Словацької Республіки, Прага 14 лютого 1923*; tamtéž, s. 31-32, *Прошение – Господину Министру Земледелия в Чехословакии, 10-го января 1923*; NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, *Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, Opis – Ministerstvu zemědělství, dne 14. února 1923*; tamtéž, *Ministerstvu Zahraničních věcí, žádost o schválení a potvrzení stanov, 8. května 1923*.

232 Více k činnosti UHK: *Три роки праці Українського Громадського комітету в ЧСР*, Praha 1924.

233 O tom svědčí jeho výrok z 27. 9. 1922, kdy prohlásil „Na Ukrajině monarchisté být nesmějí!“. NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, *Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, До Ініціативної групи Союзу Українських Хліборобів в Чехословаччині*.

234 Ačkoliv stanovisko ministerstva zemědělství bylo vstřícné a MAB také doporučovalo povolení nového spolku, ministerstvo zahraničí se postavilo proti s poukazem na to, že profesní organizace ukrajinských zemědělců v ČSR již existuje a založení nového sdružení by vedlo k nepotřebné politizaci ukrajinské emigrace. NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, *Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, Č. j. 4359/23, Věc: Svaz ukrajinských zemědělců v R.Č.S. Zamíni Zemské správě politické*.

235 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 5, *Звіт про діяльність "Союзу Українських Хліборобів" за період 1922-1925 р.*

3.1.2 Rozvoj monarchistických organizací

Novému hnutí se nejlépe dařilo mezi ukrajinskými studenty. Kromě pražské skupiny tvořili studující naprostou většinu členů. Ačkoliv při jeho založení stáli i emigranti starší generace, v dalších letech lze pozorovat, že se tito lidé, snad pod tíhou každodenních starostí a materiálních obtíží, činnosti organizace příliš nezúčastňovali. Zdá se, že v souladu s ideologickými premisami V. Lypynského, zatracujícími „deklasovanou inteligenci“ a vyzvedávajícími produktivní práci zemědělce, vyhledávali přívrženci myšlenky ukrajinské monarchie především ty studijní obory, které jim potenciálně mohly zajistit uplatnění v zemědělství. Během dvacátých let je tak nacházíme v Praze mezi ukrajinskými studenty Vysoké školy zemědělského a lesního inženýrství, v Mělníku na Vyšší ovocnicko-vinařské a zahradnické škole, v Příbrami mezi studenty Vysoké školy báňské a v Klatovech na Vyšší škole hospodářské.²³⁶ Členové SUCH samozřejmě někdy studovali i na UVU, ale toto vzdělání bylo často jen doplňkem vyššího vzdělání v jiném oboru.²³⁷ Tituly udělované UVU, jak bylo zmíněno výše, ostatně nebyly oficiálně uznávány a vyhlídky absolventů na trhu práce tedy příliš nezlepšovaly.

Inspirací pro ukrajinské studenty v ČSR měl být článek, který V. Lypynskij uveřejnil v časopise *Studentskyj Vistnyk*. Pokusil se v něm vyjádřit svou představu, jak by měla vypadat činnost ukrajinského studentstva v podmínkách emigrace. Zazněly zde v koncentrované formě myšlenky, známé i z jiných děl V. Lypynského. Studentské hnutí mělo v první řadě vytvořit silnou organizační strukturu, v jistém smyslu předobraz budoucího ukrajinského státu. Studenti, formovaní etatistickou ideologií (державницька ідеологія), měli být schopni nahradit deficit dospělosti a zralosti, jenž byl podle V. Lypynského charakteristický pro soudobou ukrajinskou inteligenci, která i v vyšším věku zůstávala ve fázi věčně revoltujícího mládí. Současně mělo toto hnutí pracovat především dovnitř, zaměřovat se na upevnování vlastních struktur a zkvalitňování organizační práce, a neprovádět propagandu navenek. Podle mínění V. Lypynského by lidé, jež by bylo nutno přesvědčovat, pro hnutí stejně nepředstavovali podstatný zisk. Perspektivnější bylo pracovat s těmi, kteří se ke sdíleným

236 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 56-57, *Протокол сходи́н представників окремих груп Союзу Українських Хліборобів 7 Червня 1925 року м. Подєбради*; NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 320, Списки членів С. У. Х. в Ч. С. Р. 1926; I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 48-49.

237 V seznamu studentů UVU z roku 1926 se nachází jen tři aktivní členové hetmanského hnutí, Mykolu Rossinevyče, který zde mimochodem později mnoho let pracoval jako vedoucí kanceláře, Stepana Suljatyckého a Oleksandra Žovtenka. NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 643, sign. 225-643-1, s. 9-17, 5. února 1926.

hodnotám přihlásili sami.²³⁸

Pro činnost SUCH byly tyto teze do značné míry směřodonné. Formy její aktivity se lišily od toho, co jsme zvyklí očekávat od politických stran a v první řadě se orientovaly dovnitř vlastního uskupení. Vnitřní život organizace se vyznačoval jistou vážností a obřadností. Nejoddanější a nejspolehlivější příslušníci hnutí skládali zvláštní přísahu (заприсяження), což se poté uvádělo v seznamech členů.²³⁹ Velký význam měly pravidelné společné oslavy církevních svátků a dnů, významných pro historii Ukrajiny nebo spojených s vládou hetmana v roce 1918, zvláště tedy výročí obnovení ukrajinského hetmanství 29. dubna 1918. Slavilo se též výročí založení organizace v ČSR. I tyto oslavy měly náboženský charakter – u příležitosti třetího výročí existence SUCH v ČSR se v Poděbradech sloužila mše za ukrajinský stát.²⁴⁰ Charakteristické bylo vzájemné ujišťování, že jednou se spolu s hetmanem, „v šiku hetmanských organizací“ slavně vrátíme na Ukrajinu.²⁴¹ SUCH byl do značné míry skutečně organizací profesní, jež se snažila pomáhat svým členům v odborném vzdělávání a pracovním uplatnění. Až do rozkolu hetmanského a republikánského křídla hnutí usilovalo zachovat si zdání apolitičnosti a jeho členové mohli být i členy jiných politických stran, kromě socialistických.²⁴²

Větší místní skupiny SUCH si vytvořily určitou vnitřní organizační strukturu. Valná hromada (Загальні збори), scházející se jednou za několik měsíců, volila členy výboru (Управа), kteří se poté setkávali na častějších zasedáních. V ústředí (Центральна Управа) pro celou ČSR pak zasedal jeden zástupce za každou místní skupinu, která o takovou účast projevila zájem.²⁴³ Jednotlivé organizace v ČSR spolu udržovaly písemný i osobní styk, zatímco komunikace s chliboroby v jiných evropských zemích byla méně obvyklá.

238 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Завдання українського студентства*. In: Молода нація, č. 4, 2002, s. 5-15. Původně vyšlo v: Студентський вісник, č. 2, roč. 4, 1926, s. 2-10. Sám V. Lypynskij si v dopise D. Dorošenkovi stěžoval, že se mu nedostalo na článek takřka žádné reakce: Р. ЗАЛУЦЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський, s. 616.

239 Tato přísaha byla podle výpovědi V. Melnyka ze 14. 4. 1938 skládána písemně Radě přísedících. NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 167, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 1379/2 15. dubna 1938. Melnyk Valerian – podezření z přípravy úkladů o Československou republiku. Státnímu zastupitelství v Užhorodě*.

240 Oslavy třetího výročí založení SUCH v ČSR. I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський, s. 172. Oslavy výročí prohlášení hetmanství na Ukrajině 29. dubna 1926. Tamtéž, s. 219.

241 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 65, *Член Союзу Укр. Хліб. в Ч.С.Р. Василь Мурашко, В Ужгороді 6. ІІ 1929 року, До членів Зізду Союзу в день 10. ІІ. 1929 р.*

242 Tato skutečnost je podtrhována ještě v nedatovaném prohlášení, pocházejícím pravděpodobně z přelomu let 1924-1925: NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 210-211, *До Пражської, Бернської і Мельницької Груп членів "Союзу Хліборобів Українців у Чехословаччині"*.

243 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 57, *Протокол сходин представників окремих груп Союзу Українських Хліборобів 7 Червня 1925 роки м. Подєбради*.

Koordinaci v evropském měřítku zprostředkovávalo především berlínské ústředí.²⁴⁴

Navenek mělo hnutí působit především osobním příkladem a autoritou jednotlivých členů.²⁴⁵ K šíření idejí hnutí sloužilo ideologicky zaměřené individuální dopisování, které bylo v pozdější letech členům dokonce ukládáno vnitřními předpisy, konkretizujícími i jeho frekvenci.²⁴⁶ Členové hnutí někdy též dostali z ústředí pokyn, aby kolektivně napsali do redakce nějakého časopisu, případně aby se písemně obrátili k některé významné postavě veřejného života.²⁴⁷ Propaganda byla vedena také šířením časopisu *Chliborobska Ukrajina*²⁴⁸ a později knih V. Lypynského.²⁴⁹ Českoslovenští členové hnutí se téměř nepodíleli na rozpracovávání a zdokonalování jeho ideologie. Jejich aktivita na tomto poli se omezila zřejmě jen na sepsání několika stručných variací na základní témata chliborobské ideologie, patrně určených k diskusi během zasedání a valných hromad. Tyto dokumenty byly zpravidla psány rukou nebo rozmnožovány na stroji přes průklepový papír,²⁵⁰ nedochovaly se žádné letáky vhodné k masovému šíření, podobné těm, v nichž vysvětlovali svá programová východiska členové nacionalistických organizací. V pozdějším období zakládaly některé místní skupiny, jako třeba podkarpatská, své knihovny. Kromě knih V. Lypynského patřily do intelektuální výbavy hetmanců historická díla D. Dorošenka, zvláště jeho kniha o nejnovější historii Ukrajiny.²⁵¹

244 Např. zpráva o smrti I. Leontovyče (bratra V. Leontovyče), významného činitele chliborobských organizací, žijícího v Jugoslávii, přišla prostřednictvím berlínského ústředí, které také koordinovalo činnost jednotlivých organizací k uctění jeho památky. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 22-23, *Центральна Управа Обєднаних Українських Хліборобських Організацій, Ч. 366. 28.X.1926, Ваннзее, До Союзу Українських Хліборобів в Чехо-Словац. Рес-ці.*

245 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 327, s. 9, *Протокол ч. 2 Загальних Зборів Пражської Групи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. 16 лютого 1925 року.*

246 Vedení USCh 15. listopadu 1929 rozhodlo, že „uloží každému z členů skupiny minimálně jednou za měsíc vést dopisování na společensko-politická a ideologická témata s lidmi podle vlastního výběru“ Kopie těchto dopisů i odpovědí na ně měly být zasílány vedení. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 121-122, *Протокол ч. 9 Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. з дня 15.XI.1929.*

247 Např. roku 1929 měly dopisy hetmanců, podepsaných individuálně, nikoliv jako členové organizace, podpořit autoritu V. Lypynského v polemice s historikem Stepanem Tomašivským, která se v té době rozvinula na stránkách Ilovského deníku Dilo. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 47, *Голова Управи С. Х. Ч.С.Р. Грац, 25, IX. 1929, Високоповажаний Пане Голово!* Podobně tomu bylo v níže zmíněném případě s německými novinami *Lokal Anzeiger*.

248 Viz např.: I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 41, 48-49.

249 Např. v listopadu 1926 M. Rossinevyc zmiňuje, že věnoval tři výtisky knihy V. Lypynského *Lysty do bratviv-chliborobiv* funkcionářům SSAM, konkrétně Janu Ursínymu, Poláku Zygmuntu Załęskému a jistému Černoorskému. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 225, *Союз Укр. Студентів Хліборобів 10 листопада 1926 р. н. Секретарю Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*

250 Např. fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 26, *М. Подєбради, Союз Українських Хліборобів в Ч.С.Р.; tamtéž, s. 24-25, Нарис Програму Союзу Українських Аграрників /Хліборобів/.*

251 Tuto kniha (Д. ДОРОШЕНКО, *Історія України 1917-23*, sv. 1, Užhorod 1930; ТҮЖ, *Історія України 1917-23*, sv. 2, Užhorod 1932) D. Dorošenko ostatně z větší části napsal a později také vydal právě v ČSR. I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 39-40, 344-345. O zřízení knihovny podkarpatské skupiny SUCH: NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 228, *Копія, Протокол ч. 1. о засіданні*

Již při založení USCh se jeho členové zabývali plány na založení vlastního periodika. Prahu z různých důvodů viděl jako vhodné místo pro vydávání monarchistického tisku i V. Lypynskij, který v dopisech D. Dorošenkovi nastínil podrobný plán tohoto podniku. Nakonec však ze všech plánů sešlo.²⁵² Pražská skupina SUCH připravila v druhé polovině dvacátých let jedno či možná několik čísel svého „bulletinu“, který se však sotva rozšířil mimo úzký okruh několika osob.²⁵³ Nejzávažnějším projevem publikační aktivity hetmanců na území ČSR se tak stala až ve třicátých letech dvě čísla neperiodického sborníku *Zbirnyk chliborobskojj Ukrajiny*, na jejichž vydání se podílel haličský Ukrajinec R. Metelskij, člen Bratrstva ukrajinských klasokratů-monarchistů, hetmanců.²⁵⁴

Po většinu dvacátých let se bezpochyby nejvýznamnější centrum monarchistického hnutí nacházelo v tzv. ukrajinské kolonii v Poděbradech, jež vznikla poté, co zde roku 1922 byla zřízena Ukrajinská hospodářská akademie. Tato instituce měla umožnit mladým Ukrajincům získat prakticky zaměřené vzdělání v různých zemědělských a technických oborech na fakultě agronomické, hydrotechnické, chemicko-technologické a hospodářsko-družstevní. Mezi přednášejícími byli kromě Ukrajinců i čeští odborníci. Absolventi akademie získávali po úspěšném ukončení čtyřletého studia plnohodnotné inženýrské tituly.²⁵⁵

V roce 1922 se akademie stala cílem mnoha mladších ukrajinských emigrantů, bývalých vojáků a důstojníků armády UNR, kteří kvůli možnosti studia na ukrajinské vysoké škole přicházeli i z Polska nebo Rumunska, kde se po skončení války za nezávislost nacházeli v internaci. Kromě Ukrajinců zde studovali také Kubáňci a nepočtená skupina Bělorusů.²⁵⁶ Hranice ČSR museli přitom překročit často ilegálně a za dobrodružných okolností.²⁵⁷ Velká

Управи Підкарпатської Групи Союзу Укр. Хліборобів в Ч.С.Р.

252 Tento problém spolu D. Dorošenko a V. Lypynskij projednávali korespondenčně mezi březnem a květnem 1926. P. ЗАЛУЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 613-616; I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 207-208.

253 Jediné známé (první) číslo tohoto bulletinu vyšlo 20. prosince 1928 a mělo 3 strany. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1927-1928, s. 1-3, *Бюлетень П. групи союзу Укр. Хліборобів в Ч.С.Р. ч. 1, 20. XII.1928*. Objevilo se ve 3 výtiscích, z nichž jeden byl určen berlínskému ústředí, druhý poděbradské skupině a třetí vlastní pražské skupině a sympatizantům. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 328-329, s. 225, *До Хвальної Гетьманської Управи Об'єднаних Хліборобських та інших класових організацій*.

254 *Збірник хліборобської України (неперіодичний орган)*, том I., рік 1931, Praha; *Збірник хліборобської України (неперіодичний орган)*, том II., рік 1933, Praha.

255 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 1-24, *Okresní četnické velit. v Poděbradech, Č. J. 168 dův. Ukrajinská Hospodářská akademie v Poděbradech, poměry, Zemskému četnickému velitelství pro Čechy, dne 12. září 1923*.

256 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 1-24, *Okresní četnické velit. v Poděbradech, Č. J. 168 dův. Ukrajinská Hospodářská akademie v Poděbradech, poměry, Zemskému četnickému velitelství pro Čechy, dne 12. září 1923*.

257 Nevíme bohužel, jakým přesně způsobem se do ČSR dostali ti členové SUCH, kteří přišli studovat na UHA z Polska, ale například bývalý důstojník armády UNR Vasyl Prochoda (1890-1971), který studoval na UHA od

většina těchto studentů za sebou měla službu v některé z ukrajinských armád,²⁵⁸ nezdědka šlo dokonce o důstojníky. Ti, kteří neměli při opuštění Ukrajiny ještě ukončené ani střední vzdělání, si před přijetím na akademii museli na zvláštních kursech, pořádaných při akademii, maturitu doplnit. V prvním roce existence (1922-23) měla akademie 216 posluchačů, v roce 1926-27 již 613, z nichž 508 dostávalo stipendium.²⁵⁹

Stipendium, které se studentům zpravidla udělovalo, jim umožňovalo skromnou existenci i bez hledání dalšího zdroje příjmu. Mohli se tedy kromě náročného odborného studia věnovat také jiným činnostem. Vedle politické aktivity to samozřejmě byly i různé oblasti umění, vědy a sportu. Poděbradští Ukrajinci vydávali časopis Naša hromada, kde často vycházely ukázky z tvorby studentů akademie. Právě v Poděbradech se mimo jiné definitivně zformovaly talenty některých básníků tzv. Pražské školy, konkrétně Jevhena Malanjuka a Leonida Mosendze.²⁶⁰

Díky velké koncentraci potenciálních zájemců o seberealizaci prostřednictvím politické činnosti nejrůznějšího směřování se Poděbrady staly na několik let skutečným ohniskem ukrajinského politického života. Poučný je smyšlený rozhovor dvou poděbradských ukrajinských studentů:

„Ke které straně patříte?“

„K žádné.“

„Cože, jak to myslíte?“

roku 1922, překročil nelegálně československé hranice v horském pásmu Vysokých Tater. Tuto oblast si vybral proto, že se zde na české i polské straně vyskytovalo mnoho turistů a mohl se tu pohybovat nepovšimnut. Aby mohl zůstat v ČSR, musel se dostat až daleko do vnitrozemí, jinak by mu hrozilo, že bude vrácen zpět do Polska. Podnikl tedy dlouhý a náročný pochod. P. КОВАЛЬ, *Тернистий шлях кубанця Проходу*, Kyjiv – Vynnycja 2007, s. 180.

258 V letech 1922-23 to byly údajně až 4/5 studentů. NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 11, *Okresní četnické velit. v Poděbradech, Č. J. 168 dův. Ukrajinská Hospodářská akademie v Poděbradech, poměry, Zemskému četnickému velitelství pro Čechy, dne 12. září 1923.*

259 B. ZILYNSKYJ, *Ukrajinci v Čechách*, s. 31; NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 642, sign. 225-642-5, s. 1-24, *Okresní správa politická v Poděbradech. K č. 673 pres. ze dne 2. XII. 1927 – Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech – Její založení a organisace. Politické cíle a chování ukrajinské emigrace.*

260 Jevhen Malanjuk (1897-1968) se narodil na jižní Ukrajině. Studoval na Kyjevském vojenském učilišti. V letech 1918-1920 bojoval v řadách Armády UNR. Po její porážce pobýval do roku 1923 v táboře v polské Kališi. Od roku 1923 studuje v Poděbradech hydrotechniku. V roce 1924 vydává svou první sbírku *Stylet a stylos* (Стилєт і стилос). Jeho verše zpracovávají historické motivy, připomínají dávnou velikost ukrajinského národa, často se básník také vyrovnává se svou válečnou zkušeností. Do tzv. „pražské školy ukrajinských básníků“ patřil kromě J. Malanjuka také další student poděbradské akademie L. Mosendz, dále např. Olena Teliha, Oksana Ljaturynská a Oleh Olžyč. J. Malanjuk publikoval v různých emigrantských časopisech a stal se vůdčí postavou zmíněné skupiny. Po válce odešel z ČSR nejprve do Německa a později do USA. Podle A. MORÁVKOVÁ, *Pod cizím nebem (Život Jevhena Malanjuka)*. In: J. MALANJUK, *Pod cizím nebem*. Praha 2004, s. 3-4.

„Tak, jak jsem to řekl.“
 „To pak ale nemáte tvář!“
 „Kdepak. V zrcadle svou tvář zcela dobře vidím.“
 „Nevykrucujte se. Politickou tvář nemáte.“
 „A jaká má být ta politická tvář?“
 „Jak jaká? Esdek²⁶¹, eser²⁶², esef²⁶³, ještě snad radikální demokrat nebo chliborob, monarchista, no, přinejhorším komunista...Ke komu patříte?“
 „K žádné z těch stran.“
 „Jak můžete vůbec existovat? Kdo jste?“²⁶⁴

Kromě směrů, jež se v ukrajinském prostředí etablovaly již v období před první světovou válkou a v době boje za nezávislost, tedy v drtivé většině směrů levicových, se zde dařilo i monarchistické ideologii, a také novému proudu ukrajinského „integrálního nacionalismu“. V poděbradském prostředí vznikla Legie ukrajinských nacionalistů (Легія українських націоналістів²⁶⁵ – dále jen LUN), jedno z hnutí, které v roce 1929 daly vzniknout OUN.²⁶⁶

Mezi studenty akademie se nacházeli i přesvědčení komunisté. Ačkoliv jich nebylo mnoho, těšili se patrně nejvytrvalejšímu zájmu české policie.²⁶⁷ Místní lidé, již nezdědka nechovali vůči ukrajinským studentům nejpřátelštější pocity, měli často za to, že to všechno jsou „bolševici, kteří za naše peníze zde lehce žijí“.²⁶⁸ Vůbec prvním komunistou (přinejmenším odhaleným) na UHA byl prý synovec jednoho ze zakladatelů SUCh, spisovatele V. Leontovyče.²⁶⁹

Chliborobské hnutí zde bylo relativně silnější než jinde, což lze vysvětlit praktickým,

261 Sociální demokrat.

262 Socialista-revolucionář.

263 Socialista-federalista.

264 M. ЛЕВИЦЬКИЙ, *Кобилка*. In: Наша громада, č. 1 (15), roč. 2, 1925, s. 6.

265 Někdy uváděno též Liga ukrajinských nacionalistů (Ліга українських націоналістів). Viz A. MOTYL, *The Turn to the Right*, New York 1980, s. 133.

266 Více o LUN: A. MOTYL, *The Turn to the Right*, s. 133-138; Ю. АРТЮШЕНКО, *Легія Українських Націоналістів*. In: Євген Коновалець та його доба, Mnichov 1974, s. 380-395. A. Motyl ve své jinak velmi kvalitní práci chybně uvádí, že se USCh „nakonec spojil s LUN“: A. MOTYL, *The Turn to the Right*, s. 136. Ke vzniku OUN: О. БОЙДУНИК, *Як дійшло до створення Організації Українських Націоналістів*. In: Євген Коновалець та його доба, Mnichov 1974, s. 359-379; k ideologii ukrajinského nacionalismu A. MOTYL, *The Turn to the Right*, s. 153-174.

267 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 642, sign. 225-642-5, s. 22, *Okresní správa politická v Poděbradech. K č. 673 pres. ze dne 2. XII. 1927 – Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech – Její založení a organisace. Politické cíle a chování ukrajinské emigrace*.

268 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 28, *Opis k čís. 4410 pr ai 1923 Okresní zpráva politická v Poděbradech, Dne 6. února 1923, Ukrajinské studentstvo v Poděbradech, domnělý atentát na Šarovala*.

269 І. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Литинський*, s. 97.

hospodářským charakterem poskytovaného vzdělání, které logicky přitahovalo Ukrajince, pocházející z prostředí pozemkových vlastníků nebo bohatších rolníků, jež tvořili přirozenou sociální základnu tohoto hnutí. To vedlo od samého počátku existence akademie ke konfliktům s UHK, který měl podle některých studentů nepříjemný vliv na život školy.²⁷⁰ Členové SUCH se na UHA nenacházeli jen mezi studenty, ale také mezi vyučujícími. Konkrétně šlo o Josypa Melnyka, jenž učil ovocnářství a zelinářství, a jeho syna Valerjana Melnyka, zabývajícího se rostlinnou produkcí. Po jistou dobu byl členem SUCH také Leonid Frolov pocházející z Kubáně, jenž býval na Ukrajině majitelem cukrovaru a na UHA přednášel cukrovarnictví.²⁷¹

Již v létě 1922 došlo v Poděbradech během zasedání studentské obce (Академічна Громада) ke sporu některých studentů se zástupcem UHK Hryhorjevem, jenž arogantním způsobem obhajoval levicovou orientaci všech ukrajinských organizací jako nezbytnost pro zajištění podpory ze strany československého státu. Zpochybňoval též možnost samosprávy studentů poukazem na to, že stanovy UHA jsou nesrozumitelné a mohou je vykládat pouze členové UHK, kteří je také napsali.²⁷² V září, když se na akademii začali sdružovat přívrženci chliborobské ideologie, došly věci tak daleko, že se potenciální členové nové organizace obávali odnětí stipendia. V. Muraško napsal 29. září 1922 jménem studentů-chliborobů prohlášení, adresované Iniciativní skupině pro založení Ukrajinského svazu zemědělců, v němž zmiňoval rozhovor, který údajně jeden ze studentů vedl 27. září s M. Šapovalem. Předseda UHK měl studenta požádat, aby v Poděbradech „vyřídil těm, co zakládají SUCH, že je budu hnát! Na Ukrajině monarchisté být nesmějí!“²⁷³ Bohužel se k tomuto problému během následující valné hromady nikdo nevyjádřil.

Až po svém založení zaujal SUCH stanovisko k tomu, co jeho členové vnímali jako narůstající problémy v činnosti UHK. Bylo vydáno memorandum, v němž zazněly následující závažné výtky na adresu UHK:

1/ že ukrajinský hromadský komitét v ČSR není organizací zvolenou a zplnomocněnou všemi elementy

270 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 28, *Poděbrady, dne 27. listopadu 1922, Žádost.*

271 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 642, sign. 225-642-5, s. 7,8,11, *Okresní správa politická v Poděbradech. K č. 673 pres. ze dne 2. XII. 1927 – Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech – Její založení a organisace. Politické cíle a chování ukrajinské emigrace.*

272 Doslova prý „stanovy UHA byly psány ve spěchu, a proto jim správně rozumí jen ti, kdo je sestavovali“:
NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, *Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, Промова члена Громадського Комітету п. Григорєва на зборах Студентів Української Господарської Академії в Ч. С. Р.*

273 NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, *Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, До Ініціативної групи Союзу Українських Хліборобів в Чехословаччині.*

ukrajinské emigrace na činnost, kterou provádí, 2/ že neuspokojuje základní potřeby nadstranickosti a objektivnosti vzhledem k různým osobám a skupinám emigrace, 3/ že není kontroly nad jeho činností ze strany širokých emigrantských vrstev.²⁷⁴

Jako prostředek nápravy se navrhovalo zřídit místo UHK novou organizaci, v níž by byli zastoupeni představitelé

všech základních progressivních skupin ukrajinské emigrace, zvolených bezprostředně těmito skupinami bez jakéhokoliv nátlaku se strany politických stran a bez všelikého podporování a hrozeb se strany pevných elementů, spekulujících na svoji intimnost s činiteli vlády Československé Republiky.²⁷⁵

Zástupci měli být voleni také jednotlivými profesními organizacemi emigrantů.²⁷⁶

S další iniciativou přišli 27. listopadu sami studenti UAH, kteří pro svou školu požadovali nezávislost na UHK. Žádost adresovali ministerskému předsedovi, ministru zemědělství, ministru zahraničí, Zemědělské jednotě a MAB. Bohužel se dochovala jen neodeslaná kopie bez podpisů, ale podle pozdější policejní zprávy ji podepsalo 53 studentů a profesorů.²⁷⁷ O reakci příslušných míst není nic známo. V textu se poukazovalo na to, že „Akademie nenabyla dosud normálních poměrů života a nachází se až dodnes v úplně nevyřešených vztazích k Ukrajinskému Hromadskému Komitétu“. Studenti žádali o to, aby „Akademie [byla] úplně samostatná a nezávislá od Ukrajinského Hromadského Komitétu“.²⁷⁸ Memorandum v Praze měl předat jakýsi Kosar.²⁷⁹

Do konce roku 1922 zřejmě k žádnému vyřešení napjaté situace nedošlo, naopak, situace spěla k drastickému finále v podobě pokusu o atentát na M. Šapovala. K samotnému průběhu událostí existuje mnoho různých, částečně protichůdných zpráv. Jistota panuje jen v tom, že M. Šapovalovi se nakonec nic nestalo. K činu mělo dojít během oslavy pravoslavných vánoc 6. ledna 1923. M. Šapoval přijel do Poděbrad, aby předal studentům peněžní dar od prezidenta republiky ve výši 10 000 Kč a předsedal jejich sváteční tabuli. Studenti,

274 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 3-4, *Pamětní spis*. Dokument není datován, ale pravděpodobně pochází z podzimu 1922.

275 Tamtéž, s. 4.

276 Tamtéž, s. 4-5.

277 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 11, *Okresní četnické velit. v Poděbradech, Č. J. 168 dův. Ukrajinská Hospodářská akademie v Poděbradech, poměry, Zemskému četnickému velitelství pro Čechy, dne 12. září 1923*.

278 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 28, *Poděbrady, dne 27. listopadu 1922, Žádost*.

279 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 33, *Důvěrně, 11. ledna 1923 Záznam p. přednosity*.

organizovaní v SUCH, a zřejmě také někteří jejich sympatizanti se odmítli večere zúčastnit, protože měli za to, že finanční dar věnoval nenáviděný UHK. V průběhu oslavy však část z nich přišla do sálu, kde se večere konala, a student Jakiv Nesterenko²⁸⁰ se údajně přiblížil s automatickou pistolí v kapse k M. Šapovalovi. Ten však už byl předem varován a ukázal, že je také ozbrojen. J. Nesterenko poté opustil sál, ale postával před budovou až do chvíle, kdy M. Šapoval odcházel. Jak ukázalo pozdější vyšetřování, jeho cílem nebylo pokusit se o vraždu, ale spíše pozorovat, s kým odchází Šapovalova švagrová, Antonie Šapovalová, s níž měl J. Nesterenko před nějakým časem poměr. Událost asi půl roku vyšetřovaly československé úřady, které shromáždily jisté množství údajů o organizaci chliborobů. Studentů, podezřelých z účasti na plánování akce, mělo být 15, ne všichni ale byli organizováni v SUCH. Objevil se mezi nimi i Kosar, který v Praze předával výše zmíněné memorandum. V Poděbradech také odhalili jakési „Vojskové tovaryšstvo“, jehož předsedou měl být nám již známý V. Muraško a členem S. Kosar. Právě S. Kosar měl dát rozkaz J. Nesterenkovi, popisovanému jako „nervosní, prchlý a fanaticky vznícený“. J. Nesterenko kromě toho užíval morfium a 6. ledna mu podle jeho vlastních slov kolegové podali dvě dávky.²⁸¹

Ať byl údajný vražedný pokus skutečně projevem nenávisti členů nově založeného USCh k vedoucímu představiteli UHK, nepředvídatelným výstřelkem narkomana nebo jen velkým nedorozuměním – čemuž by nasvědčovalo to, že vyšetřování bylo zhruba po půl roce zastaveno, aniž by došlo ke konkrétním výsledkům,²⁸² zůstává dokladem radikálních rozporů, doutnajících pod povrchem zdánlivě bezproblémového života emigrantů v ČSR. Celé první dva roky existence SUCH, zvláště v Poděbradech, prý byly ve znamení útoků „našich

280 Jakiv Danylovyč Nesterenko (1901-1927) se narodil se v Kyjevě, vystudoval obchodní školu, v lednu 1919 dobrovolně vstoupil do armády UNR. Zúčastnil se na podzim roku 1921 „druhého zimního pochodu“, tažení armády UNR na ukrajinské území ovládané bolševiky, které skončilo katastrofálním neúspěchem. Údajně zažil masakr u Bazaru, kde bolševici popravili několik set zajatých ukrajinských vojáků. Nesterenko měl být popraven, ale šťastnou náhodou vyvázl. V pramenech zmiňovaná podrážděnost a prchlivost tedy mohly být následkem hrůzného zážitku. Také prý užíval injekčně morfium. P. КОВАЛЬ, *Багрянні жнива Української революції*, Kyjiv 2005, s. 384; NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 27, *Opis k čís. 4410 pr ai 1923 Okresní zpráva politická v Poděbradech, Dne 6. února 1923, Ukrajinské studentstvo v Poděbradech, domnělý atentát na Šapovala*. K „druhému zimnímu pochodu“ a masakru u Bazaru Я. ФАЙЗУЛІН – В. СКАЛЬСКИЙ, *Перелогі української революції: другий зимовий похід армії УНР*, Kyjiv 2008, s. 17-34.

281 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 10-11, *Okresní četnické velit. v Poděbradech, Č. J. 168 dův. Ukrajinská Hospodářská akademie v Poděbradech, poměry, Zemskému četnickému velitelství pro Čechy, dne 12. září 1923*; tamtéž, s. 29-32, č. 951 1923, 16.1. 1923, *Ukrajinské studentstvo v Poděbradech, domnělý atentát na profesora Šapovala*; tamtéž, s. 26-28, *Opis k čís. 4410 pr ai 1923 Okresní zpráva politická v Poděbradech, Dne 6. února 1923, Ukrajinské studentstvo v Poděbradech, domnělý atentát na Šapovala*; tamtéž, s. 33-35, *Důvěrně, 11. ledna 1923 Záznam p. přednosta*; tamtéž, s. 36, *Seznam bytů ukrajinských studentů „Chliborobů“ a členů „Vijskových tovaryšů“*.

282 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 13, *V Praze dne 3. srpna, Ukrajinské studentstvo v Poděbradech, domnělý atentát na profesora Šapovala*.

socialistických skupin“ navzdory jejichž hrozbě si SUCH musel vybojovat „právo na existenci“.²⁸³

V Poděbradech se postupně vytvořila komplikovanější struktura organizací agrárního zaměření, sdílejících konzervativní hodnoty, ale poněkud se různících ve vztahu ke P. Skoropadskému jakožto budoucímu ukrajinskému monarchovi. I když obecně vzato orientace celého hnutí byla monarchistická, jednotliví členové a někdy i celé místní organizace nezaujímaly k hetmanu P. Skoropadskému jasné stanovisko. Některými členy byla monarchistická myšlenka zpochybňována. „Republikáni“ kladli důraz na povznesení zemědělců jako třídy a na vybudování ukrajinské státnosti. S ostatními členy sdíleli konzervativní hodnoty a zvláště přesvědčení o nedotknutelnosti soukromého vlastnictví. Stanovy dokonce počítaly s tím, že v rámci SUCH budou existovat skupiny různé ideologické orientace.²⁸⁴

Indiferentnost vůči hetmanovi zbavovala tyto skupiny v očích jejich českého okolí cejchu proněmecké, dost možná špionážní či teroristické monarchistické organizace. To jim poskytovalo lepší možnosti ke spolupráci s českými organizacemi agrárního zaměření, jež se v tomto období v ČSR neobyčejně rozvinuly a dosahovaly značného vlivu. V dopise určeném představitelům československé agrární strany, uznali jeho autoři, členové USCh, za vhodné zdůraznit svou nezávislost na „organizacích monarchistických velkostatkářů /Berlín-Vídeň/²⁸⁵“. Představa o historické nezbytnosti dosažení vlastní, ukrajinské, státnosti a o významné roli, již by při tom měli sehrát zámožní zemědělci (chliboroby), byla v ukrajinském prostředí poměrně široce akceptována. V. Lypynskij, kterého i Ukrajinci nesouhlasící s jeho politickou koncepcí oceňovali jako význačného historika, se v ukrajinském prostředí těšil jisté morální autoritě. Naproti tomu hetmanovu vládu v roce 1918 mnoho emigrantů považovalo za neúspěšnou a samotného P. Skoropadského za zástupce německých, případně ruských zájmů. Jeho údajný nárok na ukrajinský trůn posuzovali spíše jako projev nepřiměřené ctižádosti.²⁸⁶

S. Šemet, nejbližší spolupracovník P. Skoropadského, konstatoval v dopise, který roku 1925 psal pravděpodobně někomu z poděbradské skupiny SUCH, silné republikánské nálady mezi chliboroby v ČSR a odůvodňoval je tím, že i zemědělská část ukrajinské emigrace v

283 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1925, s. 284, *До Пражської, Мельницької, Бернської Групи членів Союзу Укр. Хліборобів в Чехословаччині.*

284 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 77-78, *Протокол загальних зборів Союзу Українських Хліборобів в Подєбрадах 3/VIII [1]1926.*

285 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 8-9, *dopis Republikánské straně zemědělského a malorolnického lidu ze dne 18. listopadu 1922.*

286 K hodnocení V. Lypynského a P. Skoropadského Ukrajinci liberálně demokratické orientace: С. ДОЛЕНГА, *Скоропадщина*, Varšava 1934, s. 145-174.

ČSR je „již elementem zdeklasovaným“. Psal, že je:

obvyklým jevem, že inteligence, vzcházející ze zemědělské [chliborobské] třídy a mířící at' už k byrokratické kariéře, či k „svobodným intelektuálním profesím“, je do značné míry deklasována. To vysvětluje její demokratický a republikánský světonázor, a také to, že na první místo staví nacionalismus, a [až] na druhé státnost, že má nereálnou, umělou „inteligentskou“ metodu hodnocení historických faktů a že právě proto dává Hetmanu Pavlu Skoropadskému celou vinu za nepřipravenost ukrajinského národa, za nestátní charakter ukr. inteligence, které v osmnáctém roce zabránily zachovat Ukrajinský Stát. Ale čím méně zdeklasovaný zemědělec, tím dále je od všech těch inteligentských klišé a bludů.

Proto připomínal adresátovi, že je „třeba zajistit v organizaci vliv elementů, které jak svým sociálním postavením, tak i světonázorem nenesou a nemohou nést známky deklasovanosti“.²⁸⁷ S. Šemet pochopitelně měl zájem na tom, aby všichni členové organizace byli skutečně oddaní hetmanovi.

Uskupením nejvěrnějším P. Skoropadskému byla Ukrajinská zástava (Український стяг – dále jen US), vedená J. Melnykem.²⁸⁸ Předobrazem US byla stejnojmenná organizace, již vedl od roku 1922 ve Varšavě hrabě Adam Montrezor. Na sklonku roku 1923 pověřila Rada přísězných Jevhena Tomašivského, aby v Poděbradech založil obdobné sdružení.²⁸⁹ US se stavěla proti spolupráci s českými organizacemi jakéhokoliv zaměření a v rámci poděbradské „ukrajinské kolonie“ zastávala pozici nekompromisní věrnosti hetmanu P. Skoropadskému, což ukázaly události, spojené s uctěním památky zavražděného S. Petljury.²⁹⁰ Mykola Hrabyna měl na mysli nejspíše členy US, když o několik let později prohlásil, že někteří hetmanci „se skoro předváděli svou reakčností“.²⁹¹ Je pravděpodobné, že z důvodu posílení pozic US v polemice mezi různými monarchistickými uskupeními přeložil J. Tomašivskij polsky psaný polemický článek V. Lypynského, vyslovující se proti soudobému evropskému agrárnímu hnutí, do ukrajinštiny a roku 1926 ho v Poděbradech vydal jako drobnou

287 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1925, s. 173-174, 12.IX. 1925. *Берлін. Високоповажний Пане!*

288 Skutečně právě J. Melnyk (1861-?) byl drobným statkářem z okolí Kyjeva. O jeho synovi, V. Melnykovi (1888-?) D. Dorošenko píše, že „je to velmi dobrý, čestný člověk“, což klade do souvislosti s tím, že to je „skutečně zemědělec [chliborob]“. NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1278, sign. 225-1278-4, *Presidium pro zemi podkarpatoruskou v Užhorodě, Číslo 1.666 pres. ai 1938. Užhorod, dne 7. února 1938, Ukrajinské hnutí – činnost; I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський, s. 131.*

289 K. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 71-72.

290 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 39-40, *До Центральної Управи Об'єднаних Хліборобських Організацій (копія) - Додаток 2.*

291 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s.159-160, *Член Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. Інж. Микола Грабіна. 23 травня 1930 року. м. Прага. Доклад в справі реорганізації Гетьманського життя на еміграції.*

brožuru.²⁹²

Vzhledem k tomu, že J. Melnyk byl předsedou US a současně zástupcem CUOChO v ČSR, docházelo podle názorů některých členů SUC h k tomu, že členové US byli berlínským ústředím neopodstatněně zvýhodňováni. Závist vzbuzovalo mimo jiné to, že byli přednostně přijímáni jako stipendianti do Ukrajinského vědeckého institutu v Berlíně.²⁹³ V následujících měsících musel J. Melnyk čelit stížnostem ze strany členů SUC h, kteří mu vytýkali neschopnost v organizační práci.²⁹⁴ J. Melnyk však měl patrně velmi dobré vztahy s berlínským ústředím a o několik let později se stal předsedou Rady přísežných.²⁹⁵

Zvláště v první polovině dvacátých let byla organizační pouta mezi jednotlivými skupinami v evropském měřítku velmi volná. Skupiny v různých zemích na sobě byly nezávislé a často patrně ani neudržovaly vzájemný kontakt. CUOChO mělo být jakýmsi jejich zástupcem na mezinárodním poli a zřejmě také zajišťovat koordinaci mezi nimi v evropském měřítku.²⁹⁶ Ústředí nemělo nástroj, jímž by si mohlo vynutit poslušnost místních skupin, odchylojících se od takového výkladu chliborobské ideologie, který upřednostňovalo berlínské ústředí. SUC h v ČSR ostatně oficiálně vstoupil do CUOChO až v září 1926, poté, co uvnitř organizace došlo k rozkolu mezi příznivci hetmana (hetmanci), a republikány (demokraty).²⁹⁷

Vliv ústředí na místní organizace závisel do značné míry na osobní autoritě jednotlivých činitelů. V některých případech se členové, kteří měli pochybnosti o otázkách ideologie či vnitřního života organizace, obraceli dopisem přímo na V. Lypynského.²⁹⁸ Důležitou roli v tomto ohledu hrála postava učence, profesora UVU a pražské Karlovy university, člena Rady přísežných, nejvyššího kolektivního orgánu hetmanského hnutí, Dmytra Dorošenka (1882-1951). Nikdy nevstoupil do žádné politické organizace činné na území ČSR, ale na druhé straně aktivně napomáhal šíření myšlenek V. Lypynského, s nímž si intenzivně dopisoval,

292 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Універсалізм у хліборобській ідеології*, Poděbrady 1926.

293 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, 1927, s. 71, *Високоповажаний Вячеславе Казимировичу (Копія)*.

294 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, 1927, s. 102-103, *Союз Українських Хліборобів в Ч.С.Р. 15 березня 1927 р. 4 334. м. Подєбради, До Центральної Управи Обєд. Хлібороб. Організації*.

295 Do této funkce byl zvolen v Berlíně v říjnu 1930. F. GOLCZEWSKI, *Deutsche und Ukrainer*, s. 486.

296 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 311, s. 6-7, *Протокол наради представників хліборобських організацій на еміграції в присутности пана гетьмана Павла Скоропадського в Райхенау 4-5 червня 1922 року*.

297 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 316, s. 17, *Протокол делегатського зїзду груп Союзу Укр. Хліборобів в Ч.С.Р.*

298 To učinili např. Mykola Hrabyna nebo Stepan Radzijejskyj. Je třeba říci, že V. Lypynskyj nepovažoval tento způsob řešení problému za vhodný a patrně často reagoval velmi stroze. I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Литинський*, s. 169, 242. Viz také: NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 28, *Копія листа С. Радзієвського*.

mezi ukrajinskou emigrací. Jako člověk známý svou odbornou erudicí i osobním taktem disponoval neobyčejnou morální autoritou.²⁹⁹

V první polovině dvacátých let byl předsedou poděbradské odbočky SUC h L. Frolov,³⁰⁰ jeho zástupcem a neaktivnějším členem pak Vasyl Muraško (1894-1976).³⁰¹ V září 1922 se s ním setkáváme mezi členy „iniciativní skupiny pro založení Ukrajinského svazu zemědělců“.³⁰² Bývalý plukovník armády UNR byl jedním ze zakládajících členů SUC h. V roce 1922 za sebou měl studium práv v Kyjevě, vojenské učiliště, dva roky bojů na rusko-německé frontě, kde získal řád svatého Jiří, sevastopolskou leteckou školu a kariéru v letectvu armády UNR. V Praze pobýval již roku 1920 jako expert v oblasti nákupu letadel pro vzdušné síly UNR. Poté, co nějakou dobu působil jako instruktor v polské letecké škole v Bydhošti, se do ČSR vrátil, aby studoval na UHA.³⁰³ Roku 1925 se V. Muraško stal předsedou výboru SUC h v ČSR.³⁰⁴ Následujících dvacet let patřil k předním činitelům hetmanského hnutí v ČSR a později také v Německu.³⁰⁵

Sdružení se kromě politické činnosti zabývalo i praktickými otázkami, spojenými s každodenním životem a pracovním uplatněním studentů. Spolek založil studentský klub Rodyna.³⁰⁶ Ze společné pokladny často poskytoval půjčky členům, kteří se dočasně ocitli ve finančních těžkostech. Tak již 13. prosince 1923 bylo rozhodnuto poskytovat členům půjčky do výše 50 Kč, ale jen do prvního stipendia.³⁰⁷ V létě 1924 byla při SUC h založena výpomocná pokladna (каса допомоги).³⁰⁸ Na zasedáních se řešila možnost nalézt po skončení

299 V ČSR (postupně v Poděbradech, v Praze a v Dobříšovicích) žil D. Dorošenko v letech 1922-26, poté opět v letech 1931-36 a v období protektorátu. I v době, kdy působil v Berlíně, však do Prahy pravidelně přijížděl přednášet. Д. БУРІМ, Д. І. Дорошенко, s. 445-462.

300 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 6, *Протокол Засідання філії Союзу Хліборобів в Подєбрадах 12/V. 24 р.*

301 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 8, *Протокол Засідання Управи Союзу Хліборобів в Подєбрадах 22/III [1]924 р.*

302 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 311, s. 1, *Протокол засідання ініціативної групи Союзу українських хліборобів в Чехословаччині.*

303 Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус*, s. 287-288; Я. ТИНЧЕНКО, *1-я Запорожская авиационная эскадрилья Армии УНР*. In: Старый Цейхгауз, č. 30, 2009, s. 52; NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1280, sign. 225-1280-4, *Číslo 17.535 pres. ai 1932. Věc: Ukrajinské hnutí zahraniční v ČSR. -Inž. Atanasev Muraško. Užhorod, dne 18. listop. 1932;* Údaj o roce úmrtí V. Muraška jsem se dozvěděl v osobním rozhovoru s T. M., vnukem téhož, dne 3. 2. 2011.

304 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 1, *Союз Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*

305 ABS, Praha, fond Mapy zpráv, sign. Z-7-21, s. 63, *Ing. MURAŠKO Vasil Atanasijevič - V Praze dne 12. 4. 1962.*

306 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 5, *Звіт про діяльність "Союзу Українських Хліборобів" за період 1922-1925 р.*

307 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 1, *Протокол Засідання Управи Союзу Хліборобів в Подєбрадах 13/XII дн. (1)923 р.*

308 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 12, *Загальні Збори Союзу Хліборобів в Подєбрадах року Бож. 1924 2 липня.*

akademie práci v cizině. Na valné hromadě v dubnu 1925 bylo vyhledávání práce pro členy, kteří končí studium, označeno za jeden z hlavních úkolů nového vedení poděbradské skupiny.³⁰⁹

Již na sklonku roku 1923 výbor poděbradské skupiny schválil, že členové a sympatizanti mají vystupovat na setkáních s referáty a přednáškami. Upřednostňovala se pochopitelně ideologická a historická tematika. Už na první valné hromadě sdružení bylo zamýšleno uspořádat diskusi nad druhou částí díla V. Lypynského *Lysty do bratv chliborobiv*.³¹⁰ V. Muraško přednesl 27. března 1924 na valné hromadě poděbradské skupiny referát na téma Ukrajinský národní problém a „silná vůle“.³¹¹ D. Dorošenko, jenž na počátku dvacátých let žil v Poděbradech, uspořádal pro zdejší studenty – členy „chliborobské“ organizace – cyklus přednášek o historii kozáctva, který, ač původně určen jen pro členy USCh, vzbudil značný zájem i mezi ostatními studenty UHA.³¹² Schůze, kde zněly referáty a diskuse, se přinejmenším v první polovině dvacátých let prý konávaly v restauraci malého poděbradského hotelu Praha, kde mnoho členů organizace bydlelo, a neobešly se bez půllitru piva.³¹³

V této době na jiných místech zřejmě organizační život „chliborobského“ hnutí upadal a v prosinci 1924 museli poděbradští členové SUCH řešit otázku reorganizace. Poděbradská skupina na sebe dočasně vzala povinnosti a práva ústředního vedení SUCH v ČSR.³¹⁴ Ostatně i samotná poděbradská pobočka bojovala s problémem slabého zájmu o svou činnost, projevujícího se nízkou účastí na schůzích.³¹⁵ O nevelké akceschopnosti místních organizací svědčí to, že když poděbradská pobočka svolala v červnu 1925 do Poděbrad setkání zástupců jednotlivých skupin SUCH v ČSR, zúčastnili se ho kromě místních pouze tři zástupci z Prahy. Z Vysokého Mýta a z Klatov studenti oznamovali, že v náročné době závěrečných zkoušek a povinných exkursí nikdo přijet nemůže. Mělnická a josefovská skupina o sobě nedaly vědět

309 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 50, *Протокол Загальних Зборів 16/IV i 18/IV 25*.

310 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 3, *Протокол Засідання Управи Союзу Хліборобів в Подєбрадах 27/XII дн. 23 р.*

311 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 9, *Протокол Загальних зборів Союзу Хліборобів в Подєбрадах дн. 27/III [1]924*.

312 I. КАЛИНОВИЧ, *Професор Дмитро Іванович Дорошенко*, [online], [cit. 04. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://www.siver-litopis.cn.ua/arh/2007/2007n4/2007n04r07.pdf>>.

313 В. ПРОХОДА, *Записки непокірливого*, s. 21.

314 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 25, *Протокол загальних зборів Союзу Хліборобів 1 грудня 1924*; tamtéž, inv. č. 317, s. 5, *Звіт про діяльність "Союзу Українських Хліборобів" за період 1922-1925 р*; tamtéž, inv. č. 319, s. 210-211, *До Пражської, Бернської і Мельницької Груп членів "Союзу Хліборобів Українців у Чехословаччині"*.

315 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 27, *Протокол загальних зборів Союзу Хліборобів 28/XII 24*.

vůbec.³¹⁶ Ve Vysokém Mýtě snad ani žádná organizace formálně neexistovala, šlo o pouhé tři studenty chliborobské orientace, kteří měli roku 1925 již zanedlouho své zdejší studium ukončit.³¹⁷ V Příbrami, o níž jsme se již zmiňovali jako o centru studentů monarchistické orientace,³¹⁸ kupodivu formálně nikdy žádná monarchistická organizace nevznikla.

Rok 1925 se nesl ve znamení snahy o aktivnější spolupráci s českými agrárními organizacemi. Zástupci SUCH se opět sešli s J. Fiedlerem. K dosažení cíle měla napomoci legalizace spolku v ČSR, byly tedy sepsány nové stanovy „Svazu ukrajinských agrárníků v Č.S.R.“, které však příslušné orgány opět zamítly.³¹⁹ Tehdy či nedlouho poté vznikl první a jediný známý znak SUCH, jenž se objevil na razítku oficiálně nikdy nevzniknuvšího svazu. Čtyřlístek, odpovídající zcela tomu, jenž byl používán jako symbol československé agrární strany a jejích organizací, vyjadřoval ideovou spřízněnost mezi SUCH a československými agrárníky. MAB mělo také poskytnout SUCH finanční podporu při uspořádání celorepublikového sjezdu v Praze v březnu 1925, ale ani v tomto případě nedošlo k dohodě.³²⁰

Dalším ambiciózním plánem bylo vytvoření celoevropské profesní organizace ukrajinských zemědělců, Svazu ukrajinských zemědělců v emigraci (Союз українських хліборобів на еміграції). Mělo jít zřejmě skutečně o spolek zemědělců různé politické orientace, kde by se spojili

jak přívrženci republikánské myšlenky, tak hetmanství, a také monarchického hetmanství (monarchie práce Vjač. Lypynského). V rámci budoucího svazu se dává jednotlivým zemědělským uskupením plná možnost vyznávat své myšlenky.³²¹

Zajímavé je, že autoři výzvy zmiňovali také „zelenou internacionálu“, jako příslib „mezinárodního sjednocení agrárních uskupení různých evropských a zámořských států“, jehož „politický význam nelze dnes předvídat“. Výzva k vytvoření tohoto svazu, vydaná

316 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 56-57, *Протокол сходин представників окремих груп Союзу Українських Хліборобів 7 Червня 1925 року м. Подєбради.*

317 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 143, *До управи українських хліборобів в Подєбрадах.*

318 I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 48-49.

319 Důvodem zamítnutí byly v tomto případě především formální nedostatky. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 312, 1925, s. 13-17, *Stanovy Ukrajinského agrárního svazu*; tamtéž, s. 12-13, *Okresní správa politická v Poděbradech, dne 24. června 1925. Čís. 32995. Pan Ing. doc. L. Frolov.*

320 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1925, s. 208-209, *[nečitelné] Травня 1925 р. До.....Групи Союзу Українських Хліборобів*; tamtéž, inv. č. 317, s. 7, *Звіт про діяльність "Союзу Українських Хліборобів" за період 1922-1925 р.*

321 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 328-329, s. 197, *Від Союзу Українських Хліборобів в ЧСР.*

členy poděbradského SUCH,³²² je jedním z mála dokumentů, jež jsou dostupné ukrajinským historikům.³²³ V každém případě se zdá, že poté, co berlínské ústředí doporučilo od tohoto plánu ustoupit, se na něj zapomnělo.³²⁴ Výše zmiňované plány na vydávání tištěného orgánu se také nedočkaly naplnění. Lze konstatovat, že zvláště poděbradští členové SUCH nebyli v tomto období často schopni reálně odhadnout vlastní síly a možnosti.

V roce 1926 se v Poděbradech vydělila skupina „chliborobů-demokratů“, jež monarchistickou orientaci jednoznačně odmítla. O tom, že tomuto incidentu muselo předcházet značné napětí mezi oběma tábory, svědčí to, že jen nedlouho předtím vystoupil z výboru organizace jeden z aktivních členů hetmanské orientace, Vjačeslava Černyšenko. Údajně mu vyčítali, že ve své funkci prosazoval monarchistické myšlenky, což V. Černyšenko odmítal – tvrdil, že se vždy ke všem členům stavěl tolerantně, bez ohledu na jejich politické přesvědčení. Současně přiznával, že osobně byl vždy přívržencem hetmana P. Skoropadského.³²⁵

Dne 14. července 1926 se na valné hromadě rozhodlo, že SUCH se rozdělí na dva kluby, jeden hetmanský a druhý republikánský. Kromě pěti členů se všichni ostatní zapsali do jednoho z obou klubů. Hetmanci se zřejmě na další valné hromadě 3. srpna pokusili ovládnout celou organizaci a využili k tomu právě „nerozhodnutých“, proti jejichž účasti na valné hromadě se stavělo republikánské křídlo. Podle republikánů chtěli hetmanci SUCH zbavit jeho profesního charakteru a změnit ho v politickou organizaci podle vzoru poděbradského US. Vyjadřovali se negativně o P. Skoropadském, který podle nich „v době své politické činnosti použil všechny prostředky ke zničení samostatného ukrajinského státu“. Proto tvrdili, že ti, kdo mu přísahali věrnost, jsou „nejen pro nás, ale i pro celé ukrajinské národní společenství pochybní“.³²⁶

Po roztržce zůstalo v řadách poděbradské hetmanské skupiny USCh přibližně 25 členů z

322 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 328-329, s. 195-199, *Від Союзу Українських Хліборобів в ЧСР*.

323 K. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 73; ТÝŽ, *"Хліборобська ідеологія"*, s. 196-197. Mimo jiné na základě této výzvy činí K. Haluško do značné míry správné závěry o pronikání ideologie agrarismu mezi ukrajinské emigranty v ČSR.

324 Šemet v dopise některému z členů SUCH nebo US píše, že projekt je „neracionální, protože jednotnými stanovami příliš svazuje emigraci v různých zemích“. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1925, s. 173-175, *12.IX. 1925. Берлін. Високоповажний Пане!*

325 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 320-322, s. 46-47, *Заява члена Управи Союзу Чернишенка Вячеслава До Управи Союзу Українських Хліборобів 27. VI. 26*. Černyšenko poté v politické práci opět pokračoval a stal se jedním z prvních členů skupiny SUCH na Podkarpatské Rusi. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 228, *Копія, Протокол ч. 1. о засіданні Управи Підкарпатської Групи Союзу Укр. Хліборобів в Ч.С.Р.*

326 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 315, s. 85-86, *До п. В. Мурашка, б. голови Союзу Укр. Хліб.*

dřívějších 40.³²⁷ Program nově vzniklého republikánské uskupení, chliborobů-demokratů, bohužel není blíže znám, ale je pravděpodobné, že jeho členové chtěli navázat na odkaz UDChP, činné v roce 1918 na Ukrajině. V červnu 1926 USCh opustil také L. Frolov.³²⁸ Je možné, že se přidal k nově odštěpené straně republikánské orientace. Tomu by tomu nasvědčovala policejní zpráva z počátku roku 1927, označující ho za „vůdce chliborobů-demokratů“, tyto údaje mohou být nicméně nepřesné. O další činnosti této strany bližší poznatky nemáme.³²⁹

Poté, co roku 1926 došlo v SUCH k rozkolu mezi hetmanci a republikány, vstoupilo hetmanské křídlo, jež přes důrazné protesty republikánů dále neslo původní název, do CUOChO. Teprve v roce 1926 se tedy SUCH podřídil společnému vedení nebo spíše koordinačnímu centru monarchistických organizací v podobě berlínského ústředí. Rozhodnutím ústředí bylo pod vedením zástupce CUOChO v ČSR, J. Melnyka, vytvořeno Bureau hetmanských organizací v ČSR (Бюро гетьманських організацій в ЧСР – dále jen BHO), kde měla mít každá hetmanská organizace či skupina po jednom zástupci. Záležitosti této organizace měl řídit J. Tomašivskyj.³³⁰

Nejistotu a názorové rozdíly mezi monarchisty mohou ilustrovat události, následující po zavraždění S. Petljury v roce 1926. Zatímco ukrajinská emigrace všech směrů, zvláště pak přívrženci UNR a nacionalisté, méně již levicové skupiny (sociální demokraté a eseři), vnímali S. Petljuru jako neoddiskutovatelného vůdce národa a jeho smrt jako národní tragédii, monarchisté se k němu stavěli odmítavě – vždyť právě S. Petljura vedl v listopadu 1918 povstání proti hetmanu P. Skoropadskému. Když byl v květnu 1926 S. Petljura zavražděn židovským anarchistou Samuelem Schwartzbardem, byl to pro ukrajinskou veřejnost šok.³³¹ Památka zemřelého měla být uctěna tak důstojně, jak jen to bylo v podmínkách života v emigraci možné.³³² Berlínské ústředí zaslalo poděbradské skupině konkrétní instrukce, jak se má stavět k iniciativám vznikajícím mezi ukrajinskými organizacemi jiného ideologického

327 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 28, *Копія листа С. Радзівєвського*.

328 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 320-322, s. 48, *До Пана Професора Фролова*.

329 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 642, sign. 225-642-5, s. 11, *Okresní správa politická v Poděbradech. K č. 673 pres. ze dne 2. XII. 1927 – Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech – Její založení a organisace. Politické cíle a chování ukrajinské emigrace*.

330 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 13, *До Управу Союзу Хліборобів в Подєбрадах, ЧСР*.

331 D. Dorošenko píše, že „zpráva o zavraždění S. Petljury tu mezi emigrací způsobila velmi silný dojem a svého druhu výbuch hysterie. Lidé, kteří včera ještě Petljuru proklínali [...] dnes jdou na panychidu, oblékají smutek, pláčou“. Zmiňuje také, že pražským členům SUCH „dal svolení“ účastnit se smuteční akademie. I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Литинський*, s. 413.

332 A. MOTYL, *The Turn to the Right*, s. 49.

zabarvení. Konkrétně šlo o sbírku na fond k uctění památky S. Petljury. Reakce Poděbrad'anů ukazovala, jak silný vliv na ně mělo jejich postavení outsiderů, obklopených silnějšími republikánskými a levicovými skupinami. Členové USCh „posoudili situaci z hlediska zvláštností našeho hetmanského života v ČSR“ a pokusili se dojít k jakémusi „šalamounskému řešení“ – odmítnou sbírku jako členové hetmanských organizací, ale jako členové jiných, apolitických organizací (zejména studentských spolků), budou příspěvky platit. Naproti tomu US vystupoval „netaktně“ zcela v rozporu se všeobecnou náladou mezi Ukrajinci a jeho členové hrozili vystoupením ze všech spolků, které na sbírku přispějí, což prý vzhledem k jejich malému počtu a celkové bezvýznamnosti vedlo hlavně k ironickým posměškům na jejich adresu.³³³

V téže době pozorujeme podobné obavy v reakci na výzvu ústředí zaslat jménem hetmanských organizací v ČSR protestní dopis do redakce německých novin *Lokal Anzeiger*, které měly otisknout článek o tom, že ukrajinské monarchistické organizace v ČSR chtějí na ukrajinský trůn dosadit Viléma Habsburského. USCh uvedl celou řadu důvodů, proč nemůže v tisku vystupovat jménem hetmanských organizací. Poukazoval na to, že není v ČSR organizací legální, že mezi českou veřejností panují „napjaté a zlé antiemigrantské nálady“, na podezření, jež chová československá veřejnost vůči hetmancům, a z toho vyplývající zájem policie a prohlídky, které byly nedávno prováděny u Ukrajinců v souvislosti s odhalením bolševické špionážní sítě. Jako možné nebezpečí, či snad spíše nebezpečná neopatrnost, byla zmíněna agitace prováděná v Praze zástupci I. Poltavce-Ostrjanyci.³³⁴ Protestní list redakci byl tedy psán jménem „ukrajinských politických emigrantů, stojících v těsném kontaktu s ukrajinským politickým životem a dobře informovaných o skutečném stavu věci“.³³⁵

Monarchistům byli z mnoha důvodů nejbližší ukrajinští nacionalisté. Emigranti, kteří se považovali za nacionalisty, zdůrazňovali podobně jako monarchisté v první řadě význam existence vlastního, jednotného a samostatného ukrajinského státu (Українська соборна самостійна держава). Analogicky se také vymezovali proti komunistům (a „směnověhovcům“³³⁶), ukrajinským levicovým stranám; negativně hodnotili demokracii, jež podle nich byla zdrojem chaosu a tím i jednou z příčin neúspěchu bojů za nezávislost.

333 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 39-40, *До Центральної Управи Об'єднаних Хліборобських Організацій (копія) - Додаток 2.*

334 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 37-38, *До Центральної Управи Об'єднаних Хліборобських Організацій (копія).*

335 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 41, *До Хвальної Редакції часопису* (dopis byl samozřejmě odeslán v německé verzi).

336 Z ruského „směna věch“, tj změna ukazatelů. Tak byli nazýváni emigranti, kteří se stavěli pozitivně k sovětskému zřízení a plánovali, případně i uskutečnili návrat do vlasti. Ukrajinsky „зміновіхівці“.

Existovaly zde však i zásadní ideologické rozdíly. Monarchisté pod vlivem teorie V. Lypynského kategoricky odmítali „rasovou“ identitu Ukrajinců. Naopak pro nacionalisty, směřující k diktatuře,³³⁷ byla nepřijatelná představa o zřízení ukrajinské dědičné monarchie.

Existovaly tu tedy jisté předpoklady vzájemného porozumění, když se ale nacionalisté z LUN pokusili uskutečnit projekt širšího sjednocení ukrajinské emigrace, přizvali i zástupce ostatních ukrajinských stran, včetně levicových. V roce 1926 probíhala jednání, kterých se aktivně zúčastnili i zástupci SUC. Nová organizace měla nést název Ukrajinská společensko-politická národní jednota v zahraničí (Українське громадсько-політичне національне об'єднання закордоном).³³⁸ US naproti tomu slovy svého předsedy J. Melnyka neváhal již na první výzvu LUN odpovědět s příznačnou nekompromisností zamítavě a vyzval členy LUN, aby se raději sjednotili „kolem ukrajinského rodu hetmanského“.³³⁹ Jednání všech zúčastněných skupin v každém případě skončila neúspěšně.³⁴⁰

Na podzim 1926 byla organizační aktivita poděbradské skupiny SUC oslabena v vinou odjezdu V. Muraška do Užhorodu.³⁴¹ Byla to na druhou stranu předzvěst budoucího vzestupu ukrajinského monarchistického hnutí na území Podkarpatské Rusi, kde do té doby žádná hetmanská organizace neexistovala. Samozřejmě nešlo jen o odchod V. Muraška. Všichni studenti na UHA chtěli dostudovat a při hledání práce pochopitelně Poděbrady opouštěli. Právě hledání možností jejich pracovního uplatnění bylo jednou z náplní činnosti zdejší organizace SUC. Situaci ještě ztěžovala skutečnost, že ukrajinští emigranti, kteří neměli české občanství, mohli jen s obtížemi získat zaměstnání ve státním sektoru – což byla podstatná komplikace zejména pro odborníky na lesní hospodářství, protože lesy byly v ČSR převážně státní.³⁴² Také opustit ČSR bylo pro emigranty bez státní příslušnosti nanejvýš

337 Podle názoru členů LUN byla k obrození a rekonstrukci ukrajinského státu, alespoň pro začátek, nezbytná diktatura. Na Ukrajině existovala „diktatura pseudoproletariátu [která] je brutální okupací“, která by měla být vystřídána „jedinou přípustnou a reálně možnou [vládní] formou“ již bude „diktatura Ukrajinského Národa prostřednictvím sjednocených skupin organizovaných ukrajinských nacionalistů-vlastenců“. Nastolená vláda by měla být „nadřídni a pečovat o zájmy celého národa a států“. *Політична платформа Легії Українських Націоналістів*. In: M. МАНДРИК, *Український націоналізм: становлення у міжвоєнну добу*, Kyjiv 2006, s. 171

338 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 401, *Комітет по утворенню Українського Національно-Політичного Об'єднання закордоном, До Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*; tamtéž, s. 404, *Протокол ч.* [nečitelné] *К. О. У. Н. П. О.*

339 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 204, *"Український стяг" №123/б, Копія Подєбради 16/VI.1926, До Легії українських націоналістів.*

340 B. МАРТИНЕЦЬ, *Українське підпілля: від У.В.О. до О.У.Н.*, Winnipeg 1949, s. 209.

341 Od 1. října 1926 pracoval V. Muraško v Užhorodě jako herec. V březnu 1927 dokončil své vzdělání na akademii a v květnu získal zaměstnání jako smluvní úředník u ředitelství státních lesů a statků v Užhorodě.

NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1280, sign. 225-1280-4, *Číslo 17.535 pres. ai 1932. Věc: Ukrajinské hnutí zahraniční v ČSR. -Inž. Atanasev Muraško. Užhorod, dne 18. listop. 1932*

342 B. ПРОХОДА, *Записки непокірливого*, s. 63.

nesnadné.

SUCh se – prostřednictvím svých kontaktů v ČSR i v zahraničí – usilovně snažil napomoci zájemcům z řad studentů jak k získání nezbytné praxe,³⁴³ tak k tomu, aby případně mohli vycestovat tam, kde měli větší šanci nalézt si odpovídající zaměstnání. Dopisy směřovaly do Bulharska, Rumunska i Německa, jednalo se se zástupci polské agrární mládeže, avšak všechny pokusy zůstaly bez hmatatelného výsledku. Tak například 17. května 1927 navštívil Poděbrady Polák Załęski, představitel SSAM, a členové SUCh s ním jednali o tom, zda by mohl studentům-členům SUCh zajistit po dokončení studia možnost pracovat v Polsku. Vzhledem k obavám, že jeho opatření nebudou k dosažení tohoto cíle dostatečná, obrátilo se SUCh dopisem na CUOChO s prosbou, aby berlínské ústředí studentům pomohlo překonat obtíže spojené se získáním víz, přičemž poukazuje na to, že by tak bylo posíleno hetmanské hnutí v Polsku.³⁴⁴ 26. června 1927 psal Mjalovskij jako tajemník poděbradské skupiny SUCh do Berlína a zmiňoval, že podle zpráv S. Radzijejského, který odjel do Rumuska, je v této zemi snadné najít práci pro ukrajinské emigranty. Dále uváděl, že Rumunsko jakožto monarchie je pro ukrajinské hetmance vhodné, a že se zde nachází i početná ukrajinská menšina. Prosil proto, aby se za emigranty žijící v Praze zaručili hetmanci, žijící v Rumunsku, a tak jim umožnili tam odcestovat.³⁴⁵ Zdá se, že berlínské ústředí se k takovým žádostem stavělo vstřícně a vždy alespoň přislíbilo pomoc.³⁴⁶ Volba dalšího působiště a hledání zaměstnání nakonec ve většině případů asi zůstala na každém jednotlivém členu. V každém případě studenti svou poděbradskou alma mater opouštěli a roku 1930 měla zdejší organizace pouhých 6 členů.³⁴⁷

Kromě poděbradské organizace víme o ukrajinských chliborobech a monarchistech v

343 Např. 12. května 1924 byl na zasedání výboru V. Muraško pověřen zorganizovat v Poděbradech skupinu studentů-chliborobů, kteří pojedou v létě pracovat mimo město, zatímco V. Melnyk měl vést drubežářský nebo zahrádkářský kroužek pro ty, kteří nebudou moci Poděbrady opustit. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 6, *Протокол Засідання філії Союзу Хліборобів в Подєбрадах 12/V. 24 р.*

344 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, 1927, s. 105-106, *Союз Українських Хліборобів в Ч.С.Р. 27 травня 1927 р. Ч. 354, м. Подєбради, До Центральної Управи Обєднаних Хліборобських Організацій Ванзєє – Берлін*; 19. června hetmanci z Poděbrad ČSR psali, že udělování víz do Polska je v rukou představitelů exilové vlády UNR a žádali CUOChO, aby na ně působilo prostřednictvím D. Dorošenka. Kromě toho prosili, aby ústředí prostřednictvím svých styků umožnilo studentům, kteří si to přejí, odjet do Bulharska. Tamtéž, s. 127, *Союз Українських Хліборобів в Ч.С.Р. 19 червня 1927 р. Ч. 361, м. Подєбради, До Центральної Управи О. У. Х. О. Ванзєє – Берлін.*

345 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, 1927, s. 129, *Союз Українських Хліборобів в Ч.С.Р. 26 вересня 1927 р. Ч. 365, м. Подєбради, До Гетьманської Управи, Берлін.*

346 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, 1927, s. 122, *Центральна Управа Обєд. Укр. Хлібороб. Організації. Ч. 573, I 1927, Ванзєє. До Союзу Українських Хліборобів в Подєбрадах, в Ч.С.Р.*

347 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 229-230, *Подєбради 16 липня 1930. До Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*

Praze. Místní skupina SUCH, kde hráli hlavní roli Pavlo Zoc,³⁴⁸ Mykola Rossinevyč³⁴⁹ a M. Hrabyna, měla v roce 1925 celkem 32 členů.³⁵⁰ Téhož roku o ní bylo v referátu řečeno, že je: „méně početná [než poděbradská], hůře organizovaná díky tomu, že její členové bydlí na různých místech, ale nachází se v politickém centru, a proto je lépe informovaná“.³⁵¹ Těžiště činnosti pražských členů SUCH spočívalo ve snaze navázat spolupráci s MAB. V Praze působila také Skupina hetmanců (Група гетьманців – dále jen HH). Jejím předsedou byl Oleksandr Šapoval, zástupcem předsedy Hryhorij Derkač.³⁵²

Mělnická organizace byla početně velmi slabá, šlo jen o několik studentů Vyšší ovocnicko-vinařské a zahradnické školy. Do roku 1926 (než odešel studovat do Poděbrad) zde však působil Havryl Mjalovskyj, který jako zdatný organizátor dokázal tuto skupinku zapojit do aktivit USCh.³⁵³ H. Mjalovskyj byl také příkladem člena SUCH, který cílevědomě využíval kontakty získané politickou činností pro svůj odborný růst. Pobýval na praxi v likérce v Krásné Lípě a neváhal se obrátit na berlínské ústředí s prosbou, aby mu pomohlo k získání praxe v Německu. V dopise zaslaném berlínskému ústředí ho kolegové neopomněli vychválit

348 Pavlo Zoc (1900-1983) se narodil v Zolotonoši v dnešní čerkaské oblasti Ukrajiny. Vystudoval gymnázium, v roce 1920 se spolu s Wrangelovou armádou evakuoval z Krymu, do ČSR přijel v srpnu 1920 z Turecka. V letech 1920-1927 studoval na Vyšší škole zemědělského a lesního hospodářství. Bohužel nevíme, kdy vstoupil do SUCH, ale již v druhé polovině dvacátých let složil přísahu. Na konci dvacátých let pracoval v Praze jako taxikář, později byl obchodním cestujícím. V SUCH aktivně působil přinejmenším do konce třicátých let. V roce 1945 byl unesen do SSSR, kde byl 10 let vězněn za antisovětskou činnost. V roce 1955 se vrátil do ČSR. NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 13 226, sign. Z 1584/zoc paul, s. 23; tamtéž, s. 14, *Magistrát hlavního města Prahy. Referát živnostenský II A, V Praze, dne 11. ledna 1929*; tamtéž, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 320, s. 23, *Список членів Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*; V. BYSTROV, *Z Prahy do Gulagu, aneb překáželi*, Praha 1999, s. 169-170.

349 Mykola Rossinevyč (1893-1946) se narodil v Nižyně v dnešní černihivské oblasti Ukrajiny. Pocházel z rodiny duchovních. V letech 1915-1917 bojoval v řadách carské armády, dosáhl hodnosti poručíka. Od roku 1918 sloužil v ukrajinské armádě, stal se podplukovníkem. Do Prahy přijel nelegálně 27. 9. 1922, a již 1.10. byl přítomen na ustavující schůzi SUCH, do něhož vstoupil. Přijal přísahu. V letech 1922-1927 studoval na Vyšší škole zemědělského a lesního hospodářství a také na UVU. Od roku 1928 byl vedoucím kanceláře UVU. Jeho manželka, dirigentka Platonida Ščurovska-Rossinevyč, učila na Pedagogickém institutu Mykoly Drahomanova. Za německé okupace se stal předsedou hetmanské organizace v protektorátu. Roku 1945 byl unesen do SSSR. V roce 1946 byl ve vězeňské nemocnici zavražděn kriminálními vězni. Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус*, s. 372-373; NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 643, sign. 225-643-1, s. 9-17, 5. *února 1926*; fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 320, s. 23, *Список членів Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*; NA, Praha, fond PŘ 1931-1940, karton č. 10 171, sign. R 1841/6 Rossiněvič Mykola 1893, s. 15, *Narodil jsem se dne...*; tamtéž, sign. R 1841/7 Rossiněvičová Platonida 1893, s. 21, *Žádost o průkaz totožnosti*.

350 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 56, *Протокол сходин представників окремих груп Союзу Українських Хліборобів 7 Червня 1925 року м. Подєбради*.

351 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 21, *Вступ* [nedatovaný a nepodepsaný referát, pravděpodobně z roku 1925].

352 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1929, s. 75, 20. *IX. 1929 Прага, До Управи Союзу Укр. Хліборобів в Ч.С.Р.*; NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1930-31, s. 322, ч. 270, *Протокол Народи представників Гетманських Організацій в Ч.С.Р. 9-го березня 1930*.

353 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 324, s. 59, *Протокол Ч. 1. Засідання Мельницької Групи Українських Хліборобів в Чехословацькій Республіці 4 березня 1925 р.*

jako „starého hetmance a skvělého organizátora“ hnutí.³⁵⁴

O dalších skupinách USCh máme jen zprostředkované zprávy, jejich archivy se bohužel nedochovaly. Jde především o hloučky „chliborobů“, případně přesvědčených monarchistů-hetmanců ve Vysokém Mýtě, v Josefově, Klatovech, Brně³⁵⁵ a Bratislavě.³⁵⁶

3.2 Chliboroby a agrárníci

3.2.1 Idea „Zelené internacionály“

Agrarismus jako politická ideologie má svůj počátek v druhé polovině 19. století. Zrodil se v Německu, ale většího rozvoje se dočkal až na sklonku 19. a na počátku 20. století v průmyslově méně rozvinutých zemích. Kromě českých zemí to bylo především Polsko a Bulharsko.³⁵⁷ Za klasickou definici agrarismu se považuje výrok Jana Ziemińského:

[agrarismus je] především sociálně-politickou doktrínou, vzniklou v Evropě na přelomu 19. a 20. století, opírající se o zásadu třídní solidarity a rolnického separatismu, postulující nezbytnost evoluční cesty sociální přestavby na bázi hospodářské demokracie, s výrazným zohledněním zájmů rolnictva a pod politickým vedením zemědělské vrstvy. Byla to koncepce třetí cesty sociálního rozvoje, směřující k vybudování státního uspořádání mezi kapitalismem a socialismem.[...].³⁵⁸

Svého „zlatého věku“ se agrarismus dočkal po první světové válce. Tehdy vznikly nové státy, jako Československo, Polsko a Jugoslávie, kde zemědělství – s výjimkou průmyslově rozvinutých českých zemí – představovalo hlavní zaměstnání většiny obyvatelstva. Současně bylo zřízení v těchto nově vzniklých státech, přinejmenším v období dvacátých let, demokratické a umožňovalo, aby se nejpočetnější vrstva obyvatelstva pokusila prosadit své zájmy parlamentní cestou.

354 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 16, *Копія, Союз Українських Хліборобів в Ч. С. Р. 3 жовтня 1926. Ч. 278, м. Подєбради, До Центральної Управи Об. Укр. Хліб. Організації.*

355 S brněnskou skupinou se bez jakýchkoliv dalších podrobností setkáváme v tomto nedatovaném prohlášení, pocházejícím pravděpodobně z přelomu let 1924-1925: NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 210-211, *До Пражської, Бернської і Мельницької Груп членів "Союзу Хліборобів Українців у Чехословаччині"*; dále pak také v referátu ke třem letům činnosti SUCH: NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 6, *Звіт про діяльність "Союзу Українських Хліборобів" за період 1922-1925 р.*

356 V dopise V. Muraška H. Mjalovskému z února 1925 je bez jakýchkoliv dalších podrobností zmíněna bratislavská skupina SUCH. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 324, s. 85, *1925 р. 26/II. Високоповажаний Пане Колего.*

357 A. INDRASZCZYK, *Zielona Międzynarodówka*, s. 38-44.

358 J. ZIEMIŃSKI, *Z zagadnień genezy i podstawowych założeń ideowo-politycznych agraryzmu w Polsce*. In: *Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego*, č. 2, 1960, s. 115. Cit. podle A. INDRASZCZYK, *Zielona Międzynarodówka*, s. 39.

Zdá se, že prvotním autorem myšlenky mezinárodní spolupráce slovanských zemědělců byl bulharský ministerský předseda Aleksandar Stambolijski. Ve snaze posílit evropský vliv Bulharska, těžce postiženého válečnými porážkami, podnikl v roce 1920 cestu po Evropě, při níž šířil myšlenku, že zemědělci různých zemí mají, nehledě na státní hranice, společné zájmy. Soudil, že zemědělství je základem národního hospodářství, a zemědělci by proto měli mít v řízení demokratických států rozhodující slovo. Předmětem jeho zájmu byla především silná agrární hnutí ve slovanských zemích, tedy zejména v ČSR a v Polsku. V Praze se setkal mimo jiné s Antonínem Švehlou, předsedou československé agrární strany, a předběžně se s ním dohodl na ustavení Mezinárodního agrárního bureau.³⁵⁹

MAB jako instituce sice vzniklo až roku 1923, ale již od roku 1921 vystupoval J. Fiedler na různých oficiálních akcích jako jeho zástupce. Od roku 1923 pak MAB vydávalo v Praze vlastní časopis, Bulletin Mezinárodního agrárního bureau, který se věnoval otázkám spojeným s prací agrárních stran v různých evropských zemích. Na začátku jeho činnosti do MAB patřila československá agrární strana, bulharský Zemědělský lidový svaz, srbský Svaz zemědělců a polská lidová strana (PSL Piast).³⁶⁰ MAB se zakládalo s myšlenkou, že má především napomoci sjednocení zemědělců slovanských národů a vydobýt jim silnější mezinárodní vliv.³⁶¹ V MAB měl pracovat zvláštní tajemník za každou slovanskou národnost. Od samého počátku své existence považovalo MAB za jeden z hlavních úkolů pomoci ruské emigraci.³⁶² Po roce 1923 k ní přibyla i emigrace z Bulharska, neboť tam došlo k převratu proti A. Stambolijskému a následně k nastolení autoritativního režimu.³⁶³

Roku 1924 se MAB otevřelo i zemědělským organizacím neslovanských národů. Jako první do něj vstoupili Rumuni,³⁶⁴ což vypovídá o provázanosti politiky MAB se zahraniční politikou československého státu, akcentující význam mezinárodní spolupráce v rámci Malé dohody. S ohledem na četné problémy ve vztazích mezi slovanskými státy – národnostní třenice v Království SHS, napjatý vztah mezi Jihoslovany a Bulhary a československo – polská nedůvěra, na jejímž počátku stál nedořešený hraniční spor – bylo zřejmé, že předpokládané sjednocení Slovanů v „zelené internacionále“³⁶⁵ patří spíše do říše fantazie. Na

359 J. ROKOSKÝ, *Formování Mezinárodního*, s. 83-85.

360 J. ROKOSKÝ, *Formování Mezinárodního*, s. 89; A. INDRASZCZYK, *Zielona Międzynarodówka*, s. 53; K nejasné otázce, kdy přesně MBA vzniklo jako organizace (v literatuře jsou uváděna různá data v rozmezí let 1921 až 1929) srovnej: Tamtéž, s. 52.

361 J. ROKOSKÝ, *Formování Mezinárodního*, s. 89.

362 A. INDRASZCZYK, *Zielona Międzynarodówka*, s. 53.

363 J. ROKOSKÝ, *Formování Mezinárodního*, s. 90-91.

364 Tamtéž, s. 92.

365 Tento název byl dílem žurnalistů, MAB ho nikdy oficiálně nepoužívalo. E. KUBŮ – J. ŠOUŠA, *Sen o*

úřednické a vojenské kasty a s omezenou svobodou vůdců zemědělských [chliborobských] mas, je jedinou politickou organizační formou, jež svou disciplínou a svými pouty může napravit vrozenou anarchičnost zemědělce [chliboroba]“. Psal, že „zemědělec ze své podstaty nemůže vytvářet internacionály. Všechny ‚zelené internacionály‘ jsou utopie a projevy nákazy zemědělce [chliboroba] ideologií jiných vrstev“. ³⁷³ Toto jasné odsouzení se snaží K. Haluško zlehčit a říká, že je „více než pravděpodobné, že odpor u něj vyvolalo samo slovo ‚internacionála‘, neboť Lypynskij se stavěl velice opatrně k možné dvojznačnosti v ‚termínech‘ duchovně spřízněných myšlenek“. ³⁷⁴

O to zajímavější však je skutečnost, že čeští členové SUCH tak dlouho spolupracovali s československými agrárními organizacemi a zapojili se dokonce do širší mezinárodní akce agrárního hnutí. Některé rozpory mezi chliborobskou ideologií a evropským agrarismem se pak staly předmětem zajímavé polemiky mezi M. Kočubejem, Stepanem Radzijejským a blíže neurčeným členem SUSCh, která bude zmíněna níže.

3.2.2 Kontakty Ukrajinců s československými agrárními organizacemi

Jak jsem již zmínil, už před vlastním založením organizace si členové iniciativní skupiny SUCH kladli za cíl navázat styky s MAB a získat podporu od ministerstva zahraničí. I přes veškerou snahu zůstávalo po delší dobu pouze u přání. Ačkoliv MAB ³⁷⁵ a Ministerstvo zemědělství ³⁷⁶ posuzovaly novou organizaci pozitivně, ministerstvo zahraničí odmítlo dát souhlas k založení nové ukrajinské profesní zemědělské organizace. Po tomto nezdaru se naděje chliborobů upínaly především k MAB, které se v té době dynamicky rozvíjelo.

Zamýšlená spolupráce končila převážně u nesplněných slibů ze strany MAB. Ukrajinská strana zdůvodňovala neúspěchy tím, že v MAB mají vliv ruští emigranti, kteří se staví proti přijetí Ukrajinců. ³⁷⁷ Zdá se také, že očekávání Ukrajinců byla poněkud

373 В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Універсалізм у хліборобській*, s. 273.

374 К. ГАЛУШКО, *"Хліборобська ідеологія"*, s. 194.

375 J. Fiedler psal 4. května 1923 ministerstvu zahraničí, prosil, aby stanovily doporučení ke schválení a oznamoval, že na základě návrhu stanov „vešla Zemědělská jednota i Mezinárodní Agrární Bureau ve styk s jmenovaným svazem“. NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, *Mezinárodní Agrární Bureau, Č. j. 382/653, Prague 4. května 1923, Ministerstvu zahraničních věcí RČS.*

376 NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, *Ministerstvo zemědělství, Opis. Č. 25.341-Ia/1923, V Praze, dne 27. dubna 1923. Pořádání lidových kursů, vydávání zemědělských brožur, 14 denní Zemědělské Gazety a pořádání exkursí. Svaz ukrajinských zemědělců v RČS.*

377 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 8, *Звіт про діяльність "Союзу Українських Хліборобів" за період 1922-1925 р.*

nerealistická: z počátku předpokládali, že budou mít v MAB dva placené zástupce.³⁷⁸ Překážkou legalizace SUCh a tím i úspěšné spolupráce s MAB byla také existence jiných ukrajinských zemědělských organizací, jako například již zmíněného Zemědělského spolku.³⁷⁹

I jednání o účasti SUCh na sjezdu agrární strany 5. září 1925 skončila po neshodě s ruskými činiteli neúspěchem, byť se zdálo, že dohody již bylo dosaženo. 31. srpna se M. Rossinevyč a J. Melnyk setkali s představitelem MAB J. Fiedlerem, po němž následovalo jednání se zástupci ruských emigrantů. Ti tvrdili, že samostatná ukrajinská delegace se sjezdu účastnit nemůže, protože by to popíralo zásadu jednoty Ruska. Ačkoliv se J. Fiedler k tomuto názoru nevyjádřil, následujícího dne byli ukrajinští zástupci vyškrtnuti ze seznamu účastníků.³⁸⁰

Není známo, že by se ukrajinský Zemědělský spolek snažil vstoupit do MAB – což lze patrně vysvětlit jeho levicovou orientací a tím, že byl dostatečně podporován z jiných zdrojů – situaci SUCh zato ztěžovala činnost jedné z výstředních existencí mezi ukrajinskými emigranty, Serhije Sahajdačného-Černušenka. Tento dobrodruh, který na začátku dvacátých let působil ve Vídni, přesídlil později do Prahy, kde se pokoušel navázat kontakty s československou agrární stranou.³⁸¹ V konkrétním případě jednání o účasti na sjezdu agrární strany zplnomocnila jeho organizace ruskou delegaci, aby jednala jménem Ukrajinců.³⁸² V roce 1925 také podal přihlášku do MAB.³⁸³

Velká koncentrace ukrajinských studentů-agronomů v Poděbradech pochopitelně budila zájem československých agrárníků. 20. prosince 1924 měl přednášku na UHA J. Fiedler. Kdo

378 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 2, *Panu Presidentu Zemědělské Rady Prokůpkovi*, 4. 11. 1922.

379 NA, Praha, fond MZV-RPA, karton č. 364, Spolky cizí v ČSR, Svaz ukrajinských zemědělců 1922-23, Č. j. 4359/23, *Věc: Svaz ukrajinských zemědělců v R.Č.S. Zamíni Zemské správě politické*.

380 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 327, s. 37-39, *Звіт Голови Пражської Групи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. на надзвичайних Загальних Зборах 27 жовтня 1925 року*.

381 Serhij Sahajdačnyj-Černušenko (1894-?) byl štábním kapitánem carské armády a důstojníkem armády UNR. Po porážce Ukrajiny odešel do emigrace do Vídně. Po příjezdu do ČSR byl „anonymními informátory označován buď za monarchistu, nebo za komunistu a vůbec za člověka politicky nevídaného“. NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202, karton č. 45, sign. 202-45-39, *Presidium policejního ředitelství v Praze, č.j. 15563 pr. 1931, Sagajdačný -přesídlení na Podk. Rus*. Považoval se za potomka ukrajinského atamana Sahajdačného a tím také „za oprávněného vůdce ukrajinského selského lidu“. Vydal v Praze vlastním nákladem dvě brožury: S. SAGAJDAČNÝ, *Nastávající připojení Ukrajiny a sev. Kavkazu k Československé republice*, Praha 1928; TÝŽ, *Připojení Ukrajiny k Československé republice*, Praha 1928. V těchto brožurách „propagoval fantastické utvoření samostatného státu ukrajinského s demokratickým agrárním režimem pod protektorátem Československa“. NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202, karton č. 45, sign. 202-45-39, *Presidium policejního ředitelství Praha, č.j. 12432 pr. 1931, Sagajdačný Sergej – nabídnutí služeb*.

382 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 327, s. 39, *Звіт Голови Пражської Групи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. на надзвичайних Загальних Зборах 27 жовтня 1925 року*.

383 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 21, *Вступ* [nedatovaný a nepodepsaný referát, pravděpodobně z roku 1925].

přesně prosincovou přednášku pořádal, není bohužel známo. Dost možná šlo o iniciativu chliborobů, činných v Akademické obci. Zajímavé je, že v reakci na přednášku zaznělo:

„...musíme říci, že přednáška byla obzvláště poučná i pro naše ukrajinské agrárníky, kteří se ukrajinsky nazývají „chliboroby“. Myslíme, že měli skvělou příležitost se přesvědčit, jak výrazný kontrast představuje jejich sociálně-ekonomická programová náplň se zásadami a podstatou třeba českého agrárního hnutí.³⁸⁴

Někteří studenti si tedy všímali těchto zřetelných rozdílů v programových východiscích, které ukrajinští chliboroby jako by neviděli. Přednášku kupodivu hodnotili nanejvýš pozitivně a zahájili s J. Fiedlerem jednání o dalších vystoupeních.³⁸⁵ Další známá přednáška, věnovaná agrárnímu hnutí, se uskutečnila až za několik let. H. Simanec, zaměstnaný na UHA, vystoupil v dubnu 1929 v Poděbradech s přednáškou pod názvem Současný agrarismus. Zdá se však, že tento přednášející neměl s SUCH nic společného.³⁸⁶ V průběhu dvacátých let byly mezi SUCH v Poděbradech a českými agrárníky navázány kontakty i na úrovni každodenního života, jak o tom svědčí pozvánka na nymburský Agrární ples 14. dubna 1928.³⁸⁷

Výhrady proti spolupráci s agrárním hnutím se od začátku ozývaly i z vlastních řad. D. Dorošenko se na snahy o spolupráci s československými agrárníky díval negativně. O J. Fiedlerovi psal v únoru 1925 V. Lypynskému: „považuji ho ze zkušenosti za zcela nesolidního člověka“, tvrdil, že v případě vstupu do této organizace „bude nezbytné přijmout i její politickou ideologii“ a poukazoval na to, že zamýšlená organizace má hrát úlohu především v československé domácí politice. O své pochybnosti se dělil s V. Lypynským, jehož odpověď se bohužel není známa, i s V. Melnykem.³⁸⁸

384 Г. Д., *Підстави аграризму в Європі*. In: Наша Громада, Листопад-Грудень 1924, s. 35.

385 Sdělovali, že „jako budoucí organizátoři agrárního hnutí na Ukrajině“, se chtějí seznámit s formami agrárního hnutí na Západě, prosili proto o uspořádání celé řady dalších přednášek a vyjadřovali Fiedlerovi „svůj hluboký vděk za přednášku, kterou měl v Poděbradech a jež vyvolala neobyčejný zájem celého našeho společenství.“ NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 212-213, *Союз Українців Хліборобів, Місцева Організація в Подєбрадах... Січня 1925 р. До Міжнароднього Аграрного Бюро*.

386 К. ГАЛУШКО, *"Хліборобська ідеологія"*, s. 197.

387 Ples pořádalo Okresní sdružení republikánského dorostu na Nymbursku. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 43, *Pozvánka*.

388 Není bohužel zcela jasné, jakou organizaci měl D. Dorošenko na mysli pod označením „sojuz agrarijiv“, ale z kontextu, zejména díky zmínce o Fiedlerovi, se domýšlíme, že jde o МАВ. І. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Литинський*, s. 130-131.

3.2.3 V řadách Svazu Slovanské agrární mládeže

V květnu 1923 vznikl v Praze přípravný výbor pro založení Svazu Slovanské agrární mládeže (dále jen SSAM). Prvních porad se účastnili i zástupci ruské emigrace. První valná hromada SSAM se odehrála 22.–23. června 1924 v Lublani. 5.–8. září se tamtéž odehrál první kongres. Členy Svazu se staly mládežnické organizace z Polska, Československa, Jugoslávie, Bulharska a Lužice. Zástupci ruské, ukrajinské a běloruské emigrace se jednání účastnili s právem poradního hlasu. Zajímavé je, že proti názvu organizace zde protestovali zástupci Polska – adjektivum „slovanské“ jim připomínalo panslavismus a pozdější neoslavismus, jež pro ně byly spojeny s nedávným ruským panstvím v Polsku. Ostatní členové organizace naopak vnímali „slovanskost“ jako pozitivní hodnotu, zejména Čechoslováci viděli v potencionálním sjednocení Slovanů možnou oporu a záštitu proti Německu.³⁸⁹

Cíle nové organizace byly popsány takto:

Svaz se musí stát místem spolupráce mladého rolnického hnutí a také vykování ideologie a programu činnosti, které povedou vesnici cestou pokroku a zajistí rolníkovi postavení, odpovídající produktivní hodnotě jeho práce při obdělávání země.³⁹⁰

Svaz měl být mezinárodní organizací mládežnických agrárních organizací, které na rozdíl od stran, sdružených v MAB, nebyly vázány konkrétními zájmy každodenní domácí politiky, a měly proto více prostoru pro skutečně upřímnou spolupráci.

Ve stanovách Svazu slovanské agrární mládeže nalezla konkrétnější vyjádření snaha soudobých agrárních teoretiků a politiků o to, aby ve střední a jižní Evropě byla vytvořena jedolitá fronta zemědělců a zemědělských stran, což by následně vedlo k vybudování bloku států, řízených zemědělskými stranami podle nových sociálně-politických zásad, vypracovaných na základě ideologie československého agrarismu.³⁹¹

Prvním předsedou SSAM se stal Slovák Jan Ursíny, tajemníkem pak již zmiňovaný Zygmunt Załęski, Polák.³⁹²

Pozornost SUCH se tedy přenesla na nově vznikající SSAM. Poděbradřané na vlastní

389 J. LIS, *Słowiański Związek*, s. 306-309.

390 Z. ZAŁĘSKI, *Słowiański Związek Młodzieży Wiejskiej*. In: Siew, č. 23, 1924. Cit. podle J. LIS, *Słowiański Związek*, s. 308.

391 J. LIS, *Słowiański Związek*, s. 319.

392 Tamtéž, s. 317.

náklady vyslali na první kongres SSAM v Lublani svého zástupce V. Muraška,. Taková akce pochopitelně vyžadovala značné náklady, ostatně členové poděbradské organizace uváděli, že v první polovině dvacátých let museli platit dvojnásobné i trojnásobné členské příspěvky, aby mohli své politické aktivity financovat.³⁹³ Podle pozdější zprávy V. Muraško na kongresu navrhl, aby se předsedou SSAM stal Slovák a tajemníkem Polák, což se prý stalo určitým východiskem z napjaté situace mezi československou a polskou delegací.³⁹⁴

SSAM nebyl organizací, od níž by bylo možno očekávat finanční pomoc. Členské organizace naopak platily příspěvky, které byly také hlavním zdrojem příjmu Svazu.³⁹⁵ Kromě zprostředkování mezinárodních setkání na kongresech se SSAM zabýval zejména problematikou vzdělávání zemědělské mládeže. Prezidium Svazu vyjednávalo pro rolnický dorost stipendia, umožňující studium na československých zemědělských školách. SSAM také pomáhalo mládeži získat odbornou praxi.³⁹⁶ V roce 1926 byly v Praze a v Krakově uspořádány „kursy slovanské lidové kultury“, kde zazněly přednášky věnované především ideologii agrarismu v dílech jejích předních představitelů a kultuře venkovského života.³⁹⁷ Svaz v podstatě nikdy neměl vlastní tiskový orgán, časopis Mladá slovanská dedina, o jehož vydávání se rozhodlo v únoru 1927, se dočkal jen dvou čísel.

Pro usnadnění vstupu do řad SSAM po formální stránce, založili v březnu 1925 členové SUCh mládežnickou organizaci – Svaz ukrajinských studentů-zemědělců³⁹⁸ (Союз Українських студентів-хліборобів – dále jen SUSCh). Členskou základnu nového sdružení představovali členové SUCh, založení se tedy odehrálo spíše jen „na papíře“.³⁹⁹ Ve stanovách se psalo, že:

cílem Svazu je vést ukrajinské studenty-zemědělce k technickému zdokonalení se v zemědělství, a také je v morálním smyslu vychovávat k sociálnímu, hospodářskému a kulturnímu pokroku v souladu s agrárně-

393 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 57, *Протокол сходин представників окремих груп Союзу Українських Хліборобів 7 Червня 1925 року м. Подєбради*;

394 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 56, *Звіт Делегації від С.У.Х. в Ч.С.Р. на II. Конгресі Союзу Славянської Аграрної Молоді 31.X.–2.XI.26*. Na kongresu skutečně vznikly spory mezi Čechoslováky a Poláky – kromě otázky, zdá má být SSAM organizací výhradně slovanskou, se zde řešil ještě spor o počet hlasů jednotlivých hnutí-členů SSAM. J. LIS, *Słowiański Związek*, s. 312-313.

395 Tamtéž, s. 320.

396 Tamtéž, s. 337-338.

397 Tamtéž, s. 331-334.

398 V organizační praxi SSAM byl název obvykle používán v původní jazykové podobě, ale zapsaný latinkou, tedy „Sojuz Ukrajinských Studentiv Chliborobiv“.

399 Ostatně přinejmenším podle dochovaného organizačního návrhu padlo rozhodnutí, že do SUSCh musí vstoupit všichni členové SUCh, kteří jsou studenty. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 303, s. 16, *Організаційні норми*.

demokratickými zásadami.⁴⁰⁰

Přítom byl vstup ukrajinské organizace do SSAM schválen až na pražském kongresu na podzim r. 1926, tedy poté, co se SUCH stal čistě hetmanskou, monarchistickou organizací.

Ukrajincům se podařilo zaujmout především Poláky, jejichž organizace disponovaly v SSAM značným vlivem. Polští zástupci měli z členství Ukrajinců zpočátku obavy, ale ti je dokázali přesvědčit o tom, že agrární ideologie je nejlepší obranou proti nacionalismu. Díky tomu polští delegáti nakonec přijetí Ukrajinců podpořili. Není vyloučeno, že Poláci tak chtěli v SSAM oslabit pozice ruské emigrace.⁴⁰¹

Obdobím nejintenzivnější spolupráce byl rok 1926. Od léta se zástupci SUSCh účastnili všech zasedání prezidia SSAM. Ve dnech 31. října–1. listopadu se pak v Praze odehrál druhý kongres SSAM, kde se ukrajinští chliboroby objevili ve větším počtu a jejich sdružení bylo do Svazu definitivně přijato jako mimořádný člen (stejně jako organizace ruské emigrace). Akce probíhala na vysoké úrovni: místem jejího konání byl pražský Obecní dům, a na sjezdu vystoupil mimo jiné Milan Hodža, tehdejší československý ministr školství.⁴⁰² Členové SUSCh tentokrát pracovali i ve sjezdových komisích – M. Rossinevyč a S. Radzijeviskyj v komisi organizačně-programové, P. Zoc v komisi sociálně hospodářské a Dmytro Stopkevyč⁴⁰³ a Mychajlo Savčenko⁴⁰⁴ v komisi školské.⁴⁰⁵ S. Radzijeviskyj vystoupil s řečí, v níž stručně představil SUSCh a jeho činnost.

Naším úkolem není nyní mít velký počet členů, ale dosáhnout jejich kvality. Pracujeme na ideologii Agrarismu a to, že ukrajinští zemědělci v emigraci nemarní čas, dokazuje tato kniha (ukazuje Lysty do bratřích chliborobiv). To je naše vlastní zemědělská ideologie. Je specifická, protože vznikla pro Ukrajinu, ale zemědělci na celém světě tu najdou zajímavá společná místa. Pozorně sledujeme všechna agrární uskopení, studujeme je, a na základě našich současných i historických zkušeností jsme vytvořili svou ideu, svůj názor na úkoly *zelené internacionály* [zvýraznění M. T.], o něž se s Vámi rádi podělíme [...] O naše přijetí do SSAM neprosíme, jen nabízíme své názory.⁴⁰⁶

400 Vzhledem k nadpisu není nicméně jasné, zda jde o platné a používané stanovy. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 301, s. 1, *Статут "Українського Студентського Аграрного Союзу"*.

401 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 33, *До Центральної Управи Об'єднаних Хліборобських Організацій 13 листопада 1926*.

402 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 57, *Звіт Делегації від С.У.Х. в Ч.С.Р. на II. Конгресі Союзу Славянської Аграрної Молоді 31.Х.–2.ХІ.26*.

403 Člen SUCH, student hydrotechniky v Poděbradech. fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 320, s. 14, *Список членів Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*

404 Pražský člen SUCH, lesní inženýr, složil přísahu roku 1925. fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 320, s. 25, *Список членів Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*

405 Tamtéž, s. 58.

406 Tamtéž, s. 59. Jde pochopitelně o převyprávění řeči v závěrečné zprávě, ne o doslovný záznam. Originál je v

V archivu SUSCh se dochoval ještě jeden odlišný projev v češtině, určený také pro II. kongres SSAM. Bohužel není uvedeno, kdo byl jeho autorem a není také jasné, zda skutečně na sjezdu zazněl. Projev byl nicméně obsahově chudší, šlo spíše o nekritické přihlášení se k ideálům SSAM, bez zmínky o vlastní, ukrajinské ideologii:

úkolem toho přírodního zákona agrarismu tak i úkolem slovanstva jest přivésti lidstvo k lepšímu životu, jak agrarismus tak obrozené slovanstvo nechtějí znáti o utiskování a násilí. [...] Jsme šťastni, že můžeme se zúčastniti této veliké práce, bohužel nemůžeme to činiti doposud z mandátu od celého našeho národa, nemůžeme pouze proto, že národ náš v boji za osvobození sténá a krvácí pod jhem nelidského teroru...⁴⁰⁷

Vlastní náplň kongresu představovaly především vnitřní organizační záležitosti samotného SSAM, spojené se spory především mezi Čechy a Poláky. Pro Ukrajince samozřejmě i účast na tomto specifickém mezinárodním fóru představovala nemalý úspěch, jak zdůrazňovali v závěru zprávy z kongresu:

Po dlouhém a náročném úsilí dosáhli jsme cíle, který jsme si stanovili: vstoupili jsme do SSAM, díky čemuž naše organizace vstoupila na široké pole činnosti a ve spolupráci se zemědělci jiných národů má možnost blíže se seznámit s životem a zřízeními těchto národů a také jim přiblížit naši zemědělskou [chliborobskou] ideologii.⁴⁰⁸

V nedatovaném textu z druhé poloviny dvacátých let nacházíme podrobnější shrnutí kladů a záporů členství v SSAM:

Výhody našeho členství v SSAM: seznámení se s životem a zemědělským hnutím v jiných státech, propaganda ukrajinské zemědělské [chliborobské] ideje a seznámení cizinců s ukrajinským osvobozeneckým hnutím, účast na seminářích a kursech, které pořádá SSAM, kde musí zástupci různých organizací diskutovat o probíraných otázkách a vykládat je ze svého hlediska. Nevýhody: občas se stává, že některé organizace vnáší do života SSAM politiku.⁴⁰⁹

ukrajinštině.

407 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 303, s. 5, *Jménem Sojuzu Ukrajinských Chliborobů v Č.S.R. mám za čest pronést následující projev.*

408 Tamtéž, s. 63. Samo pečlivé vyhotovení velmi rozsáhlé a podrobné zprávy o 9 stranách strojopisu svědčí o tom, jaký význam byl kongresu přikládán. Autorem dochované zprávy byl M. Rossinevyč. Zpráva obsahuje i zmínku o pozitivním ohlasu kongresu v tisku a informaci, že P. Zoc publikoval o kongresu zprávu v pražském ukrajinském časopise *Studentskyj visnyk*. Tamtéž.

409 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 317, s. 1, *Союз Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*

Zdá se ovšem, že slova o „propagandě ukrajinské ideje“ byla poněkud nadnesená.

V srpnu 1928 se objevila zpráva o činnosti Sojuzu Ukrajinských Studentiv-Chliborobiv v časopise *Mladá slovanská dedina*.⁴¹⁰ Stala se tak v československém tisku zřejmě prvním a posledním autentickým vystoupením nejen SUSCh, ale vůbec jakékoliv ukrajinské monarchistické organizace. V článku se uvádělo, že SUSCh „je těsně spojen“ s SUCH a připomínalo se zde také založení SUCH v ČSR v roce 1922. Autoři uváděli, že členy sojuzu jsou ukrajinští studenti jak na vysokých školách českých v Praze, Příbrami a Bratislavě, tak i na školách ukrajinských (UVU v Praze, UHA v Poděbradech). Vlastní práce členů organizace se zmiňovala nanejvýš mlhavě, naopak podrobně se popisovalo těžké hmotné postavení ukrajinských studentů, které

jako nezbytný důsledek emigrantského postavení brzdí poněkud práci a nedává jí možnosti rozvinout ji tak, jak by bylo přáním Sojuzu, a není divu, že vedle otázek ideově programových a organizačních má se zabývatí otázkami rázu ryze existenčního jak pro jednotlivé členy, tak pro celý Sojuz. V poslední době, kdy mnozí členové sojuzu končí svá studia, tyto otázky stávají se stále více a více bolestnými, ba způsobují dokonce pomalé rozptylování se členstva... [...] V důsledku toho celkový počet členstva, čítající na začátku přes 100 členů (hlavně v Praze, Poděbradech, Mělníku, Bratislavě a Příbrami), zmenšil se na necelých 80 [...] někteří z odešedších odsud členů organisují nové filiálky (v Rumusku, Kanadě), kterých ovšem nebylo možno dosud přesně registrovati.

Na konci článku se nacházelo nepřilíživě srozumitelné ujištění, že „v případě možnosti návratu do vlasti přes veškeré obtíže Sojuz vykoná svědomitě svou úlohu.“ O zvláštní ukrajinské ideologii ani o hetmanu P. Skoropadském v článku opět nebylo ani zmínky.⁴¹¹ V druhé polovině roku 1928 SSAM intenzivně připravoval třetí číslo časopisu, kde se mělo objevit více příspěvků od všech členských organizací, avšak bohužel toto ani žádné další číslo *Mladé slovanské dediny* již nikdy nevyšlo.⁴¹²

Roku 1928 se P. Zoc účastnil Semináře pro slovanské agrární akademiky,⁴¹³ pořádaného

410 P. ZOC – M. ROSSINEVYČ, *Sojuz Ukrajinskich Studentiv-Chliborobiv v Praze*. In: *Mladá slovanská dedina*, č. 2, 1928, s. 32-33. Ve stejném čísle vyšel také text ukrajinské lidové písně Oj, prjadu, prjadu.

411 Tamtéž.

412 Předmětem těchto příspěvků měl být hlavní okruh činnosti organizace, dále lidové umění daného národa a stručná informace o některé domácí knize, pojednávající o tématu agrarismu. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 304, s. 86, *Svaz slovanské agrární mládeže, Č. j. 474/28 Pl-Př. Praha, dne 6. augusta 1928, Bratský Sojuz Ukrajinskich Studentiv chliborobiv, Praha*. Již pro druhé číslo *Mladé slovanské dediny* bylo zamýšleno zpracovat referát o knize V. Lypynského *Lysty do brativ chliborobiv*, avšak patrně nebyl nikdy napsán. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 302, s. 1, *Протокол засідання управи Союзу Укр. Студ. Хліборобів 22. I. 1928*.

413 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 146, *Прага, дня 22. серпня 1928 р., До Високоповажаного Пана Голови Гетьманської Управи, Берлін*.

Ústředním svazem agrárních akademiků v ČSR za pomoci studentské sekce SSAM a Svobodného učení selského. Seminář se konal v Opatovicích na Moravě 8.–22. července. Podle předběžného programu zde měli vystupovat vědci z Československa i jiných slovanských zemí.⁴¹⁴ V programu nacházíme mimo jiné jména ministra M. Hodži a filosofa Emanuela Rádra.⁴¹⁵ O filosofických základech agrárního hnutí zde přednášel slovinský filosof Franc Veber.⁴¹⁶ Když P. Zoc zmínil, že jeho názory jsou blízké názorům V. Lypynského, „projevil velký zájem, prosil, abych mu poskytl kontakt na p. Lypynského atd.[...] Má zájem o všechnu naši agrární literaturu, ale ukrajinsky rozumí špatně“.⁴¹⁷

Ve dnech 16.–18. května 1928 byly Praze československou agrární stranou pořádány Manifestační slavnosti československého zemědělského lidu, které měly demonstrovat „mohutné síly československých zemědělců“.⁴¹⁸ Účastnili se jich i členové SUSCh, ačkoliv není jisté, zda dorazilo všech 18, kteří měli na pozvání SSAM přijet z Poděbrad i z Podkarpatské Rusi.⁴¹⁹ Někteří z nich se na části plánovaných průvodů a shromáždění objevili dokonce v lidových krojích, pravděpodobně společně s jinými zástupci zemědělců z Podkarpatské Rusi.⁴²⁰

Na jaře 1928 zaslal předseda HUOChO M. Kočubej S. Radzijejskému v reakci na jeho dotaz „zda a jak se mají ukrajinští chliboroby podílet na mezinárodním agrárním hnutí“ dlouhý dopis, v němž jednoznačně odmítl jakoukoliv spolupráci hetmanců s evropskými agrárními stranami. Prohlásil, že agrární strany se „svou vnitřní podstatou ničím neliší od jiných stran – rozdíl je jen v heslech“ a že zemědělci jsou pro ně pouhým předmětem politiky – podobně jako dělnické strany organizují masy dělnictva. Sami politici představují „skupinu

414 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 304, s. 56, *Sváz slovanskej agrarnej mládeže, Študentská sekcia, Praha, dňa 26. júna 1928. Vážení kolegové.*

415 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 306, 1927, s. 68, *Ústřední svaz agrárních akademiků za podpory Svobodného učení selského a Svazu slovanské agrární mládeže pořádá pod protektorátem ministra Dr. Hodži Slovanské učení selské.*

416 France Veber (1890-1975), významý slovinský filosof, první profesor filosofie na lublaňské universitě. Ve dvacátých letech napsal knihu o slovanském agrárním hnutí: France WEBER, *Idejni temelji slovanskega agrarizma* [Ideové základy slovanského agrarismu], Ljubljana, 1927. Podle: *France Veber*, iz Wikipedije, proste enciklopedije, [online], [cit. 13. 04. 2011]. Dostupné z: <http://sl.wikipedia.org/wiki/France_Veber>. Srovnej také F. WEBER, *Idejni temelji slovanskega agrarizma* (autoreferát). In: *Mladá slovanská dedina*, č. 2, 1928, s. 22-23.

417 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 146, *Прага, дня 22. серпня 1928 р., До Високоповажаного Пана Голови Гетьманської Управи, Берлін.*

418 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 304, s. 71, *Svaz slovanské agrární mládeže, Praha, dňa 4. apríla 1928, Bratský Sojuz Ukrajinskich Studentiv Chlibor. Nusel – Údolí.*

419 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 306, 1927, s. 33, *Список членів, які мають приїхати до Праги на маніфестацію славість Č.S. lidu 16-18/V 1928.*

420 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 307, 1927, s. 12, *Прага, 21 червня 1928 року. Високоповажаний пане голово.*

zdeklasovaných inteligentů“, kteří tímto způsobem usilují o „parlamentní kariéru“. Jen díky tomu mohla, podle názoru M. Kočubeje, vzniknout tzv. zelená internacionála – „inteligenti nejsou spjati s půdou, nemají v sobě chápání vlasti v našem smyslu“ a tudíž se mohou, když přijmou „určitou doktrínu, v tomto případě doktrínu ‚agrarismu‘, ve jménu této doktríny spojovat do ‚internacionál‘ se stejnými inteligenty jiných národů proti jiným třídám své vlastní země.“ Naopak pro „rolníka [chliboroba], který je sám o sobě nositelem ideje teritorialismu, tedy jednoty všech obyvatel daného území ve jménu svého státu, jsou všechny ‚internacionály‘ absurdní.“ Vznik agrárních stran je podle něj jen příznakem krize zemědělského stavu v Evropě, způsobené slabostí jeho vládnoucí vrstvy. Vůdčí vrstvou by podle jeho názoru měla být aristokracie, která však v demokratické Evropě degeneruje. Jen klasokratické (tj. stavovské, korporativistické) zřízení může zajistit „organický proces regenerace vládnoucí vrstvy selekcí a přílivem nových sil“, ale nynější situace je taková, že „klasokratické zřízení bylo nahrazeno demokracií, [a proto] proces organické obnovy vládnoucí vrstvy získal neorganické, patologické formy“. Nově dorůstající elita zemědělců již nepřejímá zkušenosti, kulturu a historickou tradici staré vládnoucí vrstvy a místo toho „se setkává se zcela jí psychikou i světonázorem cizími politiky-inteligenty“. Výsledkem je, že „se buď stává pasivním objektem v rukou těchto profesionálů, nebo se pod jejich vlivem deklasuje, demoralizuje a ztrácí organický kontakt s rodným venkovem“. M. Kočubej podotýká, že „stranicko-demokratický princip“ tu vnáší chaos do zemědělské třídy „stejně jako kamkoliv jinam“. V závěru svého dopisu podotknul, že není žádoucí spolupracovat s tímto hnutím na organizační úrovni. Taková spolupráce by „mohla být na překážku tomu, aby v našich zemědělcích vykrytalizovalo vědomí jejich státních a třídních úkolů“. Jednotlivci nicméně mohou do těchto organizací vstupovat a vést v nich na základě pokynů z ústředí propagandu, směřující k ozdravení zemědělské třídy nejen na Ukrajině, ale i v těchto státech.⁴²¹

Na tento dopis velmi zevrubně odpověděl některý z členů SUSCh, nejpravděpodobněji P. Zoc. Pod silným dojmem ze zmiňovaných Manifestačních slavností pisatel tvrdil, že československá agrární strana představuje autentické zájmy českého rolnictva, a že její zástupci jsou „skutečnými vůdci“.⁴²² Obhajuje pozemkovou reformu jako vynucenou tím, že

421 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 304, s. 48-51, *Копія, Голова Гетьманської Управи, Берлін 7.5. 1928. До Ви. Пана інж. С. Радзієвського.*

422 Uvádí konkrétně A. Švehlu, M. Hodžu, Františka Staňka, Karla Viškovského a A. Prokūpka. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 307, s. 10, *Прага, 21 червня 1928 року. Високоповажаний Пане Голово.* Nepředvedl tak sice dokonalý politický přehled, když zmiňoval výrazně konzervativního F. Staňka jedním dechem vedle umírněných přívrženců A. Švehly, ale pravdou je, že kromě M. Hodži, jenž byl

bývalí „nečeskoslovenští“ majitelé půdy se stavěli proti českým národním zájmům. Poukazuje na to, že mezi českými zemědělci, a to i těmi, kteří jsou činní v politické organizaci, vládou „tradice a normy selského života“. Českoslovenští agráři jsou podle něj „zástupci stavovské organizace, byť i v demokratickém prostředí“ a v celé společnosti vládne porozumění a úcta k tradici. Jako příklady úcty k historické tradici pisatel uvádí „založení pomníku Přemyslu Oráči⁴²³, úcty k českým králům, pro něž se nyní připravují nové rakve, den lidových obyčejů, který byl vskutku příkladem úcty a lásky ke svému, ne jen jakousi předstíranou folkloristickou scénou československého státu.“ Zarážející je, že popíral samu existenci mezinárodního agrárního hnutí⁴²⁴ – údajně „proběhl pokus takové hnutí vytvořit, avšak dále než k iniciátorům se celá věc nedostala.“ Poté opakoval tvrzení československých agráriků, že v agrarismu, který je vlastně novou sociální naukou, je „dělník současně vlastníkem, [není zde] vykořisťovatele a vykořisťovaného nebo pána a raba jako v socialismu nebo kapitalismu“.⁴²⁵ SSAM podle něj neměl s „internacionálním agrárním hnutím“ nic společného a účast SÚCh v tomto „internacionálním hnutí“ byla starou záležitostí, aktuální naposledy v roce 1922. Psal, že „nyní se ohledně toho pokoušíme navázat spolupráci s odpovídajícími elementy jiných slovanských národů, hlavně samozřejmě proto, abychom je seznámili s naší všeukrajinskou věcí a hnutím chliborobů-hetmanců“. V závěru dopisu vyslovil poněkud neakademické⁴²⁶ tvrzení, že „porovnáváje díla Lypynského s díly předsedy československé strany Švehly konstatoval jsem záležející podobnost myšlenek, jako by se ti lidé nacházeli v jakémsi psychickém kontaktu.“⁴²⁷

Odpověď M. Kočubeje na obsáhlý dopis bohužel neznáme. Lze však uzavřít, že se členové SÚCh v ČSR nacházeli pod značným vlivem tehdy silného politického agrarismu a jeho specifické ideologie. Na rozdíl od jiných zemí, kde byly agrární strany slabé nebo

vystudovaným právníkem a měl blíže k inteligenci, tyto muži skutečně pracovali především v zemědělství a v zemědělských profesních organizacích. D. MILLER, *Antonín Švehla – mistr politických kompromisů*, Praha 2001, s. 121-130.

423 Jde o projekt agrární strany, prezentovaný během mezinárodního zemědělského veletrhu v březnu 1928. Před Pražským hradem měl být vystaven pomník mýtickému prvnímu přemyslovskému knížeti, avšak prezident Masaryk s tímto návrhem nesouhlasil a socha nakonec nebyla nikdy postavena. D. MILLER, *Antonín Švehla*, s. 197.

424 Přitom právě v květnu 1928, jen měsíc předtím, než byl dopis napsán, se konal I. sjezd MAB, které v té době již sdružovalo agrární strany z celé Evropy. J. ROKOSKÝ, *Formování Mezinárodního*, s. 96.

425 To je myšlenka např. M. Hodži, který řekl: „Marxismus rozdělil lidstvo šablonovitě na buržoazii, jíž jsou všichni zaměstnavatelé, a proletariát, jímž jsou jen zaměstnanci. Tu se objevila skupina, kde zaměstnavatel i zaměstnanec je v jedné osobě. Zemědělec zmařil všechny výpočty marxismu.“ M. HODŽA, *Mezinárodné styky zemedelcov*. In: *Mladá slovenská dedina*, č. 1, 1927, s. 10.

426 A. Švehla v podstatě žádné ucelené dílo nevytvořil, byl spíše praktickým politikem, není tedy jasné, co přesně měl pisatel dopisu na mysli.

427 Všechny citáty v tomto odstavci: NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 307, s. 9-15, *Прага, 21 червня 1928 року. Високоповажаний Пане Голово*.

roztříštěné, českoslovenští agrárníci představovali neopominutelnou politickou sílu – byli jakýmsi jádrem, kolem něhož se soustřeďovali zemědělci, od drobných rolníků po statkáře, a tato strana reálně zastupovala jejich zájmy.⁴²⁸ Zdá se, že některým ukrajinským přívržencům hetmanství, žijícím v ČSR, připadal tento model natolik inspirativní, že se ho snažili sloučit s koncepty klasokratického ukrajinského státu a „monarchie práce“, vytvořenými V. Lypynským.

Během druhé poloviny roku 1928 narůstaly potíže v komunikaci s ústředím SSAM. Většina chliborobů již své studium ukončila, mnoho bývalých studentů si našlo práci, přestěhovalo se a dopisy SSAM se nedostávaly ke svým adresátům.⁴²⁹ Spolupráce s SSAM trvala až do roku 1929, kdy SUSCh oficiálně vystoupil z SSAM a současně de facto ukončil svou činnost.⁴³⁰ Někteří z bývalých členů SUSCh zřejmě projevovali na osobní rovině zájem o spolupráci s československými agrárníky i v pozdějších letech. Konkrétně se to týká M. Rossinevyče, který během třicátých let podal přihlášku do agrární strany.⁴³¹ P. Zoc se odvolával na činnost v rámci SSAM, aby dokázal svou loajalitu vůči ČSR a získal československé občanství.⁴³² Jak dosvědčují dochované zápisy ze schůzí, právě P. Zoc a M. Rossinevyč byli nejaktivnějšími členy SUSCh. Jako předseda (M. Rossinevyč) a tajemník (P. Zoc) tvořili sami dva vedení celé organizace, jež nicméně byla po celou dobu své existence samostatná spíše jen formálně.⁴³³

428 D. MILLER, *Antonín Švehla*, s. 235.

429 SSAM si v dopisech opakovaně stěžoval, že nedostává žádné odpovědi. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 304, s. 81-82, *Svaz slovanské agrární mládeže, Č. j. 4/28 Pl-Há, Praha, 3. januára 1928. Bratský Sojuz Ukrajinsky Studentiv Chliborobiv, Praha – Nusle*; tamtéž, s. 126, *Svaz slovanské agrární mládeže, Č. j. 375/29 Pl./R, Praha 19. dubna 1929. Bratský Sajuz Ukrajinskich Studentiv Chliborobiv, Praha*; tamtéž, s. 126, *Svaz slovanské agrární mládeže; s. 143, Č. j. 856/29 V./R, Praha 19. dubna 1929. Sojuz Ukrajinskich Studentiv Chliborobiv v Praze*.

430 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 83-84, *Копія. Управа Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. Ч. 124. Прага, дня 21 вересня 1929 р. До Гетьманської Управи Об'єднаних Хлібор інших Класових Організацій в Берлін*.

431 Přihlášku podal 25. září 1937. Přijat však nebyl, zřejmě proto, že neměl československé občanství. NA, Praha, fond UM, karton č. 65, inv. č. 840-842, ing. Mykola Rossinevyč, 2962 223/37 *Přihláška za člena Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu*.

432 V příloze ke své žádosti o udělení československého občanství P. Zoc 14. října 1937 uváděl, že „byl vždy stoupencem myšlenky slovanské svornosti a jednoty a v tomto duchu jsem také pracoval, a to jak mezi svými spoluobčany, tak i na širším slovanském fóru.“ Na důkaz tohoto tvrzení ke své žádosti připojil také oba vydané výtisky časopisu *Mladá slovanská dedina* a *Studentskyj vistnyk* se svým článkem o II. kongresu SSAM. NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 13 226, sign. Z 1584/zoc paul, s. 103, *Vysokému ministerstvu vnitra Československé republiky v Praze*.

433 Viz NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 302, s. 1-2, *Протокол засідання управи Союзу Укр. Студ. Хліборобів 22. 2. 1928*; tamtéž, s. 3, *Протокол засідання управи Союзу Укр. Студ. Хліборобів 11. 1. 1928*.

3.3 Kulturní aktivity

3.3.1 Sdružení sv. Vladimíra Velkoknížete Ukrajiny-Rusi v Praze

V roce 1929 získala činnost hetmanců nový rozměr. V srpnu byla vytvořena iniciativní skupina pro založení sdružení kulturního charakteru. Během jednání, předcházejících vlastnímu založení spolku, se střetly dvě rozdílné koncepce: členové USCh Mykola Stefanovyč a M. Hrabyna se zamýšleli zabývat prací čistě na rovině kultury, vytvořit spíše krajanský spolek, sdružující emigranty z ukrajinského území bez ohledu na jejich národnost i politické přesvědčení. Na činnosti iniciativní skupiny se dále podíleli O. Šapoval a H. Derkač, členové HH, a R. Metelskyj. Ti všichni podporovali představu úžeji zaměřené hetmanské organizace, která by šířila „hetmanskou ideu“ mezi Malorusy⁴³⁴.

M. Hrabyna vyvinul neobyčejnou aktivitu a přesvědčil o přednostech svého plánu i ostatní členy iniciativní skupiny. Do rozhodování však zasáhlo berlínské ústředí a doporučilo založit organizaci čistě hetmanskou. V iniciativní skupině proto zvítězilo toto zaměření, což svědčí o značné autoritě ústředí, a to i v otázkách, které nemusely být nutně v jeho kompetenci. Založení nového spolku bylo totiž čistě soukromou iniciativou výše zmíněných hetmanců.⁴³⁵

V prosinci 1929 sdružení schválilo své stanovy.⁴³⁶ Na rozdíl od ostatních hetmanských organizací tedy působilo v ČSR v souladu se zákonem. Podle stanov bylo cílem jeho činnosti „sjednocování emigrantů, kteří pocházejí z ukrajinských zemí, cestou kulturního jejich sblížení, šíření mezi nimi ducha národnostní snášenlivosti, zásad křesťanské etiky a morálky i lásky k společné vlasti“.⁴³⁷ Jak zaznělo na ustavující schůzi, mělo sdružení navazovat kontakty i „s vhodnými místními českými institucemi a osobami“⁴³⁸.

434 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1929, s. 75, *До управи союзу Укр. Хліборобів в ЧСР. 20. IX. 1929. Прага*. Jako Malorusové (ukr. „Малороси“, česky jde v podstatě o starší synonymum slova Ukrajinec) byli označováni obyvatelé Ukrajiny slovanského původu, kteří se však neidentifikovali jako Ukrajinci, neměli zájem na ukrajinské samostatnosti a považovali se za příslušníky ruského národa s určitými místními (etnografickými) specifiky. Srovnej: С. МАЛАНЮК, *Книга спостережень*, Toronto 1966, s. 229-246. Takovým Malorusem byl v Praze například významný filosof a publicista Petr Savickij (1895-1968), narozený v Černihově na Ukrajině, ale píšící rusky. Podle: *Савицкий, Пётр Николаевич*, Материал из Википедии — свободной энциклопедии, [online], [cit. 13. 04. 2011] . Dostupné z: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Савицкий,_Пётр_Николаевич>.

435 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1929, s. 76-77, *До управи союзу Укр. Хліборобів в ЧСР. 20. IX. 1929. Прага*.

436 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 1, *Zemský úřad v Praze, č. 647057 ai 1929., 19 A-6978/1 1929. V Praze dne 18. prosince 1929. Pan Petro Skyba a soudr.*

437 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 3, *Stanovy – Sdružení sv. Vladimíra Velkoknížete Ukrajiny-Rusi v Praze*.

438 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 69, *Протокол Установчих зборів "Товариства Св. Володимира Великого Князя України-Руси в Празі"*.

Vlastní činnost byla z nejasných důvodů zahájena o něco později, na ustavující schůzi 15. února 1930. Po dlouhé době se do veřejného života vrátil V. Leontovyč, který byl roku 1922 jedním ze zakladatelů SUC. Starý a zchudlý⁴³⁹ ukrajinský spisovatel se stal předsedou nového sdružení. Mezi členy výboru nacházíme také generála Mychajla Omeljanovyče-Pavlenka. Slavnostní zahájení práce sdružení proběhlo 1. června 1930. Po úvodním slovu předsedy pronesl D. Dorošenko dvě přednášky: Doba sv. Vladimíra a Církev a revoluce na Ukrajině. Akce byla hodnocena pozitivně, neboť se kromě členů dostavily i „osoby z tzv. „maloruských kruhů““ a také „představitelé Donu a Kubáně“.⁴⁴⁰ Celkově přišlo asi 50 lidí.⁴⁴¹

Během roku si cestu do spolku našlo 25 členů.⁴⁴² Již první rok existence spolku přinesl zklamání – výbor organizoval málo akcí a členové se na nich neobjevovali. Pokud už byla uspořádána veřejná přednáška s nějakou účastí, šlo o jedno z klasických a oblíbených témat, jako například „Taras Ševčenko a Slovanství“, o němž promluvil literární vědec Leonid Bileckyj.⁴⁴³ Vyšlo jedno číslo informačního bulletinu, který sdružení rozeslalo různým institucím a příznivcům.⁴⁴⁴ Do širšího kulturního života se sdružení zapojilo nanejvýš zasíláním korespondence – za zmínku stojí dopis Národní radě u příležitosti úmrtí Aloise Jiráka.⁴⁴⁵ Ačkoliv ve zprávě z 20. dubna 1931 zazněla výzva k nápravě, život organizace pokračoval v přibližně stejných kolejích.⁴⁴⁶ Kromě několika přednášek se členové roku 1933 účastnili soukromé prohlídky archeologických vykopávek na Pražském hradě,⁴⁴⁷ která byla uspořádána díky Ivanu Borkovskému, ukrajinskému archeologovi, jenž zde po mnoho let pracoval.⁴⁴⁸

439 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 152, *Звіт Управи "Товариства Св. Володимира Великого Князя України-Руси в Празі" за час від 15 лютого 1930 до дня 20 квітня 1931*. K bídnému hmotnému postavení V. M. Leontovyče: I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 323.

440 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 153, *Звіт Управи "Товариства Св. Володимира Великого Князя України-Руси в Празі" за час від 15 лютого 1930 до дня 20 квітня 1931*. Patrně šlo o donské a kubáňské kozáky, kteří měli v Praze vlastní emigrantské organizace.

441 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 128, *Бюлетень ч. I. Управи товариства Св. Володимира Великого Князя України-Руси в Празі. Прага, 2-гого червня 1930*.

442 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 221-222, *Список членів*.

443 Tato přednáška měla být dokonce inzerována v českých novinách, byla tedy patrně proslovena česky. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 144, *Sdružení sv. Vladimíra velkoknížete Ukrajiny-Rusi v Praze, dne 6. března 1931. Redakce Národní politiky v Praze*.

444 Bulletin představovala 1 strana A4, rozmnožená buď cyklostylem nebo průklepově. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 128, *Бюлетень ч. I. Управи товариства Св. Володимира Великого Князя України-Руси в Празі. Прага, 2-гого червня 1930*.

445 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 105, *Praha, dne 14. března 1930. Slavné Národní Radě československé v Praze*.

446 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 155-156, *Звіт Управи "Товариства Св. Володимира Великого Князя України-Руси в Празі" за час від 15 лютого 1930 до дня 20 квітня 1931*.

447 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 163, *Slovutnému Pánu p. Dru Karlu Guthovi, řediteli historického oddělení Národního Musea, v Praze*.

448 Ivan Borkovský (1897-1976), původním jménem Ivan Borkovskij-Dunin. Ukrajinec z Haliče. Ve dvacátých

Po smrti Leontovyče roku 1933 se spolek odmlčel zcela. Až teprve v roce 1938 byla po několikaletém přerušení svolána další valná hromada.⁴⁴⁹ Kromě této schůze však sdružení nevyvinulo žádnou reálnou aktivitu a nedlouho po vzniku protektorátu se zlikvidovalo.⁴⁵⁰ Pražští hetmanci, ve své většině bývalí vojáci a technická inteligence, zřejmě neměli dostatečný potenciál, aby vlastními silami vedli skutečně smysluplnou a hodnotnou kulturní práci. D. Dorošenko, jenž byl bezesporu výraznou postavou kulturního života ukrajinské emigrace, byl v době vzniku zmíněného spolku přetížen prací na UNI-B, odkud dojížděl přednášet do Prahy na UVU i na Karlovu universitu, a nemohl se na jeho činnosti náležitě podílet.⁴⁵¹

3.4 Od počátku třicátých let do okupace

3.4.1 1930–31 – roky změn

Na konci dvacátých let bylo zřejmé, že je nezbytné provést reorganizaci celého hnutí. Dřívější centra jako Poděbrady a Mělník ztratila na významu. Mnoho členů SUCh, kteří ukončili svá studia, nyní pracovalo v různých částech republiky. Členů bylo k září roku 1929 prý 65, což znamená, že se jejich počet téměř nezměnil. Některé menší skupiny ale zcela zanikly a je pravděpodobné, že mnoho členů setrvalo v organizaci jen formálně.⁴⁵² Na schůzích zněla často ostrá kritika liknavého přístupu k členským povinnostem.⁴⁵³ Z těchto důvodů někdy docházelo i k dramatickým konfliktům, jako v případě roztržky mezi P. Zocem a M. Rossinevyčem.⁴⁵⁴ Na druhou stranu se poukazovalo na některé pozitivní momenty v

letech vystudoval v Praze archeologii, v letech 1925-1974 se věnoval arch. výzkumům na území Pražského hradu. *Ivan Borkovský*, Wikipedie, otevřená encyklopedie, [online], [cit. 13. 04. 2011]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ivan_Borkovský>.

449 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 199, Opis, *Sdružení sv. Vladimíra velkoknížete Ukrajiny-Rusi v Praze, dne 28. ledna 1938, P.T. Policejnímu ředitelství v Praze.*

450 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 215, *V Praze dne ...října 1939. P.T. Policejnímu ředitelství v Praze.*

451 T. PRYMAK, *Dmytro Doroshenko*, s. 35; I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський*, s. 363.

452 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 83-88, *Копія. Управа Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. Ч. 124. Прага, дня 21 вересня 1929 р. До Гетьманської Управи Об'єднаних Хліборобів інших Класових Організацій в Берлін, Список членів Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. складений 21. IX. 1929.* Například mělnická skupina byla z důvodu malého počtu členů oficiálně rozpuštěna s platností ode dne 19. dubna 1930. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s.155, *Протокол ч. 17 Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. з дня 24. V. 1930.*

453 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s.121, *Протокол ч. 9 Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. з дня 15. XI. 1929.*

454 P. Zoc prý nazval počínání výboru „sabotáží“. V reakci na to M. Rossinevyč na zasedání výboru SUCh v ČSR 3. dubna 1930 prohlásil, že jednotlivé místní skupiny nepřístupují odpovídajícím způsobem k plnění rozhodnutí výboru. Zvláště se to mělo týkat pražské skupiny SUCh, jejímž předsedou byl P. Zoc. Znovu zopakoval „že se nemůže na p. Zoce a p. Kaljužného spolehnout ohledně provedení toho nebo onoho

postavení organizace. Zatímco v prostředí demokraticky orientované ukrajinské emigrace docházelo podle tvrzení hetmanců k rozkladu, přívrženci P. Skoropadského zůstávali organizačně i ideologicky pevní.⁴⁵⁵

Hetmanci v Československu se nyní měli ve vzrůstající míře podílet na aktivitách hnutí jako celku. Do Prahy častěji zajížděli představitelé berlínského ústředí. V létě 1928 předával v Praze instrukce berlínského ústředí ohledně postoje k UNAKOTO V. Zalozeckij.⁴⁵⁶ V březnu 1930 se porady představitelů hetmanských organizací v ČSR účastnil jako zástupce ústředí I. Mirčuk.⁴⁵⁷ V létě roku 1929 v Praze pobýval M. Kočubej, předseda HUOChKO.⁴⁵⁸ Roku 1930 se stal J. Melnyk, dřívější předseda US, předsedou Rady přísežných.⁴⁵⁹ Tato pozice však nevyžadovala přestěhování do Berlína. Od roku 1934 žil J. Melnyk v Sevlušiči⁴⁶⁰ na Podkarpatské Rusi, do Berlína jezdil jen jednou ročně.⁴⁶¹ Do činnosti hnutí se od konce dvacátých let aktivněji zapojoval generál M. Omeljanovyč-Pavlenko, který byl po celá dvacátá léta čestným členem SUC. Zastával myšlenku těsnější spolupráce s ukrajinskými spolky i jiné než hetmanské orientace.⁴⁶² Jistou nevýhodou bylo, že generál udržoval spojení také s nejrůznějšími ukrajinskými vojenskými organizacemi, a jeho osoba proto vyvolávala stálý zájem bezpečnostních orgánů.⁴⁶³

rozhodnutí, [...] protože je neprovádějí tak, jak je třeba“. Ostatní členové nicméně soudili, že jde dost možná o čistě osobní spor. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s.136-137, *Протокол ч. 15 Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. з дня 3. IV. 1930*; tamtéž, s.155, *Протокол ч. 17 Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. з дня 24. V. 1930*.

455 Hrabyna v úvodu svého referátu ohledně reorganizace hnutí psal, že „v důsledku bankrotu UNR“ existují „příznivé podmínky pro hetmanskou práci“. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s.156, *Член Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. Инж. Микола Грабін. 23 травня 1930 року. м. Прага. Доклад в справі реорганізації Гетьманського життя на еміграції*.

456 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 328-329, 1928, s. 188, *Прага, дня 22. серпня 1928 р., До Високоповажаного Пана Голови Гетьманської Управи Берлін*.

457 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1930-31, s. 322, Ч. 270, *Протокол Народи представників Гетьманських Організацій в Ч.С.Р., що відбулася в присутності представника Гетьманської Управи дня 9-го березня 1930 року в салі Сміховського Півовару в Празі*.

458 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 146, *Протокол Ч. 5. Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. дня 5 вересня 1929 року*.

459 F. GOLCZEWSKI, *Deutsche und Ukrainer*, s. 486.

460 Dnes Vynohradiv v Zakarpatské oblasti Ukrajiny.

461 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1278, sign. 225-1278-4, *Presidium pro zemi podkarpatoruskou v Užhorodě, Číslo 1.326 pres. ai 1938. Užhorod, dne 2. února 1938, Ukrajinské hnutí – činnost, Presidiu ministerstva vnitra v Praze*.

462 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1930-31, s. 322-323, Ч. 270, *Протокол Народи представників Гетьманських Організацій в Ч.С.Р., ЩО відбулися в присутності предтавника Гетьманської Управи дня 9-го березня 1930 року в салі Сміховського Півовару в Празі*.

463 Za období dvacátých a třicátých let figuruje jeho jméno v až 23 složkách fondů Zpravodajské ústředny při policejním ředitelství Praha (ZÚS-AMV 200 a 201), prezidia Ministerstva vnitra (PMV-AMV 225), Zemského úřadu Praha (PZÚ-AMV 207) a Policejního ředitelství Praha II (PP-1931-40). V některých případech ovšem nejspíše jde o jeho bratra, Ivana Omeljanovyče-Pavlenka, ale i tak je počet zmínek o něm v porovnání s jinými činiteli hetmanského hnutí neobyčejně vysoký. Na základě: Zpráva Archivu bezpečnostních složek, odd. AF FMV – Na Struze, 9. 11. 2010. Vypracovala M. SOUKUPOVÁ.

Členové přispívali sbírkami na nově založený *Bjuleteň hetmanskoji upravy*, na jehož vydávání se měli podílet i autorsky.⁴⁶⁴ Byli také žádáni, aby psali do amerického hetmanského orgánu *Sič*.⁴⁶⁵ Hetmanci spolu s jinými především nacionalistickými organizacemi sestavili a podepsali memorandum Společnosti národů, žádající o možnost zapisovat do tzv. nansenovských pasů ukrajinskou národnost.⁴⁶⁶ Dalším polem působnosti bylo pořádání kulturních akcí v rámci výše zmíněného spolku s honosným názvem „Sdružení sv. Vladimíra Velkoknížete Ukrajiny-Rusi v Praze“.

V roce 1930 došlo v hnutí k rozkolu v evropském měřítku. V. Lypynskij ztratil své postavení předsedy Rady a berlínské ústředí, které měl nyní pevně v rukách P. Skoropadskij a jeho věrní, se transformovalo ve směru „realpolitik“ – místo nepraktického idealismu izolovaného V. Lypynského nastupovala snaha získávat drobné výhody a postupovat k dosažení vytčených, byť nesmírně vzdálených cílů.⁴⁶⁷ Mezi hetmanci v ČSR se s ohlasy tohoto konfliktu v podstatě nesetkáváme. Zdá se, že sympatie pražských členů hnutí stály jednoznačně na straně P. Skoropadského. Jediným odrazem napjaté situace byl list V. Lypynského, adresovaný M. Hrabynovi. Tento člen výboru SUCH v ČSR zřejmě obviňoval V. Lypynského ve svém dopise, jenž není znám, že veden vlastní tížností vnáší do hetmanského hnutí nesoulad.⁴⁶⁸ Po smrti V. Lypynského pak jako by neshody byly ihned zapomenuty. 20. června 1931 se v Praze konala panychida po V. Lypynském.⁴⁶⁹ Právě v ČSR vyšly dvě knihy, jež měly být zesnulému ideologovi hetmanství jistou posmrtnou poctou.⁴⁷⁰ V. Muraško pronesl na schůzi výboru pro uctění památky V. Lypynského řeč, v níž zdůraznil význam jeho děl pro každého Ukrajince.⁴⁷¹

464 29. listopadu. 1929 děkoval Kočubej za 130 Kč, zaslaných na tisk dalšího čísla *Bjuletenu hetmanskoji upravy*. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1929, s. 41, *Голова Гетьманської Управи. 18. XI. 29. Ванзее. До пана Голови Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р.*

465 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1930-31, s. 132-133, *До Управи Союзу Українських Хліборобів в чср. Прага.*

466 Na spolupráci se podílela OUN, spolek proukrajinsky orientovaných Kubáňců a blíže neznámý spolek Jednota (Товариство Єдність). (NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1930-31, s. 337. *Протокол інформаційних сходин в справі меморандума до ліги націй про означування в Хансенівських паспортах Української Національності, що відбулись дня 17. березня 1930.* Berlínské ústředí soudilo, že v této záležitosti je třeba utvořit širší „národní frontu“. Tamtéž, s. 347, *Гетьманська Управа Обєднаних Хліборобських та інших Класових Організацій. 6. III. 1930. Берлін. ч. 248. До ВПП. Голови "Українського Стягу" П. Мельника в Подєбрадах.*

467 K. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 84-96. Viz také kapitulu 2.1.4.

468 P. ЗАЛУЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Литинський*, s.326-327.

469 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 16, inv. č. 123, s. 162, *V sobotu [pozvánka na panychidu]*.

470 *В. Литинський як ідеолог а політик*, Užhorod 1931; O. СКОРОПИС-ЙОЛТУХОВСЬКИЙ, *Пам'яті Литинського*, Užhorod 1931;

471 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1280, sign. 225-1280-4, *Číslo 17.535 pres. ai 1932. Věc: Ukrajinské hnutí zahraniční v ČSR. -Inž. Atanasev Muraško. Užhorod, dne 18. listop. 1932*

Na první hetmanský sjezd v Berlíně, kde se měly řešit problémy hnutí v celoevropské perspektivě, byl vyslán V. Muraško, který, ač již několik let pracoval v odlehleém Užhorodě, zastával od roku 1929 opět funkci předsedy SUCh v ČSR.⁴⁷² Zajímavou skutečností je, že po sjezdu, na počátku roku 1931, navštívil P. Skoropadskij české vyslanectví v Berlíně a předal zde memorandum popisující historický vývoj a cíle hetmanského hnutí. Ze zprávy československého chargé d'affaires Blahože vyplývá, že mezi P. Skoropadským a pracovníky velvyslanectví došlo k delší rozmluvě, při níž byla zmíněna nejen současná mezinárodněpolitická orientace hetmanského hnutí, ale i hetmanovy rodinné poměry. P. Skoropadskij také projevil zájem navštívit v budoucnu ČSR.⁴⁷³

V memorandu se na několika stranách rozebírala historie hetmanství P. Skoropadského v roce 1918. Smyslem této analýzy bylo zřejmě dokázat, že spolupráce hetmana s Němci byla v té době vynucena okolnostmi. Dále byly nastíněny současné cíle hetmanského hnutí. V memorandu se zmiňovalo, že P. Skoropadskij má v hnutí pozici odpovídající postavení konstitučního panovníka. Za „konkrétní [...] úkol“ označovali hetmanci „samostatnost Ukrajiny v hranicích přibližně nyní existující sovětské republiky“. Těm částem ukrajinského území, které patří k sousedním státům, by podle mínění hetmanců měla být poskytnuta autonomie. V zájmu Ukrajiny by podle nich bylo „utvoření takových mezinárodních vztahů, za jakých Německo mělo by zájem na pádu moskevského revolučního centra a ne na jeho dalším upevňování“. Revoluce, která by vedla k osvobození Ukrajiny, se v danou chvíli považovala za nemožnou, mělo se však za to, že jednou nastanou příznivější okolnosti. A „právě pro tento okamžik hetmanci připravují svou organizaci“.⁴⁷⁴

Nezdá se, že by memorandum mělo na československá oficiální místa nějaký vliv. Odpověď ministerstva zahraničí berlínskému vyslanectví se omezila na upozornění, že „příjezd Pavla Skoropadského není vítaný“.⁴⁷⁵

Díky iniciativě V. Muraška a dalších absolventů UHA, působících na Podkarpatské Rusi, byla v červnu 1930 založena místní skupina SUCh.⁴⁷⁶ Na její činnosti se podíleli

472 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 48, inv. č. 328-329, 1928, s. 230, *Голова Союзу Українських Хліб. в Ч.С.Р. Ч. 352. Прага, 31. липня 1930. Брату Хлібороби!*

473 Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, Politické věci – Ukrajinci – Varia, *Висланectví Československé republiky v Berlíně, Č. 161/31 res, 4. února 1931, Nacionální hnutí na Ukrajině. Důvěrné. Ministerstvu zahraničních věcí v Praze.*

474 Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, Politické věci – Ukrajinci – Varia, *Heťmanské hnutí* [memorandum].

475 Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, Politické věci – Ukrajinci – Varia, *K č. 161/31 res ze dne 4. února 1931.*

476 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 228, *Копія, Протокол ч. 1. о засіданні Управи Підкарпатської Групи Союзу Укр. Хліборобів в Ч.С.Р.*

především emigranti. Na sklonku dvacátých let probíhala zdlouhavá jednání s agrárníky o vzájemné spolupráci v podkarpatské politice. Rozhovory vedl P. Zoc s jistým Borůvkou.⁴⁷⁷ Hlavním cílem hetmanců podle něj bylo získat na Podkarpatské Rusi vlastní tiskový orgán, pomocí něhož by zde mohli aktivně podporovat agrární stranu. Nakonec však k žádné dohodě nedošlo⁴⁷⁸ – patrně proto, že československá agrární strana měla jako etablovaná politická síla se zastoupením v parlamentu na Podkarpatské Rusi nesrovnatelně větší podporu a SUCH jí sotva měl co nabídnout.

Na konci roku 1930 se přistoupilo k celkové reorganizaci hnutí. Dne 29. prosince 1930 vznikl Svaz zemědělců-hetmanců (Союз хліборобів-гетьманців – dále jen SChH). Původní SUCH byl, stejně jako US a HH, formálně likvidován na V. sjezdu SUCH v ČSR v květnu 1931.⁴⁷⁹ Materiály hnutí působícího pod novým názvem jsem bohužel v pražských archivech nenalezl. Pro celá třicátá léta tedy zůstávají jedinými prameny policejní zprávy o činnosti ukrajinské emigrace, případně protokoly, sepsané s jednotlivými členy hnutí po jejich zadržení.

V letech 1931 a 1933 vyšla v Praze dvě čísla publikace *Zbirnyk chliborobskojj Ukrajiny*, který se stala platformou Bratrstva ukrajinských klasokratů-monarchistů, hetmanců. Pražským členem Bratrstva byl R. Metelskyj, o němž máme bohužel jen minimum informací. Víme, že šlo o emigranta ze západní Ukrajiny, jenž ještě na sklonku dvacátých let spolupracoval s pražskými členy SUCH při založení spolku sv. Vladimíra jako „zástupce hetmanců z Haliče“.⁴⁸⁰ Organizace jako taková neměla s ČSR nic společného, její členové žili roztroušeni v různých evropských zemích a vzájemná komunikace se odehrávala především prostřednictvím dopisů.⁴⁸¹

477 O této postavě jsem bohužel v prostudované literatuře a pramenech nenalezl bližší informace.

478 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 315, s. 25-26, *Протокол Засідання 4 Звичайного Делегатського Зїзду Українських Хліборобів в Ч.С.Р. 10 лютого 1929р. в м. Подебрадех.*

479 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1930-31, s. 127-128, *Управа Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. "20" квітня 1931 р., м. Прага, До ВПП. Членів союзу українських хліборобів в Ч.С.Р.*

480 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, 1929, s. 75-77, *До управи союзу Укр. Хліборобів в ЧСР. 20. IX. 1929. Прага.*

481 K. ГАЛУШКО, *Консерватор на тлі*, s. 96-102. Roman Metelskyj (1896-?) „V Československu žil od první poloviny dvacátých let, Byl tajemníkem Evangelické církve metodistické v Praze. Od třicátých let byl československým občanem.“ V roce 1945 byl odvečen sovětskými bezpečnostními orgány a zemřel neznámo kde a kdy. V. BYSTROV, *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945-1955*, Praha 2003, s. 112.

3.4.2 Hetmanské hnutí a československé bezpečnostní orgány

Hnutí P. Skoropadského jako celek bylo v analýzách, vypracovávaných pro československá úřední místa, posuzováno převážně negativně, především v důsledku jeho těsných vazeb na Německo.⁴⁸² Hodnocení však záleželo především na tom, v jakých vztazích s německou vládou se P. Skoropadskyj a jeho organizace právě nacházeli, či spíše jak se tyto vztahy v daném období prezentovaly navenek.⁴⁸³ Po Hitlerově nástupu k moci převládlo přesvědčení, že P. Skoropadskyj s ním těsně spolupracuje, což pochopitelně vedlo k ostrážitějšímu postoji vůči jeho přívržencům v ČSR.⁴⁸⁴

Pozornost se věnovala i aktivitám přívrženců P. Skoropadského v dalších zemích, konkrétně ve Velké Británii a v Polsku.⁴⁸⁵ Neznámou osobou nebyl ani V. Lypynskyj, ačkoliv informace o něm byly často nepřesné a zavádějící.⁴⁸⁶ Velmi rozsáhlou zprávu o rozkolu mezi P. Skoropadským a V. Lypynským vypracoval velvyslanec ČSR ve Varšavě, V. Girs, přičemž vycházel především z informací, obsažených v publikaci *Zbirnyk chliborobskojj Ukrajiny*, vydané r. 1931 v Praze.⁴⁸⁷ Velvyslanec ČSR ve Velké Británii, Jan Masaryk, sledoval činnost zástupce P. Skoropadského v Londýně, V. Korostovce.⁴⁸⁸ Zmiňovaly se dokonce i úspěchy ukrajinského monarchistického hnutí v Severní Americe.⁴⁸⁹

Značný zájem vzbudila informace, otištěná prý americkými ukrajinskými novinami *Pravda*, že dojde k „dynastickému“ sňatku mezi Vilémem Habsburským a jednou z dcer P.

482 Např. ve zprávě, vypracované roku 1935 Ministerstvem národní obrany, se uvádělo: „Skoropadskyj svou skupinu přímo zaprodal Německu“. NA, Praha, fond AMV 207, karton č. 906, sign. 207-906-3, s. 14, *Ministerstvo národní obrany. Čj. 10618 Taj. hl. št. 2. odděl. 1935, Ukrajinská emigrace a její vztahy k Československu a jiným státům. Ev. čís. 42.*

483 Viz např.: NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1544, sign. 42/v-84/27, s. 64-65, *Presidium zemského úřadu v Praze, V Praze dne 17. srpna 1933. Čís. 15.172. Ukrajinská otázka, činnost Skoropadského, Presidiu policejního ředitelství v Praze*

484 Ve zprávě z roku 1935 se psalo „Skoropadský jest stále v dobrých stycích s vedoucími činiteli hitlerismu v Německu, jmenovitě pak s Hitlerovým rádcem v zahraniční politice, Rosenbergem“. NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 57-58, *Čj. 17.758 pr. ai 35 I. Organizace Ukrajinské emigrace, jmenovitě Konovalcova Ukrajinská organizace nacionalistická. Presidiu zemského úřadu v Praze.*

485 Viz např. NA, Praha, fond AMV 207, karton č. 906, sign. 207-906-3, s. 11-18, *Ministerstvo národní obrany. Čj. 10618 Taj. hl. št. 2. odděl. 1935, Ukrajinská emigrace a její vztahy k Československu a jiným státům. Ev. čís. 42.*

486 Ve zprávě z roku 1938 je například jmenován jako „generál Lipinský“, který měl působit v Polsku. NA, Praha, fond AMV 202, karton č. 76, sign. 202-76-17, s. 4, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě, Číslo 1763/1536 Czds, V Užhorodě dne 13. května 1938, Věc: Svaz ukrajinských hetmanců s ústředím v Berlíně – podvratná protistátní činnost v Československu a v Polsku, Presidiu ministerstva vnitra v Praze.*

487 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1280, sign. 225-1280-4, s. 188-194, *Výslanectví ČSR ve Varšavě. Opis, Č. j. 2626/33, Zpráva běžná č. 34, Varšava, dne 1. března 1933.*

488 Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, Politické věci – Ukrajinci – Varia, *Výslanectví Československé republiky, London, č. 116dův./1933, V Londýně, dne 5. dubna 1933.*

489 NA, Praha, fond AMV 207, karton č. 906, sign. 207-906-3, s. 18, *Ministerstvo národní obrany. Čj. 10618 Taj. hl. št. 2. odděl. 1935, Ukrajinská emigrace a její vztahy k Československu a jiným státům. Ev. čís. 42.*

Skoropadského. Značný ohlas této nepodložené zprávy dokládá, jak vážně byly v českém prostředí chápány snahy Viléma Habsburského prosadit se na mezinárodní scéně coby seriózní uchazeč o ukrajinský trůn. Pravděpodobně tu hrály roli i obavy z restaurace Habsburků ve středoevropském prostoru.⁴⁹⁰

Československá policie a zpravodajské služby věnovaly činnosti nového ukrajinského hnutí pozornost od samého počátku. Dokonce již předtím, než byl v Praze založen SUCH, objevily se nejasné a hrozivě znějící zvěsti o pražském působení teroristické organizace řízené hetmanem Skoropadským. Brzy se však ukázalo, že tyto zprávy nemají mnoho společného s realitou.⁴⁹¹ Vznik SUCH v dostatečné míře osvětlili aktivní čeští novináři, dobře obeznámení s prostředím ukrajinské emigrace. Ne zcela neutrální články z pera redaktorů Charváta a Švarce posloužily jako podklad pro několik policejních zpráv.⁴⁹²

Již v lednu 1923 vyvolalo domnělé násilné vystoupení chliborobů v Poděbradech potřebu zjistit o nové organizaci více. Narychlo sepsané zprávy však leckdy obsahovaly nepodložené či nejasné údaje.⁴⁹³ Po ukončení vyšetřování pokusu o vraždu M. Šapovala pozornost věnovaná poděbradským studentům ochabla. Jen V. Muraško, nejvýraznější postava mezi členy SUCH v Poděbradech, zůstával i nadále předmětem zájmu policie.⁴⁹⁴ Na to, že

490 NA, Praha, fond PP 1921-1930, karton č. 373, sign. P 74/2, *Presidium policejního ředitelství v Praze, č. j. 14.868 r. 1927, Ukrajinská monarchistická propaganda /Vasil Vjšivanyj/. Presidiu ministerstva vnitra v Praze.* Přitom podobné zvěsti se šířily již od jara 1921. T. SNYDER, *The Red Prince*, s. 139.

491 V Praze byl podle této zprávy založen „Sojuz Hetmancov, dirigovaný z Berlína“, který se měl zabývat „terorem proti každému jednotlivci a akci, směřující proti monarchii ukrajinské v čele se Skoropadským“. Tato organizace prý využívala „mladíky, postavené v bídě, aby podnikali atentáty na osoby, ruským monarchistům nepřiznivé.“ Zavražděn měl být také ministr Beneš. NA, Praha, fond PP 1921-1930, karton č. 373, sign. P 74/2, *Důvěrné, 25. srp. 1922, Dle věrohodné zprávy...*; tamtéž, *Presidium zemské správy politické v Praze. Č. 29240. V Praze, dne 10. září 1922. Teroristická ukrajinská organizace v Praze. Presidiu policejního ředitelství v Praze; tamtéž, 29. VIII. 1922, 10363 pr. Presidiu ministerstva vnitra v Praze.*

492 Např.: NA, Praha, fond PP 1921-1930, karton č. 373, sign. P 74/2, *V Praze, dne 20. I. 1926. Zpráva.* Zde je popis založení SUCH podán zcela na základě zpráv, které přinesly Československé noviny: *Ukrajínští monarchisté, Československé noviny, č. 167 (1.10.), 1922, s. 4; Porada ukrajinských monarchistů, Československé noviny, č. 168 (3.10.), 1922, s. 3; Porada ukrajinských monarchistů, Československé noviny, č. 170 (5.10.), 1922, s. 3-4.* Dále také: NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 24-25, *Opis zprávy Policejního ředitelství v Praze Zemské správě politické v Praze ze dne 11. listopadu 1922.*

493 Např.: NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 280, sign. 225-280-6, s. 10-11, *Okresní četnické velit. v Poděbradech, Č. J. 168 dův. Ukrajinská Hospodářská akademie v Poděbradech, poměry, Zemskému četnickému velitelství pro Čechy, dne 12. září 1923.* Tato zpráva obsahuje mnoho překvapivých podrobností, které nikde jinde nenalzáme. Autor uvádí, že ukrajínští monarchisté se dělí na okřabristy a děkabristy. Kromě toho tvrdí, že v Poděbradech existují mimo jiné strana kadetů (tj. konstitučních demokratů) a strana národní svobody (tj. zřejmě narodovolci, teroristická organizace v carském Rusku). Mezi studenty pak podle něj existuje „volné združení Georgejevských kavalerů [nejvyšší vojenské vyznamenání v carském Rusku]“. Pisatel se patrně nacházel pod silným vlivem ruské literatury. Dále také: Tamtéž, s. 29-32, č. 951 1923, 16. I. 1923, *Ukrajinské studentstvo v Poděbradech, domnělý atentát na profesora Šapovala; tamtéž, s. 26-28, Opis k čís. 4410 pr ai 1923 Okresní zpráva politická v Poděbradech, Dne 6. února 1923, Ukrajinské studentstvo v Poděbradech, domnělý atentát na Šapovala.*

494 Presidium zemské správy politické žádalo, aby mu byla podána „bližší informace o politické činnosti

někteří členové hnutí přicházeli do styku s policií častěji, než by jim bylo vhod, si ostatně v roce 1926 výbor poděbradské skupiny SUCH stěžoval i berlínskému ústředí.⁴⁹⁵ Naopak spolupráce s MAB mohla působit jako „polehčující okolnost“. Ukrajinská strana, organizovaná „po způsobu naší agrární strany“, pravděpodobně nevypadala příliš nebezpečně.⁴⁹⁶ Některé analýzy zachytily i rozpory mezi křídlem hetmanským a republikánským, avšak od konce dvacátých let se již s žádnými informacemi o „chliborobech-demokratech“ nesetkáváme.⁴⁹⁷

Ve třicátých letech lze pozorovat podstatně bdělejší přístup bezpečnostních složek k ukrajinským hetmancům. Velmi podrobné informace získalo policejní ředitelství o sjezdu hetmanců v červenci 1930 v Berlíně.⁴⁹⁸ Patrně to nebylo bez souvislosti s tím, že P. Skoropadskyj se podle tvrzení V. Lypynského vzdal nároků na území Podkarpatské Rusi, jež bylo součástí Československa, a „přenechal“ ho výměnou za určitou finanční podporu Maďarům.⁴⁹⁹ Československá strana byla nucena konstatovat, že „hnutí Skoropadského [je] hnutí monarchistické, revisionistické, pracující s monarchistickými kruhy německými, italskými, a maďarskými k odtržení Podkarpatské Rusi a připojení jí k Maďarsku.“⁵⁰⁰

Ve třicátých let byl přinejmenším jednou zabaven *Bjuleteň hetmanskoji upravy*⁵⁰¹ a v

studenta Muraška z Poděbrad.“: NA, Praha, fond PP 1921-1930, karton č. 373, sign. P 74/2, *Presidium zemské správy politické v Praze, V Praze, dne 28. února 1926, Čís. 4446, Ukrajinská monarchistická propaganda, Presidiu policejního ředitelství v Praze.*

495 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 318, s. 37-38, *До Центральної Управи Обєднаних Хліборобських Організацій (копія).*

496 NA, Praha, fond PP 1921-1930, karton č. 373, sign. P 74/2, *Opis. Okresní správa politická v Poděbradech. Čís. 41 pres. Dne 22. ledna 1926. Ukrajinská monarchistická propaganda.*

497 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 642, sign. 225-642-5, s. 18-19, *Okresní správa politická v Poděbradech. K č. 673 pres. ze dne 2. XII. 1927 – Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech – Její založení a organisace. Politické cíle a chování ukrajinské emigrace*; NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 378-415, *Opis. Ukrajinská emigrace, organisace – politické snahy. /č. j. 17.912 pr./*. Tato rozsáhlá zpráva je dost možná dílem N. Horbanjuka (jak lze usoudit na základě velkého množství informací, týkajících se hnutí I. Poltavce-Ostrjanyci a dále proto, že „vláda“, zvaná „Národní vláda odbojných vzbouřených ukrajinských kozáků“, existující v Praze v létě 1928, jejímiž členy byli kromě N. Horbanjuka a Volodymyra Bilouse-Savčenka odpadlí členové NOF, je zde pojímána jako zcela seriózní politická instituce, srovnej s. 385-391, 402-405) a obsahuje mnoho odvážných tvrzení. K otázce chliborobů monarchistické orientace a chliborobů-demokratů srovnej s. 391-394, 409.

498 Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, Politické věci – Ukrajinci – Varia, *Presidium ministerstva vnitra, č. 6035. V Praze, dne 1. května 1931. Ukrajinská emigrace, činnost.* Není nicméně jasné, zda příloha této zprávy, obšírně popisující hetmanský sjezd v Berlíně, nebyla prostě opsána z některého ze zabavených čísel *Bjuletenu hetmanskoji upravy*, které jsme neměli možnost prozkoumat.

499 Více viz B. ЛИПИНСЬКИЙ, *Комунікат*. In: *Збірник хліборобської України (неперіодичний орган), том I., рік 1931, Praha, s. 23-27.*

500 NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1544, sign. 42/v-84/27, s. 64-65, *Presidium zemského úřadu v Praze, V Praze dne 17. srpna 1933. Čís. 15.172. Ukrajinská otázka, činnost Skoropadského, Presidiu policejního ředitelství v Praze.* O případných stycích Skoropadského hnutí s Itálií není nic bližšího známo.

501 Roku 1931 ve Velkém Bočkově: NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1280, sign. 225-1280-4, s. 53, *Presidium zemského úřadu pro Zemi Podkarpatoruskou, Čís. 1505 pres. ai 1931. V Užhorodě dne 13. února 1931, V. Bočkov /okr. Rachov/ rozmach ukrajinské agitace. Presidiu ministerstva vnitra v Praze;*

lednu 1932 došlo k zákazu jeho zasílání do ČSR. Jednotlivá čísla časopisu byla podrobena důkladnému zkoumání, o čemž svědčí vpisky a podtržená místa v nalezených exemplářích. Pozornost policie se soustředila zvláště na to, zda hetmanské hnutí usiluje nebo neusiluje o narušení územní integrity ČSR.⁵⁰² I přes stálý zájem, věnovaný ve třicátých letech hetmancům, docházelo často k tomu, že si zprávy protiřečily a opakovaně se vracely k už jednou zdánlivě vyřešeným problémům.⁵⁰³ K často se opakujícím nepodloženým tvrzením patřilo například to, že P. Skoropadskyj je velmi bohatý.⁵⁰⁴

Vlivným představitelem berlínského ústředí v ČSR se ve třicátých letech stal Borys Homzyn. Usadil se v Černošicích, odkud přispíval do různých hetmanských časopisů.⁵⁰⁵ Zřejmě odpovídal i za šíření *Bjuletenu* v republice. Ačkoliv bylo zasílání časopisu na území republiky zakázáno, roku 1934 policie zjistila, že B. Homzyn dostal balík 30 výtisků.⁵⁰⁶ *Bjuleteň hetmanskouj upravu* sice kupovaly také některé ukrajinské knihovny či čítárny,⁵⁰⁷ je ale pravděpodobné, že velká většina výtisků tohoto cyklostylovaného, tedy formou málo atraktivního periodika byla určena přímo členům hnutí. Docházíme tedy k závěru, že v ČSR v té době žilo alespoň 30 víceméně aktivních hetmanců, kteří odebírali tento časopis přesto, že jeho přechovávání mohlo být spojeno s určitým rizikem.

Ve třicátých letech se patrně stalo jedním z center hetmanského hnutí také Brno.

502 NA, Praha, fond AMV 202, karton č. 76, sign. 202-76-17, s. 2, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě, Číslo 1763/1536 Czds, V Užhorodě dne 13. května 1938, Věc: Svaz ukrajinských hetmanců s ústředím v Berlíně – podvratná protistátní činnost v Československu a v Polsku, Presidiu ministerstva vnitra v Praze.*

503 Např. Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, Politické věci – Ukrajinci – Varia, *Presidium ministerstva vnitra, č. 6035. V Praze, dne 1. května 1931. Ukrajinská emigrace, činnost*; NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1544, sign. 42/v-84/27, s. 64-65, *Presidium zemského úřadu v Praze, V Praze dne 17. srpna 1933. Čís. 15.172. Ukrajinská otázka, činnost Skoropadského, Presidiu policejního ředitelství v Praze*; NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 950, sign. 225-950-13, *Zpráva o politické činnosti ukrajinské emigrace v Evropě podle informace u ing. Semena Loščenska*

504 Podle zprávy z roku 1935 měl být Skoropadskyj „jedním z hlavních akcionářů průmyslové banky v Hamburku“ a dostávat podporu od německých průmyslníků i monarchistů. NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 57-58, *Čj. 17.758 pr. ai 35 I. Organisaace Ukrajinské emigrace, jmenovitě Konovalecova Ukrajinská organisace nacionalistická. Presidiu zemského úřadu v Praze.*

505 Borys Homzyn (1887-1965), potomek ruské šlechtické rodiny, usazené na Ukrajině. Důstojník jezdeckva. V letech 1918-1923 sloužil v ukrajinské armádě, stal se podplukovníkem. Od roku 1923 žil v Československu. V letech 1923-1927 studoval na ukrajinském Pedagogickém institutu Mykoly Drahomanova, kde později také pracoval jako asistent. Psal básně a vzpomínky. Za druhé světové války žil v Německu a stál v čele Skoropadského vojenského štábu. Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус*, s. 114; NA, Praha, fond PŘ 1931-1940, karton č. 6 645, sign. H 3064/7thonzin boris, s. 36, *Žádost o průkaz totožnosti pro ruské uprchlíky.*

506 NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 783, sign. 42/h-55/38, s. 4, *Policejní ředitelství v Mostě žádá dotazníkem bez č. j. ze dne 4.10.1937 o informaci o B. Honzinovi.*

507 Do čítárny místní Prosvity ve Velkém Bočkově došlo přímo z Berlína několik výtisků *Bjuletenu*, které následně „důvěrnou cestou“ získala zdejší četnická stanice. NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1280, sign. 225-1280-4, s. 53, *Presidium zemského úřadu pro Zemi Podkarpatoruskou, Čís. 1505 pres. ai 1931. V Užhorodě dne 13. února 1931, V. Bočkov /okr. Rachov/ rozmach ukrajinské agitace. Presidiu ministerstva vnitra v Praze.*

Dočasně zde bydlel P. Zoc⁵⁰⁸ a zajížděl sem i Semen Loščenko, jenž byl referentem sportovně-vojenského oddělení v berlínském ústředí.⁵⁰⁹ V prosinci 1933 policie provedla domovní prohlídku u jistého Andreje Švece, přítele S. Loščenka. Když se o tom S. Loščenko dozvěděl, přijel do Brna, kde se ohlásil na policejním komisařství. Policie ho následně vyslechla a na základě jím sdělených informací sestavila obsáhlou zprávu. S. Loščenko pravděpodobně chtěl československé úřady přesvědčit o tom, že hetmanské hnutí nepředstavuje pro ČSR nebezpečí a zabránit tak dalšímu a rozsáhlejšímu vyšetřování. Přesto se většina osob, jež S. Loščenko zmínil, nevyhnula výslechům. Po zhodnocení jejich výpovědí však policie došla k závěru, že hnutí se nachází teprve ve fázi zrodu a informace, zjištěné v korespondenci zabavené u A. Švece, jsou nejspíše nadsazené.⁵¹⁰

Roku 1937 došlo k opětovné reorganizaci hnutí na evropské úrovni. Ve Varšavě se sešla Rada přísedních a rozhodla o přejmenování USChD na SHD. Rada přísedních pověřila vypracováním nových stanov sedmičlennou komisi. Ze 7 jejích členů pobývali 4 – B. Homzyn, V. Muraško, V. Melnyk a Mykola Roznatovskij – v ČSR, což svědčí o nemalém významu československé organizace pro celé hnutí.⁵¹¹

V létě 1937 v Bratislavě policie zadržela Mykolu Bazilevského, někdejšího poděbradského studenta a dlouholetého člena US, který v roce 1927 pobýval jako stipendista na UNI-B. Důvodem zadržení bylo zřejmě to, že u sebe neměl doklady. Vypověděl, že ve spolupráci se S. Loščenkem organizuje v ČSR Společnost Záporožců (Товариство Запорозжців), sdružení bývalých vojáků – hetmanců. Udal také jména několika spolupracovníků, převážně bývalých členů US. Po týdnu byl propuštěn, když slíbil, že si hned pojede do Prahy vyzvednout nový nansenovský pas.⁵¹²

Někteří činitelé hetmanského hnutí museli kvůli své podezřelé politické aktivitě čelit problémům v profesní oblasti. V dubnu 1932 se rozhodovalo, zda by neměl být V. Muraško

508 NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 13 226, sign. Z 1584/6zoc paul, s. 23, *Policejní ředitelství v Brně, 18. 11. 1931.*

509 NA, Praha, fond AMV 202, karton č. 76, sign. 202-76-17, s. 2, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě, Číslo 1763/1938 OZús, V Užhorodě dne 13. května 1938, Věc: Svaz ukrajinských hetmanců s ústředím v Berlíně – podvratná protistátní činnost v Československu a v Polsku, Presidiu ministerstva vnitra v Praze.*

510 NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 950, sign. 225-950-13, *Zpráva o politické činnosti ukrajinské emigrace v Evropě podle informace u ing. Semen Loščenka; tamtéž, Čís. 4476/pres.2.-33. V Brně dne 30. ledna 1934. Hnutí pro osvobození Ukrajiny; Loščenko Semen, inženýr a spol.; tamtéž, Protokol se Semenem Loščenkem; tamtéž, Policejní ředitelství v Brně, Číslo: 4476/pres. 2. V Brně dne 17. prosince 1933. Loščenko Semen, ukrajinský emigrant-hnutí pro osvobození Ukrajiny. Presidiu zemského úřadu v Brně.*

511 NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/v-84/29, s. 146, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 1306/2, 16. dubna 1938. Dr Homzyn Boris – podezření z přípravy úkladů o republiku. Státnímu zastupitelství v Užhorodě.*

512 NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/v-84/29, s. 35-37, *Odpis. 42737/1937 prez. 9. augusta 1937. Ukrajinské hnutie – činnosť. K číslu: 947 zo dňa 20. 8. 1937. Prezidiu ministerstva vnútra v Prahe.*

propuštěn ze státních služeb, a v srpnu 1932 skutečně k jeho propuštění došlo.⁵¹³ Firma Jiřího Zoce, v níž zaměstnával svého bratra P. Zoce, nemohla z důvodu předpokládané nespolehlivosti získávat některé státní zakázky.⁵¹⁴ P. Zoc neobdržel kvůli tomu, že policie měla informace o jeho stycích s organizací P. Skoropadského, československé občanství, o němž žádal v roce 1937.⁵¹⁵ Na jiných však „cech“ neloajality neulpěl a dokázali nejen získat československé občanství, ale dokonce se i stát definitivními státními úředníky.⁵¹⁶

V. Muraško, v průběhu třicátých let patrně vůdčí postava celého hetmanského hnutí v ČSR, se těšil vzrůstající důvěře P. Skoropadského. V září a říjnu 1937 měl dokonce doprovázet hetmanova syna Danyla na přednáškové turné po USA a Kanadě. Nemohl si však vyřídit pas a z plánu sešlo.⁵¹⁷ V té době V. Muraško provozoval v Užhorodě vlastní ukrajinské knihkupectví, které podle svých slov založil proto, že – dost možná z politických důvodů – neměl „jinou možnost výdělků“.⁵¹⁸ Hetmanské hnutí se na Podkarpatské Rusi, kam za prací odešla řada absolventů UHA, značně rozvinulo.⁵¹⁹ Bohužel není známo nic konkrétního o tom, zda a jak hetmanci působili i mezi místním obyvatelstvem.⁵²⁰

513 Vnitro se távalo v Užhorodě „pokládá-li tamní úřad za vhodné, aby jmenovaný byl se svého místa odstraněn, po případě propuštěn ze služby ředitelství státních lesů“. NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 1280, sign. 225-1280-4, *Presidium ministerstva vnitra, K č. 6498/pres. ze dne 22. dubna 1932. Panu zemskému prezidentu v Užhorodě; tamtéž, Číslo 17.535 pres. ai 1932. Věc: Ukrajinské hnutí zahraniční v ČSR. -Inž. Atanasev Muraško. Užhorod, dne 18. listop. 1932.*

514 Firma „má zaměstnávat z valné většiny cizí státní příslušníky a její státní spolehlivost jest údajně sporná“. P. Zoc „byl politicky činným v hnutí ukrajinského emigrantského hejtmana Skoropatského v Berlíně, kam často dojížděl. Jelikož hnutí Skoropatského jest prý v Německu podporováno stranou NSDAP, jest pokládati Ing. Pavla Zoce za osobu podezřelou a státně nespolehlivou“. Firma proto měla být vyřazena ze seznamu podniků, jimž mohou být zadávány státní dodávky. NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1048, sign. 42/O-94/7, *Fa. Ing. Jiří Zoc, osvětlovací tělesa v Praze II. Štěpánská ul. Věc: Pochybná státní spolehlivost. 3.XI. 1938. Zemskému úřadu v Praze.*

515 NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 13 226, sign. Z 1584/zoc paul, s. 96, *Zemský úřad v Praze, dne 3. května 1937. Ing Pavlo Zoc, zemědělský inženýr.* Jeho žádosti nebylo vyhověno ani po odvolání s poukazem na to, že, „ho nelze pokládati za loajálního k našemu státu“. Tamtéž, s. 102, *Policejní ředitelství v Praze. Čj 461446, V Praze, dne 26. ledna 1938. Zemskému úřadu v Praze.* Otázkou zůstává, kdy vlastně nabyl československého občanství, bez něž by se patrně nemohl roku 1955 vrátit z SSSR do Československa. Roku 1955 byl již uváděn jako „československý státní příslušník“. ABS, Praha, fond Ústředna StB po roce 1945, sign. 305-582-1, s. 117, *Ministerstvo zahraničních věcí, Praha.*

516 Československými občany byli například V. Muraško, Tomáš Cebro, Mykola Stefanovyč a Radion Kaljužnyj. T. Cebro a R. Kaljužnyj pak byli definitivními státními zaměstnanci – Cebro správcem státní révové školky v Buštině, Kajlužnyj učitelem na obecné škole. NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 108-110, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 1490, 29. dubna 1938. Ing. Muraško Vasil a spol. - podezření z přípravy úkladů o republiku. Presidiu zemského úřadu v Užhorodě.*

517 NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 87, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. Číslo: 1346/2 ai 1938. V Užhorodě dne 13. dubna 1938. Ing Muraško Vasil a spol. - podezření z přípravy úkladů o republiku. Státnímu zastupitelství v Užhorodě.*

518 NA, Praha, fond UM, karton č. 65, inv. č. 843, *Ужгород, 27. X. 1934. Дорогуї Микола.*

519 NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 108-110, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 1490, Ing. Muraško Vasil a spol. - podezření z přípravy úkladů o republiku. Presidiu zemského úřadu v Užhorodě.*

520 V protokolech sepsaných v dubnu 1938 tuto možnost vyslyšení sami popírali a zdůrazňovali, že hnutí na Podkarpatské Rusi se skládá výhradně z emigrantů, což mělo být důkazem, že neusilují o odtržení tohoto

Hetmanské hnutí samozřejmě nebylo jedinou z emigrantských organizací, jež byly předmětem zájmu bezpečnostních složek.⁵²¹ Ten byl v té době věnován především ukrajinským nacionalistům, členům OUN. Ti se již v první polovině třicátých let nevyhnuli zatýkání a po roce 1934 byla jejich činnost v ČSR téměř paralyzována. Tvrdý postoj československých míst byl podmíněn naléháním polské vlády.⁵²² Organizovaní ukrajinští nacionalisté na rozdíl od hetmanců používali k dosažení svých cílů teror, ne ovšem v ČSR, ale na území Polska. Zejména díky nim začala vznikat „okolnostmi podpořená posedlost: strach z ukrajinství a Ukrajinců jako podvratné síly pracující proti integritě republiky“,⁵²³ na niž poté dopláceli i ti z nich, kteří neměli s OUN nic společného.

3.4.3 „Příprava úkladů o republiku“

Zřejmě v návaznosti na výpověď M. Bazilevského začalo na konci roku 1937 vyšetřování hetmanců na Podkarpatské Rusi. 13. prosince 1937 byla v Berehovu provedena domovní prohlídka u jakéhosi Iljaševiče, u nějž byl nalezen archiv SUCH za roky 1922 až 1930. Za podezřelé policie na základě získaného materiálu označila V. Muraška, Tomáše Cebra a V. Černyšenska, s nimiž také zahájila vyšetřování. Vyslýchali také M. Štefanovyče. Všichni jmenovaní odpovídali při výsleších vyhýbavě a tvrdili, že spolek se po roce 1930 rozpadl. Kromě toho zpravidla zdůrazňovali, že si nebyli vědomi protizákonnosti svého jednání. Podle hetmanců nebyla jejich činnost namířena proti ČSR.⁵²⁴

Průlom přinesla domovní prohlídka provedená 11. dubna 1938 u V. Muraška doma i v obchodě, „při níž bylo zabaveno značné množství písemného materiálu“. Již 13. dubna bylo

území od ČSR. NA, Praha, fond AMV 202, karton č. 76, sign. 202-76-17, s. 10, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě, Číslo 1763/1536 Czds, V Užhorodě dne 13. května 1938, Věc: Svaz ukrajinských hetmanců s ústředím v Berlíně – podvratná protistátní činnost v Československu a v Polsku, Presidium ministerstva vnitra v Praze.*

521 Například jedna z nejkompexnějších zpráv *Ukrajinská emigrace a její vztahy k Československu a jiným státům*, zpracovaná Ministerstvem národní obrany v roce 1935 a rozmnožená v desítkách číslovaných brožovaných výtisků (zkoumaný výtisk nesl č. 42) měla celkově 109 stran. Věnovala se kromě hetmanců i „skupině Konovalcově“, tedy OUN, dále I. Poltavci-Ostrjanycovi, UNR, ukrajinským eserům, sociálním demokratům, ukrajinským komunistům v emigraci a nevynechala ani zcela marginální jevy, např. iniciativy S. Čerňušenka-Sahajdačného. ZUNR NA, Praha, fond AMV 207, karton č. 906, sign. 207-906-3, s. 1-109, *Ministerstvo národní obrany. Čj. 10618 Taj. hl. št. 2. odděl. 1935, Ukrajinská emigrace a její vztahy k Československu a jiným státům. Ev. čís. 42.*

522 R. WYSOCKI, *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939*, Lublin 2003, s. 368-369.

523 D. SVOBODA, *Ukrajinská otázka*, s. 550-552.

524 NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 52-60, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 368/2, 2. února 1938. Ing Muraško Vasil a spol. - podezření z přípravy úkladů o republiku. Státnímu zastupitelství v Berehově.*

na V. Muraška podáno trestní oznámení podle zákona na ochranu republiky. Téhož dne ho policie zatkla a dala do vazby.⁵²⁵ 12. dubna byly vydány příkazy k domovním prohlídkám u dalších činitelů hetmanského hnutí, jejichž jména buď uvedl sám V. Muraško, nebo je policie našla v zabavených materiálech. Nejdůležitější z osob, u nichž byla domovní prohlídka provedena, byl bezesporu B. Homzyn. Na telefonický příkaz z Užhorodu se za ním domů dostavila policie, načež ho dopravila do Užhorodu i se zabavenými materiály.⁵²⁶

V průběhu několika málo dnů policie zatkla a předala do vazby u státního zastupitelství v Užhorodě M. Roznatovského, Oleksandra Žovtenka, V. Melnyka, J. Melnyka,⁵²⁷ T. Cebra, Mykolu Lapčinského, B. Homzyna, M. Stefanovyče a R. Kaljužného. Každý z nich se měl dopustit ohrožení republiky tím, že „se spolčil s cizozemskou monarchistickou organizací k úkladům o Československou republiku, a byl v této organizaci činný po mnoho let až dosud.“ Vyšetřovaní svou účast v organizaci nepopírali, což by ostatně bylo zbytečné, uvážíme-li, jakým množstvím materiálu vyšetřovatelé disponovali, ale opět všichni shodně tvrdili, že hetmanské hnutí se přednedávnem, v roce 1937, zcela rozpadlo.⁵²⁸ Výpovědi měli zřejmě

525 NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/v-84/29, s. 85, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. Číslo: 1346/2 ai 1938. V Užhorodě dne 13. dubna 1938. Ing Muraško Vasil a spol. - podezření z přípravy úkladů o republiku. Státnímu zastupitelství v Užhorodě.*

526 NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/v-84/29, s. 99, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě, 1346 ai 1938 Ozús. Užhorod, dne 13. dubna 1938. Ing Muraško Vasil a spol. - podezření ze zločinu přípravy úkladů o republiku. Presidiu policejního ředitelství, zprav. odbočce;* NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/h-55/38, s. 20, *V Praze dne 12. dubna 1938. Homzín Vasil, Ukrajinec z Horních Počernic.* Komickou podrobností je, že po B. Homzynovi bylo nejprve pátráno v Horních Počernicích. Když se agenti přesvědčili, že nikdo toho jména v Horních ani v Dolních Počernicích nebydlí, museli se vrátit, načež se „dodatečným šetřením“ zjistilo, že šlo zřejmě o chybu a policisté mohli odjet do Černošic. NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/h-55/38, s. 5, *V Praze, dne 13. IV. 1938. Zpráva.*

527 J. Melnykovi bylo v té době 78 let. Jeho zatčení svědčí o tom, jak vážně se k případu stavěly československé bezpečnostní orgány. Jeho obvinění ostatně také bylo nejtěžší, neboť se mělo zato, že udržuje stálý styk se Skoropadským. NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/v-84/29, s. 134-136, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě.1399, Melnyk Josef/Osyp/ – podezření z přípravy úkladů o republiku. 15. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě.*

528 NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/v-84/29, s. 85-89, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. Číslo: 1346/2 ai 1938. V Užhorodě dne 13. dubna 1938. Ing Muraško Vasil a spol. - podezření z přípravy úkladů o republiku. Státnímu zastupitelství v Užhorodě;* tamtéž, s. 116-118, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě.1395/2, Lapčinský Mikuláš – podezření z přípravy úkladů o republiku. 14. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě;* tamtéž, s. 125-127, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě.1376/2, Roznatovský Mikuláš – podezření z přípravy úkladů o republiku. 14. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě;* tamtéž, s. 134-136, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě.1399, Melnyk Josef/Osyp/ – podezření z přípravy úkladů o republiku. 15. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě;* tamtéž, s. 143-147, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 1306, Dr Homzyn Boris – podezření z přípravy úkladů o republiku. 16. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě;* tamtéž, s. 156-158, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě.1377/2, Ing Žovtenko Alexandr – podezření z přípravy úkladů o republiku. 14. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě;* tamtéž, s. 165-168, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě.1379/2, Melnyk Valerián – podezření z přípravy úkladů o republiku. 14. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě;* tamtéž, s. 178-180, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě.1433/2, Ing Kalužný Rodion – podezření z přípravy úkladů o republiku. 14. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě;* tamtéž, s. 187-190, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě.1393/3, Cebro*

alespoň částečně připraveny předem.⁵²⁹ Na druhou stranu je třeba říci, že jednání V. Muraška, jenž byl vyšetřován již od počátku roku, a přesto měl stále všechny písemnosti, související s hnutím – a šlo zřejmě o rozsáhlý archiv – u sebe doma či v obchodě, nesvědčí o velké snaze vyhnout se odhalení. Avšak vzhledem k tomu, že 16. dubna byla vyhlášena amnestie prezidenta republiky, policie zanedlouho, nejpozději 25. dubna, všechny zatčené propustila. Vyšetřování se mělo ovšem vést dále.⁵³⁰

Na československé velvyslanectví v Berlíně se 29. dubna dostavil P. Skoropadskij a předal velvyslanci memorandum, jímž žádal o rehabilitaci zatčených hetmanů. P. Skoropadskij samozřejmě věděl o tom, že je již propustili, nicméně hetmanovi záleželo právě na tom, aby byla uznána jejich nevina. V rozhovoru s velvyslancem P. Skoropadskij prosil o brzkou odpověď, přičemž vyjadřoval „úctu a vděčnost k naší republice“.⁵³¹ Odpověď P. Skoropadskému nebyla nalezena, avšak příslušná složka v archivu MZV obsahuje vyjádření Ministerstva národní obrany, poukazující na to, že hnutí P. Skoropadského představuje pro ČSR reálné nebezpečí.⁵³²

B. Homzyna sice propustili v dubnu 1938, ale 25. září, dva dny po začátku mobilizace, byl opět zatčen⁵³³ a 3. října padlo rozhodnutí o jeho vyhoštění z ČSR.⁵³⁴ Mezitím ještě stihl v

Tomáš – podezření z přípravy úkladů o republiku. 15. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě; tamtéž, s. 198-201, Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 1430/2, Štefanovič Nikolaj – podezření z přípravy úkladů o republiku. 15. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě.

529 Zatčení „houževnatě popírali jakoukoliv činnost. Teprve po osvědčení zabaveným materiálem postupně se přiznávali k členství a k nějaké činnosti, ale jen potud, pokud se domnívali, že o tom svědčí zabavený materiál“ a „bylo zřejmo, že předem byli všichni již připravováni pro případ, že by nastalo úřední vyšetřování ohledně činnosti hetmanského hnutí, neboť jejich výpovědi si vzájemně jen nepatrně odporovaly.“ NA, Praha, fond AMV 202, karton č. 76, sign. 202-76-17, s. 10-11, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě, Číslo 1763/1536 Czds, V Užhorodě dne 13. května 1938, Věc: Svaz ukrajinských hetmanů s ústředím v Berlíně – podvratná protistátní činnost v Československu a v Polsku, Presidiu ministerstva vnitra v Praze.*

530 B. Homzyn již 25. dubna sám oznámil překvapené pražské policii své propuštění. NA, Praha, PP 1931-1940, karton č. 1 545, sign. 42/v-84/29, s. 29, *Věc: Ing. Vasil Muraško a spol., protistátní činnost. K č.j. 1346/38 Ozús ze dne 13/4 1938. Presidiu policejního ředitelství v Užhorodě; tamtéž, s. 108-110, Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 1490, 29. dubna 1938. Ing. Muraško Vasil a spol. - podezření z přípravy úkladů o republiku. Presidiu zemského úřadu v Užhorodě.*

531 Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, Politické věci – Ukrajinci – činnost, různé, *Velvyslanectví československé republiky v Berlíně, č. j. 497/38 dův. dne 30 dubna 1938. Žádost hetmana Skoropadského o rehabilitu zatčených Ukrajinců dr. Homzina et cons. Ministerstvu zahraničních věcí v Praze.*

532 MNO psalo, že „závazky Skoropadského k dnešnímu režimu v Německu vylučují, aby jeho hnutí na území Republiky československé zaujímalo plně loyální hledisko k československému státu [zvýraznění původní].“ Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, Politické věci – Ukrajinci – činnost, různé, *Ministerstvo národní obrany, čj. 18.285 Dův.-hl. št./2. odděl. 1938. Žádost hetmana Skoropadského o rehabilitu zatčených Ukrajinců Dr. Homzina et cons. Praha, 23. května 1938, Ministerstvo zahraničních věcí Praha.*

533 Důvodem zatčení bylo nejspíše nařízení o plošném zatýkání „politicky podezřelých“ ze dne 24. září 1938. NA, Praha, fond ZÚS-AMV 200, karton č. 137, sign. 200-137-90, *Předmět: Dr. Homzyn Boris, předveden/a/ v důsledku nařízení o konfinování politicky podezřelých osob.*

534 NA, Praha, fond PŘ 1931-1940, karton č. 6 645, sign. H 3064/7honzin boris, s. 49, *K č. j. 404817 fasc. H-*

červnu zajet do Berlína.⁵³⁵ Při výslechu B. Homzyn svou činnost v hetmanském hnutí nepopíral, ale tvrdil, že nebyla namířena proti ČSR.⁵³⁶ Požádal o odklad vyhoštění o jeden měsíc, aby mohl zajistit víza pro svou ženu a děti.⁵³⁷ Odklad ale nedostal a 12. října odletěl z ruzyňského letiště do Vídně, odkud chtěl odcestovat do Berlína.⁵³⁸ Nepomohla mu ani nová intervence P. Skoropadského na berlínském velvyslanectví 8. října, při níž podle přiloženého dopisu žádal, aby B. Homzynovi bylo umožněno odcestovat z ČSR a opět se bez překážek vrátit.⁵³⁹ V témže dopise hetman zmiňoval problematiku Podkarpatské Rusi a zdůraznil, že hetmanské hnutí „vystupuje proti tomu, aby se Karpatská Ukrajina připojila k Polsku nebo k Maďarsku.“⁵⁴⁰

Je třeba říci, že obvinění, předkládaná hetmancům, se zdají být poněkud nepodložená. Jejich činnost alespoň v průběhu dvacátých let republiku nijak neohrožovala. Ani výpovědi zatčených neříkají nic jiného, než že se sdružovali a udržovali kontakty s berlínským ústředím. O aktivitách namířených proti Československu nebo jakémukoliv jinému státu nemůže být řeči. Jak lze předpokládat na základě studovaných materiálů, hetmanci přinejmenším ve dvacátých letech jako vyzvědači nepůsobili, ačkoliv je z toho jaksi automaticky podezřívají. I kdyby se to mělo ve třicátých letech změnit, není pravděpodobné, že by mohli být potenciálnímu nepříteli nějak užiteční: obchodní cestující, učitel na obecné škole, lesní inženýři a jeden knihkupec v provinciálním Užhorodě sotva mohli účinně ohrozit bezpečnost republiky. O neodůvodněnosti vznášených obvinění něco vypovídá i to, jak často se coby závažná přitěžující okolnost zmiňovala skutečnost, že J. Melnyk – který podle trestního oznámení: „vešel v přímý styk s cizími činiteli, organizujícími vojenskou moc“ –

3064-7, Vyhoštění.

535 NA, Praha, fond ZÚS-AMV 200, karton č. 137, sign 200-137-90, *Odbočka zpravodajské ústředny v Praze. Č. j. 3209/38/OZús, V Praze dne 21. srpna 1938. Dr. Boris Homzin – podezřelá činnost. Presidiu policejního ředitelství, Zús V Praze.* K návštěvě patrně dostal 31. května pokyn „šifrovaným“ telegramem, který okamžitě vzbudil pozornost policie. Z Berlína mu měli psát „Těžce nemocen, přijed' neprodleně – Viktor.“ Tamtéž, *Ministerstvo národní obrany Čj 20.496 Dův. hl. /2. odděl. 1938. Dr. Boris Homzin, podezřelá činnost. Praha, 3. červen 1938. Presidium policejního ředitelství. Zús.*

536 NA, Praha, fond ZÚS-AMV 200, karton č. 137, sign 200-137-90, *Protokol sepsaný dne 30. září 1938 v presidiu policejního ředitelství v Praze 8 Drem Borisem Homzyn-em.*

537 NA, Praha, fond PŘ 1931-1940, karton č. 6 645, sign. H 3064/7honzin boris, s. 52, *Slavné policejní ředitelství.*

538 NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/h-55/38, s. 32, *Velitelství četnického oddělení Praha, č. jedn. 1426 dův./1936. Praha, 24. říjen 1938. Homzyn Boris, ukrajinský emigrant, odjezd. Policejní ředitelství, zprav. odbočka, Praha.*

539 Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, III. Politické věci – Ukrajinci – Politické směry, *Vyslanectví Československé republiky v Berlíně, Č. j. 1232/38 dův. Berlin, dne 11. října 1938. Ukrajinské hnutí. Ministerstvu zahraničních věcí.*

540 Toto prohlášení, které bylo možno chápat různě, si vysloužilo podtržení a ironický příspěk „ovšem!“ Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939, III. řada, karton č. 259, III. Politické věci – Ukrajinci – Politické směry, *Berlin – Wannsee, den 8. Oktober 1938. Herrn Legationsraat Dr. Schubert.*

přechovává doma mapu nezávislé Ukrajiny pohlednicového formátu.⁵⁴¹ Vztah československých úředních míst k ukrajinskému národnímu hnutí na Podkarpatské Rusi, ať už jakékoliv politické orientace, byl ve třicátých letech mimořádně ostražitý, často až poněkud podrážděný, a bezvýznamné projevy „nacionalismu“ bývaly neúměrně zveličovány.⁵⁴² Ostatně je dost možné, že smyslem amnestie v dubnu 1938 bylo alespoň částečně napravit následky přehnané horlivosti bezpečnostních složek v době zostřené mezinárodní situace.⁵⁴³ Tomu, že hetmanská organizace na Podkarpatské Rusi nebyla reálně příliš silná, by nasvědčovalo také to, že není nic známo o aktivitách hetmanců v období po září 1938, kdy Podkarpatská Rus získala autonomii a ukrajinské strany se začaly čile účastnit místního politického života. Toho například ukrajinští nacionalisté dokázali plně využít.⁵⁴⁴

Hetmanská organizace šťastně přestála okamžik nepříliš hrozivého pronásledování. Zdá se však, že její členové se chovali až do okupace zbytků Československa nanejvýš ostražitě. V následujícím období protektorátu mohli svou činnost obnovit již v legálním rámci, zastřešeni prohetmanskou Ukrajinskou hromadou (Українська Громада).⁵⁴⁵

541 NA, Praha, fond PP 1931-1940, karton č. 1545, sign. 42/v-84/29, s. 134-136, *Presidium policejního ředitelství v Užhorodě. 1399, Melnyk Josef/Osyp/ – podezření z přípravy úkladův o republiku. 15. dubna 1938. Státnímu zastupitelství v Užhorodě.*

542 Více viz: D. SVOBODA, *Ukrajinská otázka*, s. 551-556.

543 Během tohoto roku byly postupně vyhlášeny 4 prezidentské amnestie, tedy více, než za několik předcházejících let dohromady, a z většiny se týkaly právě politických trestných činů. L. MAREČKOVÁ, *Milosti – ohnisko lidství v trestním právu*, Praha 2007, s. 354-355.

544 R. WYSOCKI, *Organizacja Ukraińskich*, s. 389-393.

545 B. ZILYNSKYJ, *Ukrajinci v Čechách*, s. 44.

4 Případ Horbanjuk

4.1 Povstalecký ataman Vohoň

Kromě přívrženců P. Skoropadského působil v meziválečné Praze i emisar druhého z uchazečů o hetmanskou bulavu. Byl to výtečník, odpovídající formátu svého mistra. Je pravděpodobné, že o tomto muži bylo dosud u nás napsáno více, než o všech členech SUC h dohromady.⁵⁴⁶ V Praze na Karlově universitě a na UVU⁵⁴⁷ studoval Nykyfor Horbanjuk (1891-1972), známý také jako De Vogony Horbaniuk.

Do ČSR přišel patrně někdy v roce 1922. O jeho předcházejícím životě není mnoho známo. Narodil se ve Fedorivce na Ukrajině, nedaleko dnešních moldavských hranic. Byl snad důstojníkem armády UNR a údajně se zúčastnil i „druhého zimního pochodu“⁵⁴⁸. Někdy čas působil také na ukrajinském Podolí jako povstalecký ataman, tedy partyzánský bojovník proti sovětské moci. Tehdy se mu dostalo přezdívky Vohoň.⁵⁴⁹

Pravděpodobně již od začátku svého pražského studia pracoval N. Horbanjuk pro I. Poltavce-Ostrjanycu.⁵⁵⁰ Přispíval do mnichovského časopisu *Ukrajinskyj kozak* a i přes obtíže spojené se vyřizováním formalit⁵⁵¹ za ním jezdil do Německa. Tyto cesty mu I. Poltavec-Ostrjanycja zřejmě platil.⁵⁵² Stojí za zmínku, že předtím se I. Poltavec-Ostrjanycja snažil navázat kontakt s profesorem UVU Oleksandrem Kolessou (1867-1945).⁵⁵³

546 Srovnej: T. PASÁK, *Český fašismus*, s. 88-92; M. NAKONEČNÝ, *Český fašismus*, s. 93-94; A. KLIMEK – P. HOFMAN, *Vítěz, který prohrál*, s. 196-198; F. BAUER, *Moje zkušenosti*, s. 60-76; P. ŽÁČEK, *Rakouský pašerák agentem StB* [online], [cit. 17. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1129/rakousky-paserak-agentem-stb>>.

547 Nachází se v seznamu studentů UVU k 5. únoru 1926. NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 643, sign. 225-643-1, s. 10, 5. února 1926.

548 Označení výpadu armády UNR na sovětskou Ukrajinu, provedeného na podzim roku 1921. Я. ФАЙЗУЛІН – В. СКАЛІСЬКИЙ, *Перелогі української*, s. 17-34.

549 NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202, karton č. 16, sign. 202-16-58, s. 6-7, *Protokol sepsaný dne 29. listopadu 1938 na policejním ředitelství v Chustu s Nikiforem Horbanjukem*. Jde o Horbanjukovu vlastní výpověď, která patrně obsahuje i nepravdivé údaje. K přezdívkám Vohoň viz В. ЛЮБОДАСВ, *Революційна стихія*, s. 281.

550 K němu více v kapitole 2.3.2.

551 N. Horbanjuk uváděl, že jede do Německa navštívit příbuzné: NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 3 650, sign. H 2817/2 horbančuk nikofor, *Policejní ředitelství v Praze, Čj. 138802. V Praze, dne 14. května 1923, Nikifor Romanovič Gorbanink, ruský emigrant, prodloužení cestovního pasu do Německa a zpět. Zemské správě politické v Praze*.

552 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 191-193, *Morgunenko – Horbanjukovi, 9. 4. 1923*. Tato složka obsahuje překlady dopisů zabavených N. Horbanjukovi a jiné materiály, související s vyšetřováním funkcionářů NOF Gajdy, Scheinosta a Pauluse. Dopisy jsou uspořádány v celých svazcích, avšak z nějakého důvodu nechronologicky. V případě dalších citací materiálů z této složky uvádím vždy stránku, datum, odesílatele a adresáta.

553 Vypovídá o tom dopis, který zaslal ze své adresy a podepsal jménem Bantyš, což byl pravděpodobně jeho vlastní pseudonym. V něm profesora Kolessu žádal, aby „na sebe v Československu vzal práci při šíření národního ukrajinského kozáckého smýšlení v souladu s příloženými stanovami UNAKOTO“. Není známo, zda mu seriózní filolog něco odpověděl. NA, Praha, fond UM, karton č. 18, inv. č. 439, *Українське*

Podle korespondence, zdokumentované ve vyšetřovacím spise, se zdá, že spolupráce N. Horbanjuka s Mnichovem byla nejčilejší na podzim 1923 a potom až do roku 1926 trvala jistá odmlka, nicméně je možné, že materiály nejsou kompletní. Během roku 1923 I. Poltavec-Ostrjancja N. Horbanjuka doslova zasypával zprávami o těch nejlepších vyhlídkách UNAKOTO, které prý vede vyjednávání s Mussolinim⁵⁵⁴ i s Tureckem, kde měla být zorganizována vojenská organizace podle vzoru Zadunajské Síče z 18. století.⁵⁵⁵ I. Poltavec-Ostrjancja N. Horbanjuka ujišťoval, že „Hitler se rozhodně dostane k vládě“,⁵⁵⁶ a že „je za dvěma světový fašistický sjezd, na němž mám hráti účast“.⁵⁵⁷ Už v roce 1923 mu doporučoval, aby navázal kontakt s českými fašisty.⁵⁵⁸ Měl také v Praze společně s Volodymyrem Bilousem-Savčenkem⁵⁵⁹ založit pobočku UNAKOTO.⁵⁶⁰ I. Poltavec-Ostrjancja plánoval vypravit N. Horbanjuka na Ukrajinu, kde prý již bylo vše připraveno k povstání, avšak z cesty patrně sešlo.⁵⁶¹ V roce 1923 ho jmenoval jedním ze čtyř svých zplnomocněnců – maršálů.⁵⁶² Po pravdě řečeno není z dochovaných záznamů zcela jasné, jak mohl Horbanjuk I. Poltavcovi-Ostrjancovi, který se neustále zaobíral novými a novými megalomanskými plány, tak dlouho důvěřovat. Zdá se, že UNAKOTO de facto všude

Національне Козацьке Товариство, Монахія, I. VIII. 1922. К. О. Kolessovi: *Колесса Олександр Михайлович* Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії, [online], [cit. 20. 04. 2011]. Dostupné z: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Колесса_Олександр_Михайлович>.

554 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 224, *Morgunenko – Horbanjukovi, 31. 10. 1923.*

555 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 217-218, *Poltavec-Ostrjancja – Horbanjukovi, 14. 9. 1923.*

556 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 223, *Poltavec-Ostrjancja – Horbanjukovi, 2. 10. 1923.*

557 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 217-218, *Poltavec-Ostrjancja – Horbanjukovi, 14. 9. 1923.*

558 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 283, *Poltavec-Ostrjancja – Horbanjukovi, 9. 10. 1923.*

559 Volodymyr Bilous-Savčenko (1888-?) byl důstojníkem v carské armádě a během roku 1919 sloužil v armádě UNR. Podle vlastních slov se také účastnil „druhého zimního pochodu“. V ČSR žil údajně od roku 1922. Studoval na UVU i na Filosofické fakultě University Karlovy. Pracoval jako novinář. Ve třicátých letech byl zřejmě vyhoštěn z ČSR, ale není jasné, zda k vyhoštění skutečně došlo. V období protektorátu žil opět v Praze. V roce 1945 ho v Praze pravděpodobně zatkl NKVD. Jeho další osud není znám. Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус*, s. 46; NA, Praha, fond AMV 207, karton č. 906, sign. 207-906-3, *Opis k čís. 9892./1937 pres. min. vnitra. K čís. 46703/II-2/37 MZV*; NA, Praha, fond PMV-AMV 225, karton č. 643, sign. 225-643-1, s. 10, 5. února 1926; ABS, Praha, fond Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-75 4, s. 94-95, *Zpráva.*

560 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 283, *Poltavec-Ostrjancja – Horbanjukovi, 9. 10. 1923.*

561 5. června Morgunenko N. Horbanjukovi psal, že „vše se nedá odkládati“. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 201, *Morgunenko – Horbanjukovi, 5. 6. 1923.*

562 UNAKOTO mělo od roku 1923 4 maršály: na americkém kontinentě, v armádě UNR, v Čechách a na Ukrajině. В. ЛЮБОДАСВ, *Революційна стихія*, s. 284. O tom, že jedním z těchto maršálů byl N. Horbanjuk, svědčí dochovaná fotokopie zplnomocnění pro rok 1926. ABS, Praha, fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, sign. 302-145-6, s. 30, *Українське національне козацьке т-во, Грамота.*

působilo jen jakýmsi klamem. Zástupci na místech byli přesvědčováni I. Poltavcem-Ostrjanycou, že situace se lepší, že co chvíli přijde rozhodující zlom, a neměli představu o reálném stavu v jiných zemích. I. Poltavec-Ostrjanycja je pak pod různými záminkami žádal o zaslání peněz na činnost organizace.⁵⁶³

Studium N. Horbanjuka nejspíš nebavilo – z Karlovy university, kde studoval historii a geografii,⁵⁶⁴ musel odejít v létě 1926, protože zfalšoval tři kolokvijní vysvědčení.⁵⁶⁵ V té době už měl kontakty v mnoha pražských novinách – navazoval styky především s redaktory novin krajně pravicové orientace. Šlo o svéráznou politickou kampaň. I. Poltavec-Ostrjanycja, který v červenci 1926, po smrti S. Petljury, vydal „Universal“, jímž se definitivně prohlásil za hetmana,⁵⁶⁶ se měl co nejčastěji objevovat na stránkách denního tisku.⁵⁶⁷ Tato investice úsilí a času, stráveného na pochůzkách za redaktory, měla patrně přinést dividendy v podobě finanční podpory pro budoucího hetmana. Hetmana, který sice zatím vydává proklamace v Mnichově, ale na Ukrajině prý na jeho pokyn čekají desetitisíce povstalců.⁵⁶⁸ I. Poltavec-Ostrjanycja tímto způsobem pracoval již od roku 1923, kdy rozeslal svým zástupcům příkaz „přistoupit k popularizaci jména Plukovníka Poltavce-Ostrjanyci“.⁵⁶⁹ I. Poltavec-Ostrjanycja nejspíš již před Horbanjukem nezakrýval, že jeho politické hry slouží především k získávání peněz.

Hetman však kromě popularity potřeboval i spojence. V Mnichově našel I. Poltavec-Ostrjanycja porozumění a alespoň na nějakou dobu i finanční podporu u NSDAP. N.

563 Srovnej B. ЛОБОДАСВ, *Революційна стихія*, s. 285.

564 Archiv UK, fond AS, karton č. 204, sign. J, fasc. S, num. 130, *Horbáňuk Nikifor*.

565 Archiv UK, kniha „Seznam vyloučených z universit“, s. 18, č. 135. Sám N. Horbanjuk samozřejmě tvrdil, že studium dokončil. NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202, karton č. 16, sign. 202-16-58, s. 6-7, *Protokol sepsaný dne 29. listopadu 1938 na policejním ředitelství v Chustu s Nikiforem Horbanjukem*.

566 B. ЛОБОДАСВ, *Революційна стихія*, s. 284-285.

567 Častěji se scházel především s Robertem Machem, redaktorem listu *Národní republika*. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 93, *Záznam z dne 12. 6. 1926*; tamtéž, *Záznam z dne 1. 7. 1926*.

568 Mezi únorem 1926 a březnem 1927 vyšlo v československém tisku přinejmenším 7 článků, pozitivně zmiňujících Poltavce-Ostrjanycu jako ukrajinského hetmana a budoucího vládce. *Plukovník Poltavec-Ostranica*, *Národ*, 1926, č. 44, (13. 2.), s. 1; *Lidové listy*, č. 79 (4. 4.), 1926, s. 6. (jen portrét se jménem); *Plukovník Ivan Ostranica, národní vůdce Ukrajiny*, *Národní republika*, č. 23 (11. 6.), 1926, s. 3; *Petljuras Nachfolger*, *Prager Presse*, č. 203 (27. 7.), 1926, s. 1; *Ukrajinské proklamace*, *Národní politika*, č. 345 (17. 12.), 1926, s. 3; *Národní politika*, č. 30 (31. 1.), 1927, s. 1 (podobizna s krátkým textem); *Otázka ukrajinská*, *Lidové listy*, č. 57 (10. 3.), 1927, s. 2. Tato kampaň neušla již ve svých počátcích pozornosti policie, která však nedošla k žádným konkrétním závěrům. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 420, sign. 207-420-50, s. 93, *Policejní ředitelství v Praze, Č. j. 1939 pr. V Praze, dne 9. března 1926, Ukrajinský kozácký nacionální svaz. Presidiu zemské správy politické v Praze*. N. Horbanjuk podle svých záznamů nechal v roce 1926 tisknout také pohlednice s hetmanem. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 94, *Záznam z dne 4. 6. 1926*. Tyto záznamy jsou jakousi reprodukcí deníku N. Horbanjuka pro potřeby vyšetřování NOF. Dále je uvádím jen jako „Záznam“.

569 B. ЛОБОДАСВ, *Революційна стихія*, s. 285.

Horbanjuk tedy v Československu lovil ve stejných vodách. Seznamoval se s členy Národní obce fašistické (dále jen NOF) a jiných fašistických organizací. Nedlouho poté, co do NOF vstoupil Radola Gajda, se seznámil i s ním.⁵⁷⁰ Byl ostatně také generálem, přinejmenším se tak představoval.⁵⁷¹ Jeho přátelé ho přesvědčovali, že k převratu dojde již brzy, neboť R. Gajda má podporu armády.⁵⁷² Na jaře 1927 byl již N. Horbanjuk na sekretariátu NOF jako doma, ačkoliv se současně stále obával, že českoslovenští fašisté chtějí Ukrajince oklamat.⁵⁷³

4.2 UNAKOTO a čeští fašisté

V roce 1927 se NOF ocitla ve finančních těžkostech, způsobených zejména tím, že se neúčastnila voleb. Tyto problémy měly pomoci vyřešit sympatizující síly v cizině. Zraky fašistů se tedy upřely do Itálie a na Mnichov.⁵⁷⁴ Problémem při vyjasnění okolností spolupráce NOF a zástupců UNAKOTO je to, že se zde setkáváme s množstvím nespolehlivých informací.⁵⁷⁵ Celá otázka nebyla ještě dokonale objasněna a v každém případě přesahuje rámec této práce.

N. Horbanjuk byl pro československé fašisty cenný jako zprostředkovatel styků s I. Poltavcem-Ostrjanycou, který zase vedl vlastní akci v Římě a mohl by jim tam být nápomocen při získávání prostředků od italských fašistů.⁵⁷⁶ Co se týče styků s NSDAP, zdá se, že I. Poltavec-Ostrjanycja již ztratil své privilegované postavení, spojené s jeho působením v Aufbau, které měl v letech 1921-1923.⁵⁷⁷ Aby se kontakty mezi NOF a Ukrajinci co nejvíce upevnily, někteří fašisté vstoupili do pražské pobočky UNAKOTO.⁵⁷⁸ Zvláště aktivně se zapojil Eduard Oliva, který dostal od I. Poltavce-Ostrjanyci přičiněním N. Horbanjuka „řád hetmanské bulavy“, a také Otakar Dostál. E. Oliva se měl stát zástupcem hetmana pro ČSR.

570 Poprvé s ním mluvil v lednu 1927. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 94, *Záznam z dne 13. 1. 1927*. Gajda do NOF vstoupil 2. ledna 1927. A. KLIMEK – P. HOFMAN, *Vítěz, který prohrál*, s. 149.

571 „Dle zjištění a vlastního prohlášení absolvent filosofie, inženýr, bývalý generál a nejvyšší ataman ukrajinského kozáctva“. NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202, karton č. 138, sign. 200-138-18, *Odbočka zpravodajské ústředny v Praze. Č. j. 39.459. pres. /37/OZÚs. V Praze dne 12. února 1938. Věc: Theodor Horbaň – podezřelý z vyzvědačství. Presidiu policejního ředitelství, Zús v Praze*.

572 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 94, *Záznam z dne 14. 5. 1926*.

573 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 94, *Záznam z dne 23. 4. 1926*.

574 T. PASÁK, *Český fašismus*, s. 88.

575 Pasák píše o „neověřitelných a často přehnaných či přímo vymyšlených“ informacích. Tamtéž.

576 Tamtéž. Zástupcem I. Poltavce-Ostrjanyci v Římě byl jistý Litvinenko. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 318, *Litvinenko – Horbanjukovi, 1. 8. 1927*.

577 M. KELLOG, *The Russian Roots*, s. 130.

578 NA, Praha, fond AMV 207, karton č. 906, sign. 207-906-4, s. 27-29, *Presidium policejního ředitelství v Praze. Č. j. 1. 151 pres. V Praze, dne 16. ledna 1936. Vladimír Bilous – Savčenko a spol. ukrajinský emigrant, podezřelá činnost. Presidiu zemského úřadu v Praze*.

Zajímavou otázkou zůstává, zda vyznamenání za řád zaplatili. I. Poltavec-Ostrjanyca v dopise N. Horbanjukovi psal, že řády nelze jen tak rozdávat. Prodej různých stupňů řádu hetmanské bulavy měl být pro hnutí důležitým zdrojem příjmů. Cena, kterou I. Poltavec-Ostrjanyca za tyto řády požadoval, se však zdá být velmi vysoká.⁵⁷⁹ Tehdy již také I. Poltavec-Ostrjanyca Horbanjukovi v dopise přiznával, že smyslem tohoto podnikání pro něj je také vlastní obohacení.⁵⁸⁰ Toho si ostatně povšiml i František Bauer.⁵⁸¹

V březnu 1927 vyslal I. Poltavec-Ostrjanyca do ČSR ukrajinsko-německou delegaci, jejímž členem byl také Němec Karl von Schmidt, továrník, zástupce kruhů, které údajně mohly československé fašisty podpořit značnou částkou.⁵⁸² V přípravě a vlastním provedení návštěvy se projeví rozdíly v přístupu mezi Ukrajinci a Gajdou. I. Poltavec-Ostrjanyca v dopisech N. Horbanjukovi zdůrazňoval, že přijetí má být velkolepé a že fašisté musí návštěvě zajistit značnou publicitu, což mělo na německou stranu zapůsobit.⁵⁸³ Naopak v Praze si patrně přáli, aby vše proběhlo spíše nenápadně.⁵⁸⁴ Představitelé NOF si asi uvědomovali, že zprávy o jejich spolupráci s ukrajinským hnutím, zcela závislým na německé pomoci, by jejich pověsti neprospěly,⁵⁸⁵ obzvláště s ohledem na výraznou slovanskou rétoriku strany. Německá strana od záměru finančně pomáhat NOF nakonec ostatně ustoupila, což K. Schmidt v dopise českým fašistům, zaslaným na adresu N. Horbanjuka, zdůvodnil tím, že „není možné podporovati hnutí, které jde v průřez [sic!] zájmům Itálie na Balkáně a tím i v rozpor [sic!] s Anglií.“⁵⁸⁶

Přátelské styky nicméně pokračovaly, oba vůdci si dokonce vyměnili vlastní portréty.⁵⁸⁷

579 Nejnižší stupeň řádu měl stát 3000 amerických dolarů. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 348, *Poltavec-Ostrjanyca – Horbanjukovi, 27. 12. 1927*. Oliva, který „hetmana“ osobně navštívil v Mnichově, měl být „gen.[erálním] sekr.[etářem]“ I. Poltavce-Ostrjanyci v ČSR. Tamtéž, s. 350, *Poltavec-Ostrjanyca – Horbanjukovi, 4. 2. 1928*.

580 I. Poltavec-Ostrjanyca psal 10. února N. Horbanjukovi: „Hlavně nedávat v žádném případě cizincům na srozuměnou že tak řečeno, chceme z toho mít soukromý zisk.“ NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 348, *Poltavec-Ostrjanyca – Horbanjukovi, 10. 2. 1928*.

581 „Celé jejich [Ukrajinců] jednání není nic jiného, než prostředek k zaopatřování si financí a to ve prospěch několika jedinců.“ F. BAUER, *Moje zkušenosti*, s. 67.

582 T. PASÁK, *Český fašismus*, s. 90.

583 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 293, *Poltavec-Ostrjanyca – Horbanjukovi, 5. 3. 1927*.

584 Přípravy rozhodně nebyly příliš náročné a např. zástupce NOF F. Bauer, který měl delegaci jít přivítat na nádraží, o ní nic předem nevěděl. F. BAUER, *Moje zkušenosti*, s. 61-62.

585 Příznačné je, že I. Poltavec-Ostrjanyca byl v té době v ČSR obecně znám jako „pobočník germanofilského hetmana Skoropadského“. *Spojenec hakenkreuzlerů oslavován českými fašisty*, Večerník Práva lidu, č. 135 (15.6.), 1926, s. 2.

586 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 302, *Dopis p. Schmidta k č. f., 20. 5. 1927*.

587 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 310, *Morgunenko – Horbanjukovi, 17. 6. 1923*.

Je také známo, že I. Poltavec-Ostrjanycja udělil R. Gajdovi titul knížete Podkarpatské Rusi.⁵⁸⁸ Definitivně se měly vzájemné vztahy vyjasnit při osobním setkání R. Gajdy s I. Poltavcem-Ostrjanycjou, ke kterému došlo na hranicích, v Železné Rudě. Nicméně toto setkání bylo také momentem, kdy se oba ambiciózní politici v sobě navzájem rozčarovali.⁵⁸⁹ Arthur Rosenberg prý N. Horbanjukovi radil, aby se ukrajinské hnutí orientovalo spíše na české Němce, neboť čeští fašisté jsou rusofilsky orientováni.⁵⁹⁰

Zůstává poměrně nejasné, co vlastně I. Poltavec-Ostrjanycja od R. Gajdy očekával – možná skutečně sázel na úspěch fašistického převratu v ČSR, který byl podle Horbanjukových hlášení na spadnutí⁵⁹¹ a po němž by mohl doufat v podstatnější podporu ze strany československých fašistů. To by sice odpovídalo jeho formátu mezinárodního dobrodruha, ale není také vyloučeno, že již neměl vyšší cíle, než prodávat v Československu „hetmanské“ řády.

Pro nás nejzajímavější jsou události léta 1928. N. Horbanjuk se v té době rozešel s I. Poltavcem-Ostrjanycjou.⁵⁹² Je dost možné, že ten definitivně ztratil soudnost, neboť v květnu mu poslal návrh smlouvy, kterou chtěl jménem Ukrajiny uzavřít s vládou ČSR.⁵⁹³ Po nějakou dobu dával N. Horbanjuk najevo zájem o vstup do SUCH. V. Bilous-Savčenko do pražské skupiny SUCH skutečně vstoupil⁵⁹⁴ a dokonce spolu s Horbanjukem začali jednat o přistoupení celé československé organizace UNAKOTO k hnutí P. Skoropadského. Přes jistý zájem, jenž o tuto otázku projevovali pražští členové SUCH,⁵⁹⁵ se berlínské vedení k záměru postavilo skepticky a dovolilo vstoupit pouze jednotlivým členům, kteří již z UNAKOTO odešli.⁵⁹⁶ N. Horbanjukovi proto nezbylo, než spolu s několika bývalými fašisty jednat zcela

588 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 5, *Opis. 2262 pr. 26. února 1930. Státnímu zastupitelství v Praze.*

589 I. Poltavec-Ostrjanycja později N. Horbanjukovi řekl, že si R. Gajdy váží jako generála, ale ne jako politika. Odvážně z jeho ústa zněla věta, že „Gajda jest v stavu prodati sebe komukoliv podobně i stát“. Poté R. Gajdu přirovnal k Petljurovi. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 110, *Záznam z dne 10. 11. 1927. Viz také T. PASÁK, Český fašismus, s. 91.*

590 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 111, *Záznam z dne 16. 11. 1927. Viz také T. PASÁK, Český fašismus, s. 91.*

591 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 94, *Záznam z dne 14. 5. 1926.*

592 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 156, *Přehledná zpráva o akcích UNAKOTO sestavená Horbanjukem.*

593 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 269, *Poltavec-Ostrjanycja – Horbanjukovi, 30. 5. 1928.*

594 V září 1928. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 97, *Управа празької групи СВХ в ЧСР, Прага, дня 11 вересня 1929. До Управи Союзу Українських Хліборобів в ЧСР.*

595 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 46, inv. č. 307, s. 9-15, *Прага, 21 червня 1928 року. Високоповажаний Пане Голово.*

596 V září 1928. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 319, s. 97-98, *Управа празької групи СВХ в ЧСР, Прага, дня 11 вересня 1929. До Управи Союзу Українських Хліборобів в ЧСР.*

samostatně. V Praze tak vznikla nová ukrajinská vláda, „Národní vláda odbojných vzbouřených ukrajinských kozáků“.⁵⁹⁷ Bohužel, kromě vydání nedůvěryhodného memoranda, o němž víme z parlamentní řeči Antonína Zápotockého, a posměšků, které vyvolala nová ukrajinská identita O. Dostála a E. Olivy, se více do historie nezapsala.⁵⁹⁸ V. Bilouse-Savčenka považovali ostatní členové SUCH za nedůvěryhodný živel⁵⁹⁹ a v říjnu 1929 mu museli „poradit, aby dobrovolně vystoupil“.⁶⁰⁰

V říjnu 1928 N. Horbanjuka zatkli.⁶⁰¹ Měl se stát jedním z klíčových svědků v procesu proti R. Gajdovi. S překvapivou ochotou dal k dispozici všechny své poznatky⁶⁰² a dokonce se zdá, že pro potřeby vyšetřování sepsal rozsáhlou zprávu o politických proudech mezi ukrajinskou emigrací.⁶⁰³ Díky tomu, že se zcela dal do služeb vyšetřovatelů, nebyl za své činy stíhán.⁶⁰⁴ Již v říjnu 1928 měl být vyhoštěn, avšak toto rozhodnutí, třebaže zůstalo v platnosti až do roku 1939, nebylo nikdy vykonáno.⁶⁰⁵ Vyšetřování R. Gajdy, Jana Scheinosta a Františka Pauluse, obviněných ze zločinu podle zákona na ochranu republiky, nakonec k ničemu nevedlo, mimo jiné pro malou důvěryhodnost získaných výpovědí.⁶⁰⁶

597 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 402-405, *Opis. Ukrajinská emigrace, organizace – politické snahy. /č. j. 17.912 pr./*

598 „Memorandum. Vycházejíce z ústavy ukrajinského národa z 28. ledna 1918 a ze souhlasu a plných mocí nacionálních organizací ukrajinské emigrace a revolučních organizací kozáků Ukrajiny, ekonomických a politických kroužků a kulturních korporací, utvořili zástupci ukrajinského národa, pověřeni mandáty, zákonitou vládu, která je představitelkou ukrajinské národnosti. Vláda Národní rady, organizace kozáků, zástupců Ukrajiny v Evropě, která si zvolila za své sídlo hlavní město Československa, Prahu, má své bureau v Praze II., na Hrádku č. 1. Funkcí předsedy vlády Národní rady byl pověřen býv. náčelník generálního štábu revolučních armád z dob boje ukrajinského národa za svou nezávislost generallajtnant Vladimír Bělousov-Savčenko, který spolu s atamanem generálem inženýrem Nikanorem de Vogony-Gorbaňukem vyřizuje vládní záležitosti. Generální státní sekretář Otokar Ivanovič Dostál-Dostalenko, rytíř řádu Bulavy, zastává funkci státního sekretáře. Vláda pověřila diplomatickou činností zplnomocněného ministra Eduarda de-Oliva-Olivenko, rytíře řádu Bulavy.“ A. ZÁPOTOCKÝ, *Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly*, NS RČS 1925-1929, Pátek 26. října 1928, [online], [cit. 19. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/171schuz/s171009.htm>>; D. SVOBODA, *V dvojím ohni*. In: *Ukrajinský žurnál (české vydání)*, 2009, s. 32-35.

599 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s.116, *Протокол Ч. 5. Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. дня 5 вересня 1929 року.*

600 NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 120, *Протокол Ч. 8. Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. дня 11. 10 1929 року.*

601 NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 3 650, sign. H 2817/2 horbančuk nikofor, *Listina o zadržení.*

602 Mimo jiné sepsal zprávu o 50 s. strojopisu. Je pravda, že značná část textu se týká starší ukrajinské historie, pro potřeby vyšetřování tedy asi zpráva nebyla příliš užitečná. NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 116-156, *Přehledná zpráva o akcích UNAKOTO sestavená Horbanjukem.*

603 NA, Praha, fond PZÚ-AMV 207, karton č. 613, sign. 207-613-25, s. 378-415, *Opis. Ukrajinská emigrace, organizace – politické snahy. /č. j. 17.912 pr./*. Autor není uveden, avšak text obsahuje velké množství zmínek o hnutí Poltavce-Ostrjanyci i Národní vládě odbojných vzbouřených ukrajinských kozáků.

604 A. KLIMEK – P. HOFMAN, *Vítěz, který prohrál*, s. 208.

605 NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 3 650, sign. H 2817/2 horbančuk nikofor, *Policejní ředitelství k Praze. Dodací list k č. j. 224.049. Výměr; tamtéž, Policejní ředitelství v Praze. Č. j. 280.863. V Praze dne 6. června 1939. Horbanjuk Nikifor, trestní řízení soudní. Zemskému úřadu v Praze.*

606 Tamtéž.

4.3 Těžký život hochštaplera

Není známo, kdy přesně se N. Horbanjuk oženil, ale je jisté, že již roku 1928 měl manželku.⁶⁰⁷ Vybral si ji šťastně, neboť jeho vyvolená byla majitelkou relativně rozsáhlých pozemků u Úval, z jejichž postupného prodeje manželé žili patrně po celá třicátá léta.⁶⁰⁸ Horbanjuk sice tvrdil, že je žurnalistou, ale o jeho aktivitách v tomto směru není nic známo. Je pravda, že peněz asi nazbyt neměl, jinak by nedošlo k případu, kdy si nechal ušít oblek a aby ho vylákal od krejčího, aniž by musel zaplatit plnou cenu, vydával se za vynálezce, který co nevidět zbohatne na novém patentu, a generála ruských kozáků v jedné osobě.⁶⁰⁹ O tom, že se ataman v českých poměrech jen špatně asimiloval, svědčí opakující se případy výtržností, urážek a ohrožování nelegálně drženou zbraní, to vše po vlivem alkoholu.⁶¹⁰ Žil v Nuslích, kam na jeho adresu přicházely různé podezřelé letáky ruských emigrantských fašistických organizací.⁶¹¹

Na podzim 1938 se objevil v Chustu, hlavním městě nyní autonomní Podkarpatské Rusi, kde měl svému známému, staviteli Antonínu Klečánkovi, vyjednat nějaké státní zakázky.⁶¹² Byl zde však zadržen pro podezření z protistátní činnosti a ocitl se v koncentračním táboře u Rachova.⁶¹³

Právě se zmíněným A. Klečánkem spolupracoval i po dobu okupace. Tehdy začal

607 Zpráva uvádí, že se oženil roku 1925, ale obsahuje tolik nepřesností, že je třeba se k ní stavět opatrně. ABS, Praha, fond Mapy zpráv, sign. Z-10-115, s. 2, 1. *Zvláštní odbor MV studijní ústav. Zpráva o činnosti N. Horbanjuka na území ČSR.*

608 NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 3 650, sign. H 2817/2 horbančuk nikofor, *Opis. Protokol, sepsaný dne 17. listopadu 1928 u polic. ředit. v Praze.*

609 Napálený krejčí se ve své žalobě domáhal toho, aby byl N. Horbanjuk jako „nežádoucí cizinec“ z republiky „navždy vyhostěn“. NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 3 650, sign. H 2817/2 horbančuk nikofor, *Policejnímu okresnímu komisařství, Praha XIV-Nusle. Ferenc Josef, krejčí, proti Horbaniukovi Nikanteru.*

610 „Jest o něm zde známo, že někdy se rád napije a v této podnapilosti stropil určité výtržnosti a přišel pak do konfliktu se zákonem.“ V roce 1930 ohrožoval chodce v nočních Nuslích pistolí a vykřikoval „Já vám na tu Vaši slovanskou Prahu seru!“ Podobný přestupek se opakoval v roce 1932. V roce 1933 pak popíjel s bývalým fašistou O. Dostálem a v opilosti opět údajně urážel český národ. NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 3 650, sign. H 2817/2 horbančuk nikofor, *Policejní ředitelství v Praze, Č. j. 242.413. V Praze dne 28. července 1934, Zemskému úřadu v Praze; tamtéž, Zemský úřad v Praze. Č. 488.656 ai 1930. / 22A-3144 ai 30. V Praze dne 8. září 1930. Pan Nikofor Horbaňuk, žurnalista.*

611 NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202, karton č. 16, sign. 202-16-58, s. 3, *Velitelství I. sboru. Č. j. 23718 /dův. zprav. 1938. Praha, 9. listopadu 1938. Horbanjuk Wogoni recte Nikande z Prahy – podezřelý. Policejní ředitelství Ozús Praha.*

612 NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202, karton č. 16, sign. 202-16-58, s. 6-7, *Protokol sepsaný dne 29. listopadu 1938 na policejním ředitelství v Chustu s Nikiforem Horbanjukem.*

613 NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202, karton č. 16, sign. 202-16-58, s. 1, *Koncentrační tábor Rachov, Čís. jedn. 43 dův. /38. Rachov, 14. prosinec 1938. Horbaňjuk Nikifor z Prahy, dotaz. Policejnímu ředitelství /presidium/, Praha; ABS, Praha, fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, sign. 302-1/108, s. 42, *Posádkové oddělení OBZ Velké Prahy. Čj. 675/taj. zprav. /2C-46-Sov. Horbanjuk Nikifor; Ing., člen „NationalkosakenBewegung“-šetření. Praha, 14. únor 1946. Velitelství I. oblasti oblastní správy OBZ.**

pracovat pro německou bezpečnostní službu SD (Sicherheitsdienst) a vytvořil vlastní síť udavačů, mezi nimiž měli být i zaměstnanci Klečánkovy stavební firmy.⁶¹⁴ Když se válka nachýlila ke konci, stihl včas odejít do Německa. Československá vláda již roku 1947 žádala o jeho vydání.⁶¹⁵ A. Horbanjuk žil převážně v Mnichově, nějakou dobu pobýval také v ukrajinských uprchlických táborech. Podle pozdějšího tvrzení obžaloby měl tehdy spolupracovat s americkou rozvědkou a také obnovovat staré kontakty s ukrajinskými nacionalistickými organizacemi.⁶¹⁶ Do Československa se nedobrovolně vrátil poté, co ho v září 1958 snad na popud KGB unesli agenti StB. V Československu ho pak za jeho aktivity, především za spolupráci s SD v období protektorátu, odsoudili ke 20 letům odnětí svobody.⁶¹⁷

V roce 1966 byl N. Horbanjuk omilostněn, propuštěn a dožil, údajně již značně senilní, v domově důchodců v Heřmanově Městci. Tak neslavně skončil ukrajinský inženýr, povstalec, ataman a generál.⁶¹⁸

614 ABS, Praha, fond Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-43-4, s. 6-10, *Krajská prokuratura Praha. I Kv 00158/59, 30. VI. 1959, Krajskému soudu v Praze, Obžaloba Nikifora Horbanjuka.*

615 ABS, Praha, fond Mapy zpráv, sign. Z-10-115, s. 2, 1. *Zvláštní odbor MV studijní ústav. Zpráva o činnosti N. Horbanjuka na území ČSR.*

616 ABS, Praha, fond Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-43-4, s. 10-14, *Krajská prokuratura Praha. I Kv 00158/59, 30. VI. 1959, Krajskému soudu v Praze, Obžaloba Nikifora Horbanjuka.*

617 P. ŽÁČEK, *Rakouský pašerák agentem StB* [online], [cit. 17. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1129/rakousky-paserak-agentem-stb>>; ABS, Praha, fond Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-43-4, s. 2, *Krajský soud Praha, 3 T 23/59, Rozsudek.*

618 P. ŽÁČEK, *Rakouský pašerák agentem StB* [online], [cit. 17. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1129/rakousky-paserak-agentem-stb>>.

Závěr

Ukrajinské monarchistické hnutí v ČSR vzniklo v roce 1922. Mezi jeho zakladateli byli ukrajinští emigranti, kteří v období hetmanství na Ukrajině zastávali významné funkce, například V. Leontovyč, jenž byl v jednom z hetmanových kabinetů ministrem zemědělství, nebo generál A. Chodorovič. Organizaci chliborobské emigrace v Československu zřejmě centrum hnutí přikládalo velký význam, o čemž svědčí fakt, že kvůli tomu do Prahy vyslalo člena USChD M. Tymofieva.

Nově založený SUCH chtěl využít štědrosti československého státu, který nelitoval prostředků na podporu ruské a ukrajinské emigrace. Snaha chliborobů se však nedočkala úspěchu, ačkoliv SUCH na sebe zpočátku vzal podobu nepolitické profesní organizace. V ČSR však již působil ukrajinský Zemědělský spolek, a protože československé úřady nepřály přílišnému štěpení emigrace, které by mohlo vést k rozbrojům, nové sdružení nepovolily. Vznik SUCH skutečně znamenal jistou radikalizaci pravicově orientované části ukrajinských emigrantů, jak o tom vypovídají dramatické události, spojené s pokusem o atentát na M. Šapovala.

V první polovině dvacátých let vykristalizovala v Československu dvě výrazná centra chliborobské emigrace. V obou představovali činný prvek především studenti, zatímco starší generace se života hnutí po jeho založení příliš neúčastnila. Nejaktivnější byli ukrajinští studenti v Poděbradech, kde kromě šířeji zaměřeného SUCH vznikla i hetmanská US. V Praze mimo odbočky SUCH působila také Hrupa hetmanciv. Členění odráželo nejednoznačný vztah emigrantů k někdejšímu hetmanu P. Skoropadskému. Ne všichni chliboroby byli zpočátku přívrženci monarchie. V roce 1926 došlo v poděbradské skupině SUCH k rozkolu – ukázalo se, že slučování dvou směrů činnosti, tedy profesně-zemědělského a politického s monarchistickým zaměřením, není nadále možné. Monarchistická část organizace však prokázala větší životaschopnost. Již v té době můžeme sledovat činnost V. Muraška jako jednoho z nejaktivnějších a nejcílevědomějších hetmanců.

Chliboroby považovali za svého přirozeného spojence v československém politickém prostředí agrárníky. I přes nemalé rozdíly v ideologii se s nimi usilovně snažili navázat spolupráci. Udržovali stálé styky s MAB i se zástupci agrární strany, ale jako poměrně marginálnímu hnutí se jim nikdy nedostalo větší pozornosti. Skutečně uspěli pouze v rámci mezinárodního SSAM. Studentská organizace chliborobů se stala v roce 1926 mimořádným

členem Svazu. Zástupci Ukrajinců se účastnili kongresů a také kursů, pořádaných SSAM ve spolupráci s československými agrárníky, kde se mohli setkat se zástupci tehdejší československé politické a intelektuální špičky. S výjimkou ojedinělé časopisecké publikace však nabízené možnosti nedokázali využít k zásadnějšímu zviditelnění. Příznačné je, že zástupcem SUCH na prvním kongresu SSAM byl opět V. Muraško. Spolupráce mezi chliboroby a SSAM skončila až poté, co většina Ukrajinců dostudovala. Členové SUCH vysoce oceňovali československý agrarismus jako ideologii i jako praktický model prosazování zájmů zemědělců. Přinejmenším někteří usilovali o to, aby zmírnili rozpory mezi monarchistickou ideologií V. Lypynského a republikánským agrarismem. To vedlo k rozporům s berlínským ústředím hnutí. Od konce dvacátých let vzájemné styky mezi chliboroby a agrárníky zřejmě nepokračovaly. Není známo, že by k podobné spolupráci docházelo v jiných evropských zemích, kde ukrajinské monarchistické hnutí působilo, jde tedy o výjimečný jev, podmíněný značným vlivem, kterého v meziválečném Československu agrárníci dosáhli. Konec kontaktů mezi chliboroby a agrárníky byl zřejmě zapříčiněn především změnou podmínek činnosti hetmanců, nikoliv nespokojeností, kterou v reakci na takové styky projevovalo hetmanské ústředí.

Po roce 1929 již většina chliborobů nebyla studenty. Stárla celá organizace nedocházelo k přirozenému omlazování členské základny. Hetmanské organizace v ČSR se zřejmě výlučně skládaly z emigrantů z východní sovětské Ukrajiny. Není známo, že by se jejich členy stávali Ukrajinci z Haliče nebo z Podkarpatské Rusi. Postrádaly tedy zdroj nových sil, jejich nejmladší členové se narodili kolem roku 1900. I když se SUCH roku 1930 přetvořil na SChH, členská základna hnutí zůstávala beze změn a ve třicátých letech byla nemalá část příslušníků organizace totožná s jejími zakladateli z roku 1922.

Hranice možností ukrajinských monarchistů ukázal pokus o vytvoření čistě kulturního sdružení. Ačkoliv v řadách hetmanců byly význačné osobnosti ukrajinské kultury jako D. Dorošenko nebo V. Leontovyč, nedokázalo „Sdružení sv. Vladimíra Velkoknížete Ukrajiny-Rusi v Praze“ přes všechnu snahu a velkolepý název zaujmout významnější postavení v kulturním životě pražských ukrajinských emigrantů. Tím spíše neplnilo úkol, s nímž vznikalo, tedy propagovat ukrajinskou kulturu a hetmanskou ideu mezi pražskými Malorusy.

Rozpory mezi V. Lypynským a P. Skoropadským, které vedly v roce 1930 k rozkolu v hetmanském hnutí, se v ČSR téměř neprojevíly. V Praze sice žil R. Metelskyj, jeden z oddaných přívrženců V. Lypynského, avšak o jeho činnosti se z pramenů takřka nic dozvědět

nelze. Hetmanci v Praze ochotně uvěřili tomu, jak spor vykládal P. Skoropadskyj, a po smrti V. Lypynského dali okázale najevo úctu k zesnulému, jehož ideologii hnutí přes osobní rozepře nikdy neodmítlo.

V průběhu třicátých let se stala těžištěm hnutí Podkarpatská Rus, kam řada bývalých studentů odjela za prací. I zde se však monarchisté omezovali na působení v úzkém okruhu emigrantů, není známo nic o zapojení místních Ukrajinců do činnosti organizace. Někteří hetmanci v té době dosáhli značné autority v celém hnutí, jak o tom svědčí podíl československých členů na tvoření stanov SHD. Ještě předtím se J. Melnyk, vždy demonstrativně věrný P. Skoropadskému, stal předsedou Rady přísežných, zaujímal tedy de iure pozici, kterou dříve náležela ideologickému otci hnutí, V. Lypynskému. Je možné vyslovit předpoklad, že hetmanská organizace v ČSR byla ve třicátých letech v Evropě jednou z nejsilnějších. Bohužel otázce činnosti ukrajinských monarchistických organizací v různých evropských zemích byla dosud věnována příliš malá pozornost. Proto se nelze zatím vyjádřit k tomu, nakolik bylo hetmanské hnutí v ČSR v evropském měřítku výjimečné.

Ve dvacátých letech se SUCH věnoval kromě politické činnosti také praktickým záležitostem. Spolková pokladna fungovala jako záložna pro členy, mezinárodní kontakty se využívaly k hledání práce nebo alespoň získání praxe pro studenty, pedagogové v řadách Svazu vzdělávali své spolustraníky. Ze třicátých let pochází jen málo zpráv o každodenním životě organizace. Zdá se, že její členové se do značné míry vyžívali ve zdánlivě samoúčelné organizační činnosti, která však byla pro danou dobu a prostředí ukrajinské emigrace charakteristická. Právě hetmanské hnutí kladlo na „organizovanost“ svých členů značný důraz. Mělo jít vlastně o přípravu na rozhodující okamžik, kdy bude v důsledku příznivé historické situace možno přejít k činnosti na Ukrajině. Do té doby si monarchisté alespoň obřadně připomínali velké historické okamžiky, jako bylo výročí obnovení ukrajinského hetmanství v roce 1918, a ujišťovali se vzájemně o tom, že díky své věrnosti a jednotě se bezpochyby jednou spolu s hetmanem vrátí do Kyjeva. Není vyloučeno, že pro mnoho členů se hnutí stalo prostě nejbližším kolektivem přátel a známých.

Ve třicátých letech se o hetmance stále více zajímaly československé bezpečnostní orgány. P. Skoropadskyj byl pokládán za spojence Německa, kde v té době přišel k moci A. Hitler. Cejch „proněmecké“ a „monarchistické“ organizace ostatně na SUCH lpěl od samého založení. Česká veřejnost P. Skoropadského vnímala jako „germanofila“ a představitele německých zájmů na Ukrajině. Stálé styky, které hetmanci udržovali s Berlínem, začaly být

nanejvýš podezřelé. Členové hnutí čelili pro údajnou politickou nespolehlivost těžkostem v každodenním životě, není však známo, že by se z těchto důvodů někdo svého členství v hnutí vzdal. Naopak sám P. Skoropadskij i jednotliví hetmanci se opakovaně snažili dokázat, že organizace nemá vůči ČSR nepřátelské záměry.

V roce 1938 policie zatkla 10 předních členů hetmanského hnutí. Většina z nich byla již delší dobu známa svou politickou činností, lze tedy předpokládat že šlo o následek zvýšené ostražitosti policie v období zvýšeného mezinárodního napětí. Ačkoliv situace umožňovala hetmanské hnutí v ČSR zcela rozbít, od vyšetřování bylo v důsledku prezidentské amnestie upuštěno.

Hetmanské hnutí, zbavené možnosti přirozené obnovy členské základny a rozptýlené v periferních oblastech republiky sotva mohlo ohrozit bezpečnost ČSR. Není nic známo o tom, že by se hetmanci zabývali konkrétní činností, namířenou proti republice, a to i přesto, že ty aktivnější z nich, jako V. Muraška nebo P. Zoce, měla policie po celá třicátá léta pod dohledem. Ani často zmiňované tvrzení, že P. Skoropadskij skutečně spolupracoval s nacisty, nenachází v současné literatuře potvrzení.

Z ČSR byl jakožto přímý zástupce P. Skoropadského vypovězen jen B. Homzyn. Zbytek hnutí zůstal zřejmě krátkým pronásledováním nedotčen, avšak omezil svou aktivitu. O činnosti hetmanců v období těsně před německou okupací nebylo bohužel ve zkoumaných pramenech nic zjištěno. Po německé okupaci byla činnost hnutí obnovena v legálním rámci. V. Muraško dosáhl vysoké pozice v hierarchii organizace a přesunul se do Berlína. M. Rossinevyč, jeden z nejaktivnějších členů již od dvacátých let, se stal předsedou protektorátní hetmanské organizace.

N. Horbanjuk se jako pražský zástupce I. Poltavce-Ostrjanců dostal díky vlastní snaze přímo do středu zájmu československé veřejnosti. Přitom vydatně přispěl k tomu, aby v ČSR posílil jeden z možných stereotypů o ukrajinských emigrantech jako o podezřelých špionech, germanofilech a fašistech, které spojuje především nenávisť k SSSR. Svou údajnou generálskou hodností a bizarními řádovými, jež sám nebo z rozhodnutí I. Poltavce-Ostrjanců uděloval českým fašistům, dodal celému dění kolem NOF poněkud operetní ráz. Když pochopil, že spolupráce s I. Poltavcem-Ostrjancem mu už nepřináší žádné výhody, pokusil se navázat nové kontakty. SUCh se však k němu postavil kriticky a N. Horbanjuk musel vyjít na scénu samostatně. Jeho „Národní vláda odbojných vzbouřených ukrajinských kozáků“ pro něj tak byla poněkud tragikomickým završením politické kariéry. Svou aktivní účastí na

zamýšleném procesu proti R. Gajdovi si zřejmě zavřel dveře k dalšímu politickému životu.

Činnost N. Horbanjuka za německé okupace je příkladem tragického osudu slabého a zlomeného člověka, vystaveného zhoubnému působení totalitního systému. Za svou několikaletou kariéru udavače, již ukončil včasným odchodem do Německa, zaplatil poté, co ho tajná služba druhého totalitního režimu unesla zpět do Československa.

Další výzkum ukrajinského monarchistického hnutí v ČSR by patrně musel především využít těch archivních materiálů, jež byly po druhé světové válce převezeny do SSSR a nyní jsou snad dostupné v kyjevských archívech.⁶¹⁹ Existující mezery ve znalostech o činnosti hetmanského hnutí by mohly být doplněny také studiem dokumentů, shromážděných po roce 1945 sovětskou bezpečností. V archivu SBU (Служба безпеки України) v Kyjevě se nacházejí rozsáhlé materiály z vyšetřování příslušníků hetmanského hnutí v ČSR, kteří byli po roce 1945 uneseni do SSSR a zde vyslýcháni a potrestáni pro domnělou antisovětskou činnost.⁶²⁰ Přínosné by také bylo doplnit obraz rozvoje ukrajinských monarchistických organizací v dalších zemích, kde se nacházely početnější skupiny ukrajinské politické emigrace. I historie hetmanského hnutí jako celku během třicátých let je zpracována nedostatečně. Logickým pokračováním předkládané práce by bylo shrnout činnost hetmanců jak v protektorátu, tak v Německu (neboť v tomto období byly německé a protektorátní organizace těsně provázány) za druhé světové války.

Popis dosud nezmapované skupiny ukrajinské emigrace v ČSR umožňuje kromě svého bezprostředního cíle poznat míru tolerance, vlastní československé meziválečné společnosti i státu a její meze, dané určitými dlouhodobě utvářenými stereotypy ve vnímání národností a jednotlivců. Vypovídá také o nezvratném vlivu velkých dějin na život každého člověka.

Práce měla být skromným připomenutím malé skupinky lidí, kteří se za těžkých historických okolností ocitli v cizí zemi bez perspektivy návratu domů, ale přesto neztratili naději a spojili se v hnutí, jehož záměrem bylo zvrátit chod dějin a změnit osud Ukrajiny. Ač jejich úsilí zůstalo bez výsledku, zachovali svému přesvědčení neochvějnou věrnost po desetiletí a někteří až do smrti.

619 М. ПАЛІЄНКО, *Архівні центри української еміграції*, Kyjiv 2008, s. 291-296.

620 Osobní e-mail od historika J. Tynčenka, 10. 4. 2011.

Seznam použité literatury a pramenů

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek

ABS, Praha, fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky.

ABS, Praha, fond Mapy zpráv.

ABS, Praha, fond Ústředna StB po roce 1945.

ABS, Praha, fond Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD.

Archiv ministerstva zahraničí

Archiv MZV, Praha, II. sekce 1918-1939.

Archiv Univerzity Karlovy

Archiv UK, fond AS.

Archiv UK, kniha „Seznam vyloučených z universit“.

Národní archiv ČR

NA, Praha, fond AMV 207.

NA, Praha, fond Ministerstva školství.

NA, Praha, fond MZV-RPA.

NA, Praha, fond PMV-AMV 225.

NA, Praha, fond PP 1921-1930.

NA, Praha, fond PŘ 1941-1951.

NA, Praha, fond PŘ 1931-1940.

NA, Praha, fond OZÚS Praha – AMV 202.

NA, Praha, fond RUESO.

NA, Praha, fond UM.

NA, Praha, fond ZÚS-AMV 200.

Publikované prameny a memoárová literatúra

- P. ЗАЛУЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський – повне зібрання творів, архів, студії – Архів том 1 – Листування*, Philadelphia – Kyiv 2003.
- I. КОРОВИЦЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський – Архів том 6 – Листи Дмитра Дорошенка до Вячеслава Липинського*, Philadelphia 1973.
- В. ЛЕОНТОВИЧ, *Спомин утікача*. In: В. ЛЕОНТОВИЧ, *Зібрання творів*, sv. 3, Kyiv 2005, s. 219-334.
- В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Завдання українського студентства*. In: *Молода нація*, č. 4, 2002, s. 5-15
- ТҮЏ, *Комунікат*. In: *Збірник хліборобської України (неперіодичний орган)*, том I., рік 1931, Praha, s. 14-34.
- ТҮЏ, *Листи до братів-хліборобів*, Kyiv – Philadelphia 1995.
- ТҮЏ, *Матеріали до програми [Української демократичної хліборобської партії]. Передмова. Нарис програми української демократичної хліборобської партії*. In: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ (ред.), *Вячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна*, Kyiv – Philadelphia 1994, s. 253-266.
- ТҮЏ, *Універсалізм у хліборобській ідеології*. In: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ (ред.), *В'ячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна*, Kyiv – Philadelphia 1994, s. 267-275.
- Є. МАЛАНЮК, *Книга спостережень*, Toronto 1966.
- В. МАРТИНЕЦЬ, *Українське підпілля: від У.В.О. до О.У.Н.*, Winnipeg 1949.
- О. ОТТ-СКОРОПАДСЬКА, *Спогади мого дитинства*. In: П. СКОРОПАДСЬКИЙ, *Спогади*, Kyiv – Philadelphia 1995, s. 402-421.
- Політична платформа Легії Українських Націоналістів*. In: Марія МАНДРИК, *Український націоналізм: становлення у міжвоєнну добу*, Kyiv 2006, s. 171.
- В. ПРОХОДА, *Записки непокірливого, книга II. На чужині*, Neu Ulm 1972.
- Три роки праці Українського Громадського комітету в ЧСР*, Praha 1924.
- Статут і Реглямент Українського Союзу Хліборобів Державників*, Videň 1925.

Ю. ТЕРЕЩЕНКО – Т. ОСТАШКО (упоряд.), *Вячеслав Липинський - з епістолярної спадщини*. Кувјив 1996.

А. ХЕРСОНЕЦЬ, *Допис з Румунії*. In: *Хліборобська Україна, книжка третя, збірник V і VI*, 1921, s. 177-178.

Сергій ШЕМЕТ, *Огляд Українського Хліборобського руху на еміграції в першій половині 1921 року*. In: *Хліборобська Україна, книжка третя, збірник V і VI*, 1921, s. 171-176.

F. BAUER, *Moje zkušenosti z národní obce fašistické*, Praha 1928.

Československá potoc ruské a ukrajinské emigraci, Praha 1924.

Dobová periodika

Г. Д., *Підстави аграризму в Європі*. In: *Наша Громада, Листопад-Грудень 1924*, s. 35.

Европа-Америка. In: *Свобода*, ч. 140 (16.6), 1923, Jersey City, s. 2.

М. ЛЕВИЦЬКИЙ, *Кобилка*. In: *Наша громада*, ч. 1 (15), роц. 2, 1925, s. 6.

В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Покликання Варягів, чи організація хліборобів*. In: *Хліборобська Україна, книжка четверта, Рік 1922-1923, Збірник VII і VIII*, s. 312-340.

Український Студент, ч. 1-2., 1923, s. 104.

Український Студент, ч. 3-4, г. 1924, s. 62.

М. HODŽA, *Medzinárodné styky zemedelcov*. In: *Mladá slovenská dedina*, ч. 1, 1927, s. 10.

Lidové listy, ч. 79 (4. 4.), 1926, s. 6.

Národní politika, ч. 30 (31. 1.), 1927, s. 1.

Otázka ukrajinská, *Lidové listy*, ч. 57 (10. 3.), 1927, s. 2.

Petljuras Nachfolger, *Prager Presse*, ч. 203 (27. 7.), 1926, s. 1.

Plukovník Ivan Ostranica, národní vůdce Ukrajiny, *Národní republika*, ч. 23 (11. 6.), 1926, s. 3.

Plukovník Poltavec-Ostranica, *Národ*, ч. 44, (13. 2.), 1926, s. 1.

Porada ukrajinských monarchistů, *Československé noviny*, ч. 168 (3.10.), 1922, s. 3.

Porada ukrajinských monarchistů, *Československé noviny*, ч. 170 (5.10.), 1922, s. 3-4.

Spojenec hakenkreuzlerů oslavován českými fašisty, *Večerník Práva lidu*, ч. 135 (15.6.), 1926, s. 2.

- Назарука до Вячеслава Липинського, Philadelphia 1973, s. I-XCVIII.
- О. МУШИНКА, *Український громадський комітет у Чехо-Словаччині та його роль у розвитку україністики*. In: М. МУШИНКА (упоряд.), Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету Міжнародна наукова конференція (Пряшів-Свидник, 12-15 червня 1991 р.). Матеріали, Куїв 1992, s. 275-279.
- В. ЛОБОДАЄВ, *Революційна стихія - Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр.*, Куїв 2010.
- М. ПАЛІЄНКО, *Архівні центри української еміграції*, Куїв 2008.
- Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ, *Спадщина Вячеслава Липинського і сучасна Україна*. In: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна, Kyiv, Philadelphia 1994, s. 15-30.
- Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ, *Археографічний вступ*. In: В. ЛИПИНСЬКИЙ, *Листи до братів-хліборобів*, s. 15-16.
- Т. ПОТУЛЬНИЦКА-СИДОРЧУК, *Венский и Пражский периоды культурно образовательной деятельности украинской эмиграции в межвоенный период*. In: М. MAGIDOVÁ a kol. (sest.), *Международная конференция "Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов"* : Прага, 14-15 августа 1995 г. : сборник докладов, Praha 1995, sv. 2, s. 700-701.
- В. ПОТУЛЬНИЦЬКИЙ, *Нариси з української політології (1819-1991)*, Куїв 1994.
- О. РЕЄНТ, *Павло Скоропадський*, Куїв 2003.
- І. СІКОРА, *Концепція "дідовичного гетьманату" Вячеслава Липинського у світлі сучасного трактування легітимності політичної системи*. In: Я. ПЕЛЕНСЬКИЙ (ред.), Вячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна, Kyiv, Philadelphia 1994, s. 129-131.
- О. СУБТЕЛЬНИЙ, *Історія України*, Куїв 1991.
- Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки*, Куїв 2007.
- В. ТРОЦИНСЬКИЙ, *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище*, Куїв 1994.
- Я. ФАЙЗУЛІН – В. СКАЛЬСКИЙ, *Перелogi української революції: другий зимовий похід армії УНР*, Куїв 2008.
- М. ШАФОВАЛ, *До генези концепції УВУ*. In: М. ШАФОВАЛ – Р. ЯРЕМКО (упоряд.),

Universitatis Libera Ucrainensis 1921-2006, Munchen 2006, s. 17-28.

Л. ШРАМЧЕНКО, *Українське, білоруське та грузинське студентство на високих школах в Чехословацькій Республіці : (статистичний нарис)*, Poděbrady 1927.

M. BUBENÍKOVÁ, *Projekt pomoci Čechoslovačkovéj republiky emigrantům z sovětskéj Rusii - „Русская акция“*. In: V. VEBER a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945*. Praha 1995, s. 14-19.

V. BYSTROV, *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945-1955*, Praha 2003.

TÝŽ, *Z Prahy do Gulagu, aneb překáželi*, Praha 1999.

F. GOLCZEWSKI, *Deutsche und Ukrainer, 1918–1939*, Paderborn 2010.

A. INDRASZCZYK, *Zielona Międzynarodówka*, Warszawa 2008.

M. KELLOG, *The Russian Roots of Fascism*, New York 2005.

A. KLIMEK – P. HOFMAN, *Vítěz, který prohrál*, Praha 1995.

A. KOPŘIVOVÁ, *Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století)*, Praha 2003.

E. KUBŮ – J. ŠOUŠA, *Sen o slovanské agrární spolupráci*. In: B. RAŠTICOVÁ (ed.), *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*, Uherské Hradiště, 2008, s. 35-42.

K. LEWANDOWSKI, *Sprava ukrajinška w polityce zagranicznej Czechosłowacji*, Wrocław 1974.

L. MAREČKOVÁ, *Milosti – ohnisko lidství v trestním právu*, Praha 2007.

D. MILLER, *Antonín Švehla – mistr politických kompromisů*, Praha 2001.

A. MORÁVKOVÁ, *Pod cizím nebem (Život Jevhena Malanjuka)*. In: J. MALANJUK, *Pod cizím nebem*. Praha 2004, s. 3-4.

A. MOTYL, *The Turn to the Right*, New York 1980.

M. NAKONEČNÝ, *Český fašismus*, Praha 2006.

T. PASÁK, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha 1999.

S. PLOKHY, *Unmaking Imperial Russia*, Toronto – Buffalo – London 2005.

J. ROKOSKÝ, *Formování Mezinárodního agrárního bureau ve dvacátých letech 20. století*. In: *Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století*, Uherské Hradiště 2000, s. 83-105.

T. SNYDER, *The Red Prince*. London, 2009.

- T. STRYJEK, *Ukraińska idea narodowa okresu międzywojennego*, Wrocław 2000.
- S. TEJCHMANNOVÁ, *Politická činnost ruské a ukrajinské emigrace v Československu v letech 1920-1939*. In: V. VEBER a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945*, Praha 1993, s. 3-19.
- J. VACEK, *Institucionální základna ukrajinské emigrace v Československu v letech 1919-1945*. In: V. VEBER a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945*, Praha 1993, s. 35-45.
- V. VEBER a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945*. Praha 1996.
- R. WYSOCKI, *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939*, Lublin 2003.
- B. ZILYNSKYJ, *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917 – 1945 (1994)*, Praha 1995.

Periodická literatura

- К. ГАЛУШКО, *Гетьманська ідеологія В. Липинського 1920-1929 рр.: проблеми інтерпретації*. In: Студії з архівної справи та документознавства, ч. 5, 1999, s. 64-70.
- ТҮЇ, *"Хліборобська ідеологія" В. Липинського у системі східноєвропейського аграризму*. In: Український історичний збірник 1999, ч. 2, го. 2, 2000, s. 164-200.
- В. МАСНЕНКО, *Роль В. Липинського у становленні державницького напрямку української історіографії*. In: Молода Нація, ч. 4, 2002, s. 36-55.
- Т. ОСТАШКО, *В. Липинський - чільний діяч українського гетьманського руху*. In: Гетьманський альманах, ч. 1, 2002, s. 64-80.
- ТАЇ, *Засновники українського союзу хліборобів державників*. In: Гетьманський альманах, ч. 1, 2002, s. 81-90.
- ТАЇ, *Павло Скоропадський - лідер українського гетьманського руху*. In: Український історичний журнал, ч. 4, 2008, s. 96-110.
- Г. ПАПАКІН, *Павло Скоропадський: перші роки на еміграції*. In: Український історичний журнал, ч. 4, 2008, s. 81-95.
- Ю. ТЕРЕЩЕНКО, *В'ячеслав Липинський і Вільгельм Габсбург: на політичних перехрестях*. In: Молода Нація, ч. 4, 2002, s. 91-126.
- Я. ТИНЧЕНКО, *1-я Запорожская авиационная эскадрилья Армии УНР*. In: Старый Цейхгауз, ч. 30, 2009, s. 48-53.

- A. BOCHENSKI, *Ukraiński Maurras*. In: Harvard Ukrainian Studies, č. 3-4, roč. 9, 1985, s. 454-465.
- J. LIS, *Słowiński Związek Młodzieży Wiejskiej*. In: Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego, č. 10, 1968, s. 300-344.
- O. PRITSAK, *V. Lypyns'kyj's Place in Ukrainian Intellectual History*. In: Harvard Ukrainian Studies, č. 3-4, roč. 9, 1985, s. 245-262.
- T. PRYMAK, *Dmytro Doroshenko: A Ukrainian Interwar Historian of the Interwar Period*. In: Harvard Ukrainian Studies, č. 1-2, roč. 25, 2001, s. 31-56.
- I. RUDNYTSKY, *V. Lypyns'kyj's Political Ideas from the Perspective of our Times*. In: Harvard Ukrainian Studies, č. 3-4, roč. 9, 1985, s. 342-357.
- D. SVOBODA, *V dvojím ohni*. In: Ukrajinský žurnál (české vydání), 2009, s. 32-37.
- TÝŽ, *Ukrajinská otázka v českém meziválečném myšlení a politice*. In: Slovanský přehled, č. 3, roč. 44, 2008, s. 539-558.

Elektronické zdroje

- I. КАЛИНОВИЧ, *Професор Дмитро Іванович Дорошенко*, [online], [cit. 04. 04. 2011].
Dostupné z: <<http://www.siver-litopis.cn.ua/arh/2007/2007n4/2007n04r07.pdf>>.
- Колесса Олександр Михайлович*, Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [online], [cit. 20. 04. 2011]. Dostupné z:
<http://uk.wikipedia.org/wiki/Колесса_Олександр_Михайлович>.
- Савицкий, Пётр Николаевич*, Материал из Википедии — свободной энциклопедии, [online], [cit. 13. 04. 2011]. Dostupné z:
<http://ru.wikipedia.org/wiki/Савицкий,_Пётр_Николаевич>.
- P. СИРОТА, *З історії одного судового процесу або гетьманська справа у міжвоєнній Великій Британії* [online], [cit. 17. 04. 2011]. Dostupné z:
<<http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um4-5/Dokumenty/3-SYROTA%20Roman.htm>>.
- France Veber*, iz Wikipedije, proste enciklopedije, [online], [cit. 13. 04. 2011]. Dostupné z:
<http://sl.wikipedia.org/wiki/France_Veber>.

Ivan Borkovský, Wikipedie, otevřená encyklopedie, [online], [cit. 13. 04. 2011]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ivan_Borkovský>.

J. MALÍNSKÝ, *Osobnosti sociální demokracie* [online], [cit. 28.03. 2011]. Dostupné z: <<http://www.cssdbojkovice.wbs.cz/Osobnosti-Socialni-demokracie.html>>.

A. ZÁPOTOCKÝ, *Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, NS RČS 1925-1929*, Pátek 26. října 1928, [online], [cit. 19. 04. 2011]. Dostupné z:

<<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/171schuz/s171009.htm>>.

P. ŽÁČEK, *Rakouský pašerák agentem StB* [online], [cit. 17. 04. 2011]. Dostupné z:

<<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1129/rakousky-paserak-agentem-stb>>.

Další citované zdroje

Osobní e-mail od historika J. Tynčenka, 10. 4. 2011.

Výpověď pana T. M. ze dne 3. 2. 2011.

Zpráva Archivu bezpečnostních složek, odd. AF FMV – Na Struže, 9. 11. 2010. Vypracovala M. SOUKUPOVÁ.

Seznam příloh

- Obr. 1. Pavlo Skoropadskyj v době své vlády. [online], [cit. 19. 04. 2011]. Dostupné z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/52/Pavlo_Skoropadsky.jpg>.
- Obr. 2. Ivan Poltavec-Ostrjanycja v roce 1918. [online], [cit. 19. 04. 2011]. Dostupné z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bd/Poltavec-Ostrianycia_03.jpg>.
- Obr. 3. Vjačeslav Lypynskyj v roce 1918. [online], [cit. 19. 04. 2011]. Dostupné z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f8/Vyacheslav_Lipinskiy.jpg>.
- Obr. 4. Vjačeslav Lypynskyj v roce 1928. Ю. ТЕРЕЩЕНКО (ред.), *Вячеслав Липинський та його доба. Науковий збірник*, Kyjiv-Žytomyr 2008, s. 386.
- Obr. 5. Borys Homzyn ve dvacátých letech. NA, Praha, fond PŘ 1931-1940, karton č. 6 645, sign. H 3064/7honzin boris, s. 37. *Žádost o průkaz totožnosti pro ruské uprchlíky*.
- Obr. 6. Vasyl Muraško ve třicátých letech. Я. ТИНЧЕНКО, Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки*, Kyjiv 2007, s. 277.
- Obr. 7. Mykola Rossinevyč kolem roku 1943. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 38, inv. č. 249, s. 537.
- Obr. 8. Pavlo Zoc ve dvacátých letech. NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 13 226, sign. Z 1584/zoc paul, s. 27.
- Obr. 9. Mykola Hrabyna ve třicátých letech. NA, Praha, fond PŘ 1941-1951, karton č. 3 773, sign. H 4331/Hrabyna, s. 10, *Žádost o průkaz totožnosti pro ruské uprchlíky*.
- Obr. 10. Oleksandr Šapoval v roce 1932. Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки*, Kyjiv 2007, s. 491.
- Obr. 11. Generál Nikolaj Alexandrovič Chodorovič ve dvacátých letech. Я. ТИНЧЕНКО, *Офіцерський корпус*, s. 461.
- Obr. 12. Volodymyr Leontovyč. [online], [cit. 19. 04. 2011]. Dostupné z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/uk/b/bb/Леонтович_В.jpg>.
- Obr. 13. Nykyfor Horbanjuk pravděpodobně na začátku čtyřicátých let. ABS, Sbirka různých písemností, sign. S-127-1.
- Obr. 14. Článek o SUSCh ve věstníku *Mladá slovanská dedina*, č. 2, 1928.
- Obr. 15. *Bjuleteň heťmanskoji upravu*. Snímek Miroslav Tomek.
- Obr. 16. *Zbirnyk chliborobskoji Ukrajiny*. Snímek Miroslav Tomek.
- Obr. 17. Odznáček Selské jízdy (jedné z organizací československé agrární strany). [online],

[cit. 19. 04. 2011]. Dostupné z: <<http://narodnilisty.wz.cz/2009/n11/svehla5.jpg>>.

Obr. 18. Razítko SUCh z druhé poloviny dvacátých let. NA, Praha, fond RUESO, karton č. 47, inv. č. 314, s. 120, *Протокол Ч. 8. Засідання Управи Союзу Українських Хліборобів в Ч.С.Р. дня 11. 10 1929 року*. Snímek Miroslav Tomek.

Obr. 19. Časopis *Ukrajinskyj kozak*, vydávaný v Mnichově Poltavcem-Ostrjanycou. Snímek Miroslav Tomek.

Obr. 20. Zplnomocnění „maršálu“ N. Horbanjukovi pro rok 1926. ABS, Praha, fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, sign. 302-145-6, s. 30, *Українське національне козацьке т-во, Грамота*. Snímek Miroslav Tomek.